

TÄNAPÄEV

NR 5
JUUNI
1939

Tartus müügil

VALGA ÕLU

ERISORDID: MÄRTSI JA LAUAÕLU

TALKO JOOGID:

NATURAALJOOGID: KULD-RENETT,
ÕUNA-, KUREMARJA-, VAARMARJA-
JA SÕSTRAJOOGID, ÕUNA- JA MARJA-
MAHLAD

KARASTAVAD JOOGID: SI-SO,
ORANJA JA SUHKRUMAGUS. INGLIS
SOODAVESI, SELTERS

**KÕRGE KVALITEET
NÕUDKE KÕIKJALT**

VALGA ÕLLELADU JA TALKO
OSAKOND: TARTU, KASTANI 44, TEL. 30-15

A/s. KAUBA PANK TARTUS

TARTUS, SUURTURG 12
OMA MAJAS

JUHATUSE TELEF. 22-09
KODUKESKJAM TELEF. 41-40

OMA KAPITALID ÜLE KR. 545.000.—
TOIMETAB KÕIKI PANGAOPERATSIOONE

KINDLUSTUSEAKTSIASELTS EESTI LLOYD'I TARTU PEAESINDUS

TÄNAPÄEV

NR. 5

JUUNI 1939

V AASTAKÄIK

- J. Tõnisson: Väikerükkide neutraliteedi kindlustus*
E. Laaman: Kahekümnendaks Võidupühaks
Nägemiseni: Omast talust
Wäit: Päevamured
Ah: Maarjamaa
V. Kaljumäe: Jaan Tõnisson käib
Õ. Tulle: Alkohol ja vabadus
A. Loothing: Sada aastat tagasi
J. Kangur: Tõest ja tõetsijast
M. P.: Lui Olesk ja Saksa okupatsioonivõimud
R. Tiitus: Veidi usust ja rahvusest
J. Paulson: Epigramme
A. Renning: Omarükkus ja majandus
—ikkus: Tuli
F. Karlson: Muljeid ja mõtteid Narva-Jõesuust
M.: Piksekaitse korraldamisest
Gori: Pildike kaugest minevikust
A. Alle: Epigramme
- A. Mäerist: Tuvisõõtja*
E. Ilmale ja K. Tuulre: Epigramme
Romulus: Üks unustatud asi
V. Adams: Traktaat armastusest VIII
P. Randpõld: Turismipoliitika
J. Vahtra: Kunstiküsimusi
E. R.: Kiri kohvimaalt
E. P.: Fr. W. Ederberg †
Osto: Narva-Jõesuu rühhib 10.000 poole
F. Karlson: Rahu
O. T.: Kultaranta hooaja alul
M. Kippel: Kiri Valgemetsalt
Romulus: Seesmisid võidud
K. Laagus: Raamat ja meie rahvas
J. Roos: Kaks suutrammitud
E. Kippel: „Õõsiti kumavad ünnad“
E. R.: Filosoofia peaküsimusi

~~ENSV~~
~~Riiklik Avari~~
~~Raamatukos~~

58-2740

Vaade Eesti Mängudele

Hinto contax-foto

Väikeriikide neutraliteedi kindlustus

ELU ILMA ILLUSIOONIDETA ei ole mõeldav. Ei oleks vahest elamisväärnegi.

Rajada aga elu illusioonidele oleks võimatu. See alus puduneks kergesti. Illusioonid lõpevad varem või hiljem pettumusega.

Rahvusvahelises elus, kus kaalul rahvaste saatuse ja eluliste huvide suured küsimused, tuleb lähtuda just realiteetidest. Muidu võib lugu vägevalgi rahval minna saatuslikuks.

Muudkui realiteetid ei hõlma mitte üksi nähtavaid võimuvahendeid ja aluseid. Veel suuremat kaalu võivad omada nähtamatud tegurid. Rahvapsühholoogilised mõjurid, nagu rahva mentaliteet, eluvaade, moraalne seisukord, ilmavaatelistes kalduvused, poliitilised sümptaadid kui ka rahvuspoliitilised tulevikukaalutlused aitavad otsustada asjade käiku rahvaste vahelises elus.

Tõsine reaalspoliitika ei saa siis piirduda üksi silmapilgu tõsiasjade arvestamisega. Kui poliitika tahab olla reaalne, siis peab ta oskama õieti hinnata silmanähtavaid asju ning võimuolusid kui ka perspektiivilisi võimalusi ja paratamatusi.

Rahvaste vahekorjade arenemisel kujunevatele olukordadele põhjatud realistlik välispoliitika peab olema nii ideeline kui ka kaugenägelik.

*

Balti riigid on Euroopa rahvaste vahelise äärmise pinge silmapilgul rahvusvahelise tähelepanu tulitäppeks. Nädalaid venivad läbirääkimised Briti-Prantsuse rahukaitserinde loomiseks Nõukogude-Venega selle tagajärjel, et ei saada kokku leppida ühtlase suhtumise poolest Balti riikidesse. Nõukogude valitsus nõuab Briti-Prantsuse tagatist Balti riikidele igaks juhuks. Briti valitsus on nõus lubama tagatist seks korraks, kui vastavad riigid seda sooviksid. Kuna Balti riigid oma valju neutraliteedi pidamise tahet rõhutades keelduvad nõustumast nende suurriikidelt tagatise andmisega, siis ei taha Suur-Britannia nende tagatist peale suruda. Seal mõistetakse, kuidas Balti riigid asuvad suurriikide tagatise suhtes eitaval seisukohal kartusest, et tagatise teostamise põhjendusel võidakse vallutada nende maa-ala, mispärast nemad kutsutama abistamist loeksid kallaletungiks, mille vastu astutaks jõuga.

Nõukogude valitsus omakorda rõhutab Balti riikide iseseisvuse ja sõltumatuse otsustavat tähtsust Venemaa julgeolekule. Viibates Tšehhoslovakkia saatusele väidab Nõukogude-Vene valitsus, et tulevikus võib tekkida olukord, kus Läti või Eesti Saksa ülivõimu surve all ei ole suuteline ja vahest ka tahteline kaitsma oma riiklikku iseseisvust ja sõltumatust Saksamaa ülevõimu vastu või ka paluma välist abi oma sõltumatuse kaitsmiseks. Sarnastele võimalustele vaadates nõuab Nõukogude-Venemaa kindlustust Balti riikide iseseisvusele ja sõltumatusele igaks juhuks, — tarbe korral abistamise aktsiooni nende riikidele välise kallaletungi vastu ka ilma nende soovivalduseta abisaamiseks.

Tuleb ära oodata, kas Nõukogude-Vene umbusaldust Balti riikide enesekaitse võime ja tahte suhtes vähendab

või süvendab Eesti ja Läti mittekallaletungilepingu sõlmimine Saksamaaga.

Igatahes ei ole praegusel silmapilgul veel selge, kuidas lahendatakse Briti ja Vene seisukohtade kooskõlastamine. Et see aga varsti sünnib, on kindel. Balti riikide iseseisvuse garanteerimise probleemi pärast ei jäeta rahukaitse-rinnet loomata.

Isegi sel korral leitakse küsimustele positiivne lahendus, kui õigus oleks nendel, kes arvavad, et Briti peaministri vastuseis Balti riikide garanteerimisele ilma nende nõusolekuta võib olla rohkem tahtlikku laadi ja seega seletatav, et liit Nõukogude valitsusega mõnes Briti ringkonnas mitte südamelähedane ei ole. Kokkulepe saavutatakse vahest Prantsuse valitsuse kompromiss-kava alusel, mis näeb ette Briti-Prantsuse-Nõukogude-Vene ühise tagatise *status quo*-seisukorra puutumatusle Ida-Euroopas, ilma et üksikuid riike loetletaks.

*

Keset rahvaste vahelist äärmist pinget ja teravaid vastolusid suurriikide vahel tahavad Balti väikeriigid Skandinaavia riikide eeskujul valju neutraliteedi pidamise teel kindlustada oma seisukorda. Mingit kindlustust või abi üheltki suurriigilt või riikide rühmituselt vastu võtmata tahavad Eesti ja Läti kaitsta oma riiklikku iseseisvust ja sõltumatust ise omal jõul.

Selle põhimõttelise seisukoha vastu ei ole meist keegi vaieldnud. Küsimus on ainult, kuidas seda põhimõtet reaalspoliitilistel teedel sihile viia.

Kõigepealt tuleb endale aru anda, et neutraliteedi deklareerimine kohustab meid endid. Need kohustused on ligemalt ära tähendatud neutraliteedi seaduses. Teisi riike seob meie deklaratsioon niipalju, kui nemad seda oma rahvuslike huvide vaatekohalt respektseerivad. Juriidilistest kohustustest, mille täitmist kindlustaks mingi õiguslik autoriteet, ei saa olla juttu. Seks on rahvusvahelised vahekorrad liigselt rajatud võimule. Rahvasteliidu idee, mis pidi rahvaste vahelistesse vahekordadesse võimu asemel kandma õiguslikkuse elementi, on esiotsa nõrgestatud. Lühinägelikus oportunistis on isegi väikeriikide poliitikategijad kollektiivse julgeoleku vastaste suurriikide võimu-ideoloogia sugestiooni all aidanud seda ideed halvustada.

Nii ei tohi ennast ülearu rahustada neutraliteedi mõttega. Palju enam peab tegutsetama, et ennast oma neutraliteedi hoidmiseks ja kaitsmiseks valmis seada.

Niisama vähe tohib anduda rahvusvaheliste lepingute ülehindamisele. Niikaua kui rahvaste vahelises elus valitses lepingute pühaduse idee, tundsid rahvad ja riigid endid lepinguliste kohustuste läbi sügavalt seotud. Viimaste aegade kogemused pühalikkude lepingute ühekülgse lõpetamisega on aga põhjalikult vapustatud usk nende püsivusesse tulevikus.

Kui lugu nii, — mis peale oma piiratud jõu aitaks siis tõelikult kindlustada väikeriigi neutraliteeti praegustes ohurikastes oludes.

Tähtsal määral nähtamatud tegurid, — kõigepealt rahvusvahelises elus maad-andvate suurrahvaste sümptaadid ja vastavad elulised huvid.

Balti riigid võivad endid teatavate riikide ekspansiooni-püüete vastu kindlustatud tunda, kui nende iseseisvuse ja sõltumatuse vastu ilmutavad tõsist huvi suurriigid, kes suudavad rahvusvahelises elus vajaduse korral oma taht maksma panna, ilma et nendel enestel oleks mingit vallutamise või vägistamise tunni väikeriikide suhtes.

Selles mõttes on praegune rahvusvaheline pinevus suurte diplomaatiliste aktsioonidega, mis Balti mere äärseid väikeriike on õigustatult evelil hoidnud, toonud rõõmustava tõenduse, et Suur-Britannia on tõsiselt huvitatud sõltumatute Balti riikide neutraliteedi alalhoidmisest ja kaitsmisest.

Tõsise rahuldusega on see täitnud kõiki, kes meie iseseisvusevõitluse päevist saadik on asunud seisukohal, et Eesti Vabariik peab oma rahvusliku välispoliitika rajama lahutamatu sõprusvahekorrale Suur-Britanniaga ja tema liitlastega, kes ei või ka edaspidi kaotada oma senist huvi Eesti riigi iseseisvuse vastu, kui meie oma hoiakuga ei hävita või vapusta Briti sümpaatiad ja huve meie riikliku sõltumatuse vastu. Teades Briti maailmariigi reaalselt huvi

Eesti iseseisvuse vastu võime meie seda innukamalt pingutada iseeneste jõudu oma riikliku julgeoleku kaitseks.

Isegi kui mõni teine suurriik ilmutaks püüet vallutada meie maad või alistada Eesti riiki oma tahtele ja huvidele, võiksime meie oma iseseisvuse ja sõltumatuse kaitseks seda suurema kindlustundega välja astuda, kui meie teame, et meie oma võitluses võime toetuda Suur-Britannia heasoovlikule sümpaatialle ja abile.

Siit nüüd järgneb Eesti rahvuslikule välispoliitikale tõsine reaalspoliitiline ülesanne, kõrvalekaldumatult jätkata Eesti välispoliitilist orientatsiooni, mis on Eesti Vabariigi algusest peale olnud suunatud tõsisele sõprus- ja usaldusvahekorrale ning tihedale koostööle Suur-Britanniaga ja teiste Lääne demokraatiatega rahvaste rahuliku arengu vaimus.

Sel teel leiab kõige reaalsemat kindlustust Eesti väikeriigi neutraliteet keset rahvusvaheliste huvide ristlemist ja vastuolusid.

9. juunil 1939

Jaan Tõnisson

Kahekümnendaks võidupühaks

Kuna meie kahekümnendat Võidupüha pühitseme, läheb Balti küsimus jälle aktuaalseks. Diplomaadid peavad tema üle läbirääkimisi; ikka sagedamini ilmub tema üle kirjutisi ja raamatuidki, — nii olevikust kui minevikust.

Enesestmõistetavalt on suurim literatuur Balti küsimust saksa keeles. Kuid Balti uuemast ajaloost on just poliitilisi sündmusi 1918/19 aasta vahetusel seni vähe käsitatud. Seegi lünk hakkab nüüd täituma. Just selle aja-järgu poliitilise arengu üle on nüüd ilmunud Claus Grimmilt mahukas uurimus „Jahre deutscher Entscheidung im Baltikum 1918/19“ (Essener Verlagsanstalt, 1939).

„Siin Baltimaal,“ ütleb Grimm, „käis asi saksa maal-püsümise (Bodenständigkeit) kui riigi keskaegse asumaa pärandi säilitamise üle. Võitluspind oli laetud suurvõimude huvidest ja vastuoludest. Sakslus võitles siin eraldatud salgana võõra rahvusliku vägivalla kui ka oma surmavaenlase, enamluse vastu. Hoolimata sellest mitmesuguste momentide kohtumisest Balti võitluse näitelaval, juurduvad ometi sealse sündmustiku põhjused ja ajalooline mõte sügavalt tolleaegses maailmaseisundis, milles asus kogu saksa rahvas. Tema ähvardamine ja ikestamine arvurikaste vaenlaste poolt, tema vastuseis sellele saatusele ja vabanemiskatse idaruumis — see peab olema lähtepunktiks ja mõõduks Balti võitluse vaatlemisel.“

Balti pärisrahvaste suhetest baltlastega ütleb Grimm, et Baltimaade okupeerimine saksa vägede poolt kuni maa-busime Eesti saartel 1917, ei vastanud pärisrahvaste enamiku sümpaatiatele. Selle vastu aga olevat 1918. a. algul nende maade kõige laiemad rahvakihid saksa vägede edasimarssimist tervitanud, kuna seda tunti päästmisena punase terrori alt. See tunne võis ka osa lätlast ja eestlasti võita liitumiseks Saksamaaga.

Balti sakslaste saatuseks olevat aga saanud, et nad nende olemasolevate psühholoogiliste tõsiasjadega ei arvestanud, vaid tuleviku ilmingimata Saksa riigipoliitika kättesse andsid. Väga ruttu selgus siis, et eesti ja läti

rahvusdemokraatlikud ringid balti sakslaste riigipoliitikat järsult hülgavad.

Osa baltlasti võis küll eestlaste ja lätlaste rahvuslikes nõudmistes näha ainult mööduvat lainet, mis vene kihutuse poolt kõrgeks aetud, kuid võrreldes Saksamaa määratu sõjalise jõu ja poliitilise võimuga mitteoluliselt väiksena paistis. Teine osa, kes pärisrahvaste rahvuslike püüdeid poliitilise tegurina tugevamaks luges, lootis, et vene vaenupoliitika äräjäämisel tulevikus kindlasti rahvuslike huvide kokkulepe saab leiduma. Baltlased loobusid kaalumisele võtmast ainuüksi Saksamaa peale orienteeritud poliitika võimalikke järeldusi, kui Saksamaa jõud ette ei lööks. Saksamaa võidusse mitte uskuda paistis baltlastele riivatusena.

Eriti huvitavad on Grimmi seletused Baltimaa koloniseerimiskatsetest sakslastega.

See küsimus olevat kerkinud päevakorda pärast 1905. a. revolutsiooni, kui baltlased end hädaohustatud hakkasid tundma. Koloniseerimispoliitikut, nagu Karl ja Georg parun Manteuffelid, vennad Silvio ja Robert Broedrich Kuramaal ning Sivers-Römershof Liivimaaal asusid tegutsema. Nad tõid saksa talupoegi Volöönimaalt. „Saksa malemängus,“ ütles Karl Manteuffel, „on talupoeg kõige tähtsam vigur. Meie peame samas suunas edasi levima nagu meie esiisad, — asumaad ei tarvitse ju ikka tuhandete merepenikoormatega meist lahutatud olla. Meile on hea saatus nad ukse alla asetanud.“

Kuid ka Vene pool ärkas siis sama mõte. Äkki oli tekkinud idee otsustada selle maa kuuluvus läände või itta talurahva abil. Peterburi tahtis Baltimaa 300.000 suurvenelasega üle ujutada. Siis tuli aga Maailmasõda ja saksa vägede sissemarss Kuramaale.

Esimese otsustava sõna maa andmisest saksa kolonisatsioonile alla ütles kreisimarssal Georg parun Manteuffel. 29. augustil 1915 otsustasid Kuramaa suurmaapidajad Miitavis üksmeelselt kolmandiku oma maast anda saksa talurahvale koloniseerimiseks. Kuramaa landtag kinnitas 22. septembril 1917 selle otsuse. Riia linn tegi 10. novembril 1917 sellele järele, niisama hiljem ta Eesti- ja Liivimaa.

Baltimaade koloniseerimise eest võitles Saksamaal väsimatult Tartu advokaat Adalbert Volck. Kaks miljonit saksa talupoega ütles ta sinna asundada võivat. Baltimaa

ühes Leeduga võivad siis kogu Saksamaa põllumajandussaaduse tarviduse katta.

Rüütelkonnad oleval tahtnud, et koloniseerimise asi nende kätte usaldataks — nende teenete tunnustuseks talurahva vabastamisel ja väikepõllupidamise eest hoolitsemisel. Selle vastu vaieldud aga Saksamaa koloniseerimisasjatundjad.

Saksa vabariigi pärastine peavolinik August Winnig, kes 1918. a. sügisel vaadeldud saksa koloniseerimise algmeid Kuramaal, olnud suurest plaanist sügavalt mõjutatud ja võrrelnud seda Preisi ordu tegevusega 700 aasta eest.

Aastasadade koloniaalvõitluse mõte näis teostumas olevat. Sel tunnil pani balltus käe omaenda pinna külge. Balti agraaarsel endavõõrandamisel ei oleval ajaloo paralleeli. „See oli rahvuslik ja sotsialistlik tegu oma suurema rahvuse vabama elu heaks, — võõrastetest rahvaskuritarvitatud, võis ta väga kergesti saada surmaotsuseks sellele väikele rahvakillule.“ Just selle teo pärast olevalki teised rahvad, kui Saksa võim kokku varises, baltlased nende kohtadelt välja ajanud. Eesti poliitik Luiga kirjutanud siis 1919. a. pilgates: Nad tahtsid ju ise oma mõisad ära anda. Nii radikaalselt ei tahtnud ükski eesti erakond agrararküsimust lahendada...

Baltlaste ümberorienteerumistest pärast Saksamaa kokkuvarisemist kirjutab Grimm, et siis rohkem seniseid meetodeid kui sihte arvustatud. 1919. a. alul Liibavis teutsenud baltlaste rahvuskomitee kristalliseerunud tuleviku poliitika kohta ligikaudu kolm voolu. Üks vool, nagu enamik Saksamaa ja muu maailma poliitikuidki, arvestanud sellega, et vene valged võidavad. Venemaa võtaks siis jälle Baltimaad oma alla, mida tahes ehk tahtmatult tuleks arvestada.

Teine vool, kes seisnud lähedal Liivimaa maamarsali ja Balti regentnõukogu välisministri Heinrich von Stryki plaanidele, taotlenud edasi kantonaalselt ülesehitatud Balti ühise riigi mõtet, mis saaks rahvusvahelise tunnustuse.

Kolmas vool, kuhu kuulus ka landesvehri löökosa komander parun Hans Manteuffel, ei uskunud Venemaa peatset uuesti jalule saamist ega entente'i täielist kooskõla vene valgete sihtidega. Ta taotles seepärast eeskätt mingit kompromissi lätlastega. Liitumist tulevase Venemaaga luges baltluse kindlaks hukkamiseks. Palju enam uskus ta Saksamaa tulevasesse uuestikõvenemisse. Tema tegelik poliitika oleval suunatud sinna, et üle ujuda praegusest hädaohtlikust ajast võimalikult soodsamail tingimustel kuni parema tulevikuni.

Baltlaste põhinõudmisteks oli nende kultuuriliste ja ravusliste varade ning eraomanduse kindlustamine. Poliitiliselt nõudsid nad endale niisama ühesugust seisukohta, mis rootslased said Soomes. Ainult osa lätlasi, nagu pastor Needra, praost Avoth jt. näidanud seks arusaamist. Muud otsinud aga entente'i poolt.

Parun Hans Manteuffel, kes hiljem Riia vallutamisel 1919. a. mais surma sai, oli alles vaevalt 25-aastane noormees, kuid tema mõju oli ka poliitiliselt palju suurem tema aastatest. Ta oli õigusteaduse üliõpilasena Saksamaal viibinud, kui Maailmasõda puhkes, ja seal ühes oma vennaga esimeste baltlastena vabatahtlikult saksa väkke

astunud. Alles 1918. a. lõpul ilmus ta Münchenist Riiga ja astus landesvehri, — mõni päev enne Riia mahaajtmist.

Ta hakkas kohe oma kaaslaste seas ägedat ja edukat propagandat tegema Meklenburgi hertsogi Adolf Friedrichi heaks, keda kreisimarssal von Manteuffel juba varem, 1916—18 kogu aeg Kuramaa hertsogitroonile soovitanud. Võitluses enamlaste vastu ei näinud noor Manteuffel mitte ainult Baltimaa kaitset, vaid keskuse loomist, kust ka Saksamaa ümberkorraldamine võib väljuda. Mida ta juba Münchenis oli igatsenud, seda lootis ta Baltimaal teostada võivat. Mõlemad ülesanded langesid tema jaoks ühte. Kartes enamlaste revolutsiooni, oodati siis ka rahvuslikku riigipööret Saksamaal. Selle pöörde juhti arvas Manteuffel hertsog Adolf Friedrichis nägevat. Võitluses enamlaste vastu pidi hertsog esmalt endale pooldajaid võitma, kelle abil siis pidi edasisi plaane teostama.

Kuid hertsog võttis vahepeal enda peale komando kusa gil ida-Preisi piiril ja Liibavi vana kreisimarssal soovitas tungivalt, et seal hertsog mängust välja jäetaks. Hertsog tuli siiski Liibavisse, et ennast baltlaste käsutusse anda. Kuna aga kardeti, et vanad hertsogiriigi poliitika vastolud baltlaste eneste seas seega jälle üles kerkivad, lahkus ta mõne päeva pärast jälle Kuramaalt, pöördudes oma väe juurde tagasi.

Noor Manteuffel oleval ära näinud, et enamlaste vastu võitlemiseks vaja ka üht uut ideet. Tema ringkond jõudnud ikka enam selgusele, et tulevik ei saa kuuluda ei mineviku ega tuleviku jõududele. Seda uut ideet kutsutud pool naljatades — uusenamluseks. See pidi määrana tu tulevase poliitilise korra.

Sedasama jutustab ka August Winnig oma mälestustes tollest ajast. Riias saksa sõjajõu kokkuvarisemist vaadeldes unistanud ta oma kaastõelistega uuest ideest, mis peaks sotsialismi konservatismi ja rahvuslusega ühendama ja seega Saksamaa uuestiüleehitamiseks uue aluse andma. Ühe sõnaga: „uusenamluse“ nime all unistasid Landesvehri loojad — rahvusotsialismist.

*

Huvitavad on veel Grimmi andmed baltlaste diaspora kohta Saksamaal. Pärast okupatsiooni kokkuvarisemist oleval enamlaste eest umbes 20.000 baltlast Baltimaalt väljarännanud, enamikus Saksamaale. Neist oleval hiljem 1920—21. a. umbes 10.000 inimest Baltimaale tagasi pöördunud.

Saksamaal muretsenud pagulaste eest Balti usaldusnõukogu ja riigisaksa sõprade ringid. Endise riigikantsleri Michaelise juhatusel asutatud Stettinis abiandmisorganisatsioon „Baltenwerk“, Hannoveris ja Münchenis „Baltenhilfed“. Varsti aga loonud baltlased seal ka omaenda organisatsioonid. Nende keskuseks saanud Eestimaa rüütelonna endise sekretäri Eduard parun Stackelbergi asutatud „Baltenverban“ (august 1919), kuna Misdroys, kus palju baltlasi koos, asutatud juba veebruaris 1919 baltlaste kool ligi pooleteise saja õpilasega.

Entente-maadel oleval baltlaste kasuks teutsenud mõned üksikud baltlased, kelle esikohal vene välisministri endine sekretär parun Moritz Schilling ja endine Vene riigiduumaa abiesimees Aleksander parun Meyendorff.

Ed. Laamau

Omast talust

„TÄNAPÄEV“ ilmub juba viiendat aastat — nii siis omast kohast „viisaastak“.

Tuleme nüüd selle küsimuse juurde, milleks ilmub ajakiri „Tänapäev“ ja milleks siin kirjutatakse. Ärge arvake, lugeja, et mina tahan propagandat teha. Minu võimuses ei seisa (nagu seisab mõne juhi võimuses) teiste inimeste eest mõelda.

Kuigi meie oleme võrsunud Balti rannikult ja siit viimasel ajal võrsub prohveteid, nagu eespool kuuleme, ei taha meie prohvetit mängida ja tulevaid aegu ennus-

tada. Sest prohvet pole kuulus oma kodumaal. Tahame oma kodumaale jääda ja loomuliku mõistusega katsuda eespool asetatud küsimuste vastust leida, enne ära kuulades mitmesuguseid arvamusi ajakirja „Tänapäev“ kohta.

Kui „Tänapäeva“ esimene number a. 1935 ilmus, siis küsis üks Tartu Ülikooli tormakas professor, et kas pole siiski suur häbi, et säärane ajakiri ilmale tuli, mõttetu ja ajast ning arust. Kuna ma ei tahtnud vastata küsimusega, et niisama võib ju küsida, mis mõte on Tartu Ülikoolil ja tema professoril, kas see pole ajast ning

LUGEJAILE

„Tänapäeva“ toimetis ja talitus paluvad kõiki ajakirja tellijaid, kelle tellimisaeg käesoleva numbriga lõpeb, oma tellimine enne juulikuu numbril ilmumist lahkesti uuendada. Tellimishind on aasta rõpuni (nr. 6—12) kr. 2.10, mida palume saata talitusele rahakaardiga, postmarkides, maksta posti jooksvale arvele (2232) või tellida meie esindajate, raamatukaupluste või postkontorite kaudu.

arust — siis lohutasin ma teda sellega, et keegi ei tea ka, mis mõte on näiteks inimlapse ilmale-tulekul. Ühel päeval on ta seal ega tea keegi, mis temast areneb. Kas temast saab maailmasõjas kokkuvariseva suurriigi diktaator, või ülikooli professor või abirahade toetusel elutsev taluperemees või lasteta abieludaam, kes jutustab lasterikka abielu õnnistusest, või saab temast koguni „Tänapäeva“ kaastööline — kõik on võimalik.

Nii on ka „Tänapäevast“ viisaastaku jooksul midagi saanud! Aga sellest räägime edaspidi, praegu on parem vaikida.

*

Üks heatahtlik sõber arvab: see on ju väga kena, et säärane leht nagu „Tänapäev“ ilmub, seal avaldatakse väga huvitavaid seisukohti, aga mina ütlen, et nn. eesti rahvas, nii naised kui ka mehed seda ei loe. Naised loevad näiteks „Maretit“ ja „Taluperenaist“. Esimeses peaaegu ainult iluravi: ninale, silmale, näole, jalale, ilusad

rõivad, toredad vaibad, ilusad lapsed, veel ilusamad armastusromaanid — kuigi seda ilu ei saa endale kõike muretseda, vaid ainult muretsemise eelaimus teeb õnnelikuks. „Taluperenaist“ — ainult ilusad iluvärvad, ilutalud, maanaiste ilusad õhtusöömingu lauad, sinna juurde ikka iluravi ja vaibad, maanaiste koleilusad rahvariided — ma ütlen, kui meil uuesti peaks sõda kahel frondil lahti puhkema, siis algab see nagu sõjas ikka suure üllatusega. Meie saadame vene noorusele ja saksa jugendile vastu iluravitud naised, see lõöks neid pimedusega, nad viskaksid relvad käest ja meie ilu-amatsoonid marsiks siis vaenlaste pealinnadesse, neid vallutades.

Aga mida pakub „Tänapäev“ meie naistele? Mitte midagi. Ta olevat meeste jaoks või mehine leht. Võib ju olla. Mees loeb enne uinakut „Päevalehte“ ja „Uus Eestit“, vahel sekka ka „Rahvalehte“.

Seega lubage, lugejad, lõpetada. Edasi kuuleme, mida mehed veel loevad, siis tuleme noorsoo juurde jne.

Nägemiseni

Päevamured

NII ON SEE SIIS TEHTUD. Kui uskuda kiituseks kinnipüütud häält, siis hästi tehtud. See Eesti-Läti koos otsustatud rahukompanii Hitleri ja Ribbentropi Saksamaaga.

See ei paiguta Eesti erapooletusprobleemi lahendust igatahes mitte kõrvuti nende põhjariikidega, mille nimeks on Soome, Rootsi, Norra. Teatavasti on ju mainitud riikide rühm igasse külge lahtist erapooletust eelistanud Saksa poolt soovitud kombinatsioonile.

Meie paikumine ja ametlik poliitiline seisukohavõtmine on teine. Tänavu aasta alul kirjutati: „Balti entente — see on liit ilma liitlasteta“. Aga — nagu õlg õla kõrval käivad liitlased kunagi — on Eesti ja Läti välisministrid nüüd 7. juunil Saksa välisministeeriumis alla kirjutanud kumbki samasisulise dokumendi. Seda dokumenti on Goebbelsi ajakirjanduses lahkelt võrreldud ja kõrvutatud Saksa-Leedu lepingu 4-nda artikliga 22. märtsist s. a. (ajaline seos Klaipeda Memeliks tagastamise ja Saksa sõjasadamaks muutmise meenub iseenesest). Nende kahe teise väikeriigi piirid Läänemere üldas ei puutu küll lausa ja vahetult kokku Saksamaaga, pole ka nende territoriaalne puutumatus siamaani Leedu kombel kannatanud. Siiski on Eesti ja Läti erapooletus nüüd tähelepanu äratavas diplomaatlikus tehingus lülitatud III Reichi poolt ettepanud „vastastikuse mitteründamise“ lepinguga. Ta suks on lisaprotokollis lubatud kasulik kompromiss: „konfliktist mitteosavõtva kokkuleppeosalise ja Kolmanda Riigi vahel jätkatakse normaalset kaubavahetust ja transiitkaubandust.“

Ajalehed on juba küllalt virgad olnud üldsuse silmade ette paljudama tolle Berliini-Riia-Tallinna lepingu lühiteksti. Pole puudunud asjaomaseid ametlikke õnnitlusi ega poolametlikke apoloogiaid vägivallategevuse või

maluste väljalülitamise puhul Suur-Saksamaa ja Balti väikeriikide vahel. Olgem õnnelikud, et seega vähemalt kümneks aastaks tühistuvad kõik kuuldused Saksamaa vaenlikest kavatsustest nende riikide suhtes. Tohime uhked olla pealegi, et omalt poolt oleme võinud teha nii lootusriikka lisatise rahu kindlustamiseks Ida-Euroopas.

*

Meie välispoliitika probleemid askeldavad praegu elavamalt kui vahest kunagi varem eemalhuvitatud vaatlejate tähelepanu. Rahvusvaheliste poliitiliste huvide tulipunkt pole meist enam Pürenee de taguses kauguses, Vahemerel. Üheks uueks märksõnaks rahunematus Euroopa suurpoliitikas on kerkinud „Läänemere Baleaariid“.

Kas selle all mõtelda ainult Ahvenamaa saarestikku? Üks „Daily Telegraphi“ hiljutine artikkel mainis strateegiliselt seisukohalt ja Saksa imperialistlikkude ihade vaatepunktist nimepidi ka Hiiumaad...

Häiremärkideks on ju seegi, et ühelt poolt töötatakse mitte kallale tungida, teiselt poolt tahetakse kallaletungi vastu nõu ja jõuga tagada. „Müncheni vaimu“ ülesütlamisele ja suure sõjaahvarduse taolisele Saksa-Poola konfliktile vastab III Reichi paktomaania teistega. Sõja ja rahuvahelise diplomaatlikkude käikude mängus kipuvad sõnad kaotama oma tõise tähenduse. Mille üle veel imestada? „Vastastikuse alusel kohustub Riia mitte vägistama Saksamaa piire,“ kostab teiselt tagatistahteliselt rindelt hämmastunud häält. „Eestlased ja lätlased ei tungi Saksa riiki vallutama“ — Prantsuse ajalehed naljatlevad veel ka sapisena.

Käimas on Inglise-Prantsuse tagatisrindede kogumine Austria „anšlussist“, Tšehhoslovakkia tükeldamisest, Böömi- ja Määrimaa protektoraadist, Klaipeda ülevõtmisest tuttavate kaapamis- ja haakimistungide vastu. Suurtele

läänedemokraatiiale tugineva abistamissüsteemi kujunemine julgustab Poolat vastu panema Suur-Saksa pealetungile Danzigi vabalinna, Visla jõesuudme, koridori tapetite vahetamise, maa- ja merevõimu küsimustes. Raskes rahvusvahelises rahukriisis — raskemas kui mõõdunud septembrikuul — püüavad nüüd London ja Pariis N. Liitu kaasa rakendada kaitsekoalitsiooni kõvendamiseks. Ei saa salata, et ähvardava üldohu suurenemine ja N. Liidu eraldumisest kaasakauplemine on teravamaks ajanud strateegiliste tugipunktide küsimusi Läänemere ruumis. Balti riigid on ühes põhjariikidega kinni haaranud erapooletusmõttest sõja jalgu jäämisest pääsemiseks. Kuid teatavasti on Moskva valitsus umbusklik nende väikeriikide omade relvastatud jõudude suutmise kohta deklareeritud ja määrustatud erapooletust kaitsta. Moskva valitsus nõuab Londoni ja Pariisi valitsuselt, et Inglise-Prantsuse-Nõukogude kolmikliit ulataks oma kaitsetagatised ka Balti riikidele, kuna Saksa väed muidu võiksid tungida Lätisse ja Eestisse, äkkirünnakuga vallata Nõukogude Liidu julgeolekule kardetavad tugipunktid.

Nõukogude Venemaa loodepiire katvate Läänemere-maade tagatisküsimus on saanud visamaks takistuseks teoksil oleva kolmikliidu ja Läänemerest Musta mereni küündiva ühisrinde täidesaatmisele. Molotovi avalikule nõudmisele Baltikumi suhtes on meie välisminister samuti avalikult seletanud, et Eesti ei nõustu palumatute tagatiste pakkumisega ja vaatab nende pealesundimisele nagu vaenulisele aktile. Ühtlasi avaldas ta „The Baltic Times“is lootust, et Suur Britannia aru saab Läänemere väiksemate ääriikide erapooletuse austamise vajadusest Chamberlain ongi siia maani hoidunud oma tagatisüsteemi „soomustatud vihmavarju“ alla sundimiseist („Daily Expressi“ järgi on Foreign Office heas kontaktis meie Londoni saadiku M. Schmidtiga).

Kuid läänepoolsete liiduriikide ajakirjanduses pole siiski enam või vähem heatahtlikult jäetud küsimata:

Kui tahetakse, et erapooletuspoliitika oleks tõhus, kas siis küllalt on mitteründamise lepingust?

Mis muud tähendab erapooletuse hoidmine kui et Euroopa poliitilist status quo'd ärgu üritatagu muuta, ilma et see jõulööki vastuseks välja kutsuks?

Kas Eesti ei karda seda, et teda ilma ta nõustumiseta võidakse rünnata?

Muidugi on mõned Inglise-Prantsuse-Nõukogude liidulepingu õhutajad oma üliagaruses idarinde „neutraliseerijate“ kohta tarvitanud ka kirumiseni kippuvat keelt. Pariisi kommunistlik „Humanité“ ähvardas viimastel nädalail peaaegu iga päev Saksa dessantide ja sissemarsimistega Riia ja Soome lahe vahelises Euroopa nurgas. Teiselt poolt kahtlustas Saksa hitlerlik ajakirjandus N. Liidu tungivat tagatiste pakkumissoovi endistele Vene Lääneprovintsidele praeguse punase Moskva imperialistlikus tagamõttes kaitsmise katte all Riia lahes vallata laevastikubaas. Läänemeremaid okupeerida, bolševiseerida. Eesti ja Läti kategooriline keeldumine oma iseseisvuse ja territoriaalse puutumatus tagatistest kergitas välismaade arvamustes esile mõne üksiku mõtteavalduse, et need maad hädaseisukorras pigemini eelistaksid Saksa vahelesegamist („natsiseerimist“) kui S. S. S. R-i abistamiskaitsekoalitsiooni.

Kuid Saksa-Eesti-Läti mitteründamise lepingu psühholoogiline efekt praeguses rahvusvahelises õhkkonnas! Paraku kaugel sellest illusoorsest eneserahustamisest, et nüüd on saavutatud õnnelik tasakaal kahe meie geograafilise asendi ümber ristlevate huvidega suurriigi vahel, sest et N. Liiduga ju 1932. a. on sõlmitud analoogiline mitteründamise leping. Psühholoogiline efekt väljapoole ei puudunud liiatigi sellepärast, et Goebbelsi ajakirjandus seda 7. juunil Berliinis tehtud pakti üles on puhunud nagu Saksa diplomaatia suurt võitu „sissepiirajate“ üle. Sugestiivne detail: Muntersile annetatud kotkarist. Sellele järgnenud intervjuu imesteldavast rahuõbrast, kes neil päevil oli parajasti vastu võtnud Hispaanias sõdimisest tuttava Condor-leegioni hiilgava võiduparaadi.

*

Keegi kaasmaalastest ei taha eitada, et mida pinevalt sõjakalt rivaliseerivate suurriikide surve rõhub meie erapooletuspoliitikale, seda raskemaks muutuvad heade vahekordade rahuldamine, julgeoleku kindlustamine ja iseseisvuse säilitamise küsimused.

Pole ime, kui küsimuste kaalutlemine ja otsustamine juba vastutavas kitsamas ringis käib läbi vasturääkivuste. Otsustamise astudes ränkade vastuoludega blokeeritud maailma ette peab arvestama ka nende vasturääkivuste mitmekordistamist, mis sisaldavad rahvusvahelises seisukorras eneses.

„Baltikum hädaohus“ — selle pealkirja all kirjeldab „Basler Nachrichten“ (10. juunist s. a.) kõike muud kui optimistlikus valgustuses meie asendi ja ümbritseva poliitilise konjunktuuri olusuid. „Läänemere Baleaarid“ — nii iseloomustab „Svenska Dagbladet“ (9. juunil) Hitleri Saksamaa, N. Liidu ja suurte lääneriikide pilguheitmist meie poolsele vetele, saartele, mandrile. „Berliin väidab küll,“ loeme sellest konservatiivsest Rootsi lehest, et need mitteründamise lepingud, mis Saksamaa sõlminud Eesti, Läti, Taaniga, tõendavad ta rahulikest kavatsustest nende maade kohta. Ühtlasi antakse Saksa ajakirjanduses ometi mõista, et igasugune tagatis teise võimuleeri poolt oleks kompromitteeriv nende maade erapooletusele. Kuna Moskva neid uusi mitteründamise traktaate silmitseb nagu tõendeid, et nimetatud riigid on nihkumas Saksa mõju alla, mida Moskva mitte ei taha sallida, siis on eriti Läti ning Eesti sattunud vasara ja alasi vahele.“ Tsiteeritakse „Pravda“ artiklit (7. skp.) kus nõutakse veel kord Inglise, Prantsuse, N. Liidu sobimusele jõudmist kolme Balti riigi abistamiseks sel juhul, et nende erapooletust rikutaks. Rõhutatakse, et Saksa idarünnak Läänemeremaade kaudu võivat kujuneda mitu korda kardetavamaks kui Poola ja Rumeenia kaudu. Praegune seisukord ilma kõnesolevate piiririikide tagatisteta Saksa mõjuvõimu alla libisemise vastu ei tohtivat kauem jätkuda.

Sääraste äärmisele valvusele kohustavate häremärkide ees peab küll teatavaks võtma ja võrdluseks tooma muidki kui meelepäraseid välisääli.

Nihil admirari! Rahvasteliidu põhimõtete nihilismis ei tarvitse hämmastuda mingite ühtesattuvuste ja lahku minekute pärast. Seal on näiteks „Suomen Sosialidemokraatti“ juhtkirjanik R. Svento. Eduskunna välisasjade

komisjoni esimehena on ta vististi piinlikult puudutatud sellest, et Molotovi kategooriline vastulause Ahvenamaa kindlustamises on põhjustanud Rootsi tagasitõmbumise. Ta arvates on Eesti ja Läti teinud väga hästi oma traktaadid Berliinis. Nad olevat nüüd nii õiguslikult kui moraalselt soomustatud kallaletungide vastu, tulgu need siis pahemal juhul kas Venemaa või Saksamaa poolt. Erapooletuse täiendamine Berliini kallakuga reservatsioonideta vastuvõetav. Svento asub nende vaadetega ootamatult lähemal Soome teatavat isamaalist liikumist propageeriva „Ajan Suunta“ pooldamistele kui Rootsi „Socialdemokratenile“ samas küsimuses („Balti erapooletusprobleem“, 8. juunil). Välisminister Muntersi ülisaksasöbralikke seletusi ja Läti autoritaarse valitsuse töölisliikumise likvideerimisele suunatud poliitikat ei saa Rootsi valitsusele lähedal seisev töölisleht muuseas heaks kiita. Kui sellega kõrvutada, mis Partinax kirjutab „L'Europe Nouvelle'is“ (10. skp.) siin on märgitud ka ühe Prantsuse autoriteetsema välispoliitilise asjatundja arvustav sõnavõtmine.

Pertinax kirjutab: „Nad on Saksamaa asetanud otsustajaks oma erapooletuse üle. Saksamaa on pealegi nõudnud, et nad oleksid solidaarsed tema ees (ühe leping ei

jää kauem jõusse kui teise oma“). See tähendab: kui üks neist Berliini arvates kõrvale kalduks pakti vaimust või kirjatähest, siis ei kannaks selle tagajärgi mitte ainult süüdlane, vaid ka süüdlase kaaslane: nii ühe kui teise suhtes võib Saksa riik tagasi tõmmata oma lubaduse mitte vägivalda tarvitada.“ Pertinax leiab selles kardetava vahelesegamise mängu elemente: „Selleks et Eestit kutsuda korrale, võib rahvusotsialistlik diplomaatia Lätit katsuda kasutada, ning vastuoksa.“

Aga tähtsamaks kui 7. juuni traktaate Berliinis hindab Pertinax Briti kabineti istungit samal päeval, kus teisiti otsustavas suunas käsil olnud Balti probleemi lahendamine. Niivõrd kui võib näha, sisaldab ka Londonis arutatud lahendusvormel kardetava vahelesegamise elemente: suurriikide rühm — Inglismaa, Prantsusmaa, N. Liit mobiliseerub, kui üks kolmest lepinguosalisest leiab, et ta „elulised huvid on riivatud ja igauhel kolmest on õigus anda aktsiooni märki „enne kui on hilja“. Mainitakse Saksa diplomaatia äärmisi katseid Venemaad veel 11. tunnil lääneriikidest erapooletuks eraldada ja kiirustatakse William Strangi komisjoni Moskva tehtava lepingu lõplikuks fikseerimiseks.

Wait

Maarjamaa

LÄTI HENDRIKU KROONIKAS nimetatakse Paalatiinat Jeesuse (Jumala Poja) maaks (terra filii) ja Liivimaad — Baltimaad Jumala Ema maaks (terra matris), sellest ka nimi Maarjamaa. Seega Rooma paavst (Innocentius III) tahtis nagu toonitada nende maade võrdset tähtsust. Tol ajal (a. 1215) ristiriütlid võitlesid nii siin kui ka Palestiinas.

Mis sünnib tänapäeva Palestiinas, meie ei tea lähemalt. Et seal mingid salapärased jõud tegutsevad, see on kindel. Mis seal sündis Maailmasõja vältel, seda võime lugeda Lawrence'i raamatust „Seitse tarkuse sammast“. Siin on leiutatud uus võitluse taktika ja strateegia. Selle Väike-Aasia ranniku geopoliitiline tähtsus peab suur olema, et sääraseid jõude liikuma panna.

Nii on seal ikka olnud. Eks juba Homeros oma „Iliases“ jutlustanud võitlusest kaubateede pärast Väike-Aasia rannikul!

*

Kuidas on siis lood Maarjamaal? Mis sünnib siis siin? Millised jõud tegutsevad?

Meil oli peale Vabadussõda viisiks saanud seletada, kui N.-Vene oma pealinna Moskvasse viis ja tööstusrajooni Uurali poole nihutas, et tal on Murmani raudtee kaudu väljapääs ookeani, ning et tal ei tohiks mingit huvi Baltimaade vastu olla. Huvid suunatud Aasiasse! Meil oli oodata igavest rahupõlve. Meil julgustati ikka avalikkust, et ega sõda ei tule, meil pole midagi karta. Tänapäeval on korduvalt tähelepanu juhitud sellele, et Stalini N.-Vene pole enam endine N.-Vene. Peeter Suure austamine ja ülistamine on küllaltki iseloomustav Stalini N.-Vene suundadele.

See oli meie Maarjamaale suureks vapustuseks, kui käesoleva aasta märtsi lõpul ja aprilli alul selgus, et Maarjamaa on jälle maailma huvide keskpunkt. Kõik suuremad jõud praeguses Euroopas on mängus. Türgiga saadi

kokkulepe, Rumeeniaga ja Poolaga samuti — aga Balti-maa on Maarjamaa, kus mingid salapärased huvid ristlevad. —

On meil põhjust paanikaks? Pole mingeid tõendusid, et ajalugu kordub, et Peeter Suure ajad võiks tagasi tulla. Kõik tundemärgid näitavad, et võitlus käib väikerahvaste õiguste eest. Nende kaitsmisega olevat kõik tegevuses.

*

Oleme tähelepanu juhtinud sellele, et Itaaliast tulnud uus liikumine oleks nagu 1933. a. jõudnud meie maale, nagu see oli ka Lembitu aegu. Ei puudunud palju, et meie haritlased oma pea oleksid kaotanud jõudude ees. Paljud haritlased leidsid isegi selle liikumise olevat tervendava õhupuhatuse. Ei puudunud oma Kaupodki, kes käisid liikumise tsentrumis oma kanda kinnitamas. Meie olime seniajani ikka harjunud, et kõiksugu rahvaliidumised olid meil ikka suunatud „parunite“ ja nende pooldajate vastu. Aga et rahvaliidumine võib tekkida, mis on suunatud radikaalsema haritlaskonna vastu, koguni parunite kaasaloomisel — sellest põrutusest pole paljud siamaani toibunud. On põhjendusi otsitud sellest, et rahvas olnud haige. Mingid salapärased jõud hakkasid uuesti huvi tundma Maarjamaa vastu ja need maaalused vapustused panid meie võiduvilja maitstva haritlase jahmatama. Paanikas heideti mõnigi väärtus üle parda, mida tuleb hiljem kahetseda ja haarata mõnede kokkuvarisenud suurrahvaste jälgedes, milliste väärtus on siiski küsitav kaitsemeetodite järele.

*

Palestiina on olnud vanasti prohvetite maa. Sealt Väike-Aasia rannikult on pärit ristiusk ja ka muhamedi usk. Mis kõik pole tehtud, et neid levitada sõnas, kirjas või relvadega. Viimasel ajal on suured maad alanud võitlust nende uskude nagu oopiumi vastu, et neid asendada uute väärtustega, ja paistab, et uute uskude proh-

vetid võrsuvad Ida-Euroopast ja Balti mere rannikult. Ei ole ju mingit kahtlust ajaloo tõigas, et kommunism levis Venes Leningradi kaudu. See oli kogu N-Vene Mekka või Jeruusalemm.

Veel huvitavam ja mõistatuslikum on uue ärrganud Saksamaa süünd ning tema prohvetid. Kes salgab Alfred Rosenbergi mõju praeguses Saksas! Räägitakse, tema mõju olevat seal maal väga suur. Samuti arvatakse, ta olevat uue Saksamaa ida-suuna poliitika prohvet. Ses mõttes on väga huvitavad A. Rosenbergi noorpõlve kirjutised. Jutlustab Ukrainast ja Krimmist maailmasõja kaotanud ja nälginud sakslastele just nagu Prohvet Maltset 70 aastat tagasi samast maast jutlustas Järvamaa talupoegadele! Maltsetlased läksidki Krimmi. Sinna sihik ka Rosenberg.

Kas tema käsi seal aga paremini käib kui maltsetlastel? Sama Tallinnast võrsunud uue Saksamaa prohvet on kirjutanud veel tohutu teose: „20. sajandi müüt“. Selle raamatu oleks võinud kirjutada ka mõni meie talumehe kännust võrsunud pea. Raamat on segane, suuresõnaline ja paatoslik, täis pööraseid võrdlusi ajaloost ja muinasajast. Omalt stiilit ja väliselt vormilt meenutab see teos Rudolf Kallase stiili. Lugege kas „Gedächtnislehre“t või „Tasased hääled tormisel ajal“ — sama võrratu segane, suuresõnaline, lilleline sõnademäng.

Nimetatud „20. sajandi müüt“ on sisult meie väga tuttav — meie ärkamisaja ideoloogia. Sama põlgus ristiusu ja luteri kiriku vastu. Karl Suur olevat toime pannud suurima kuriteo, kristianiseerides saksilasi. Saksilaste pealikut Widukindi tuleb austada kui suurimat saksa rassi sangarit ja temale tuleb püstitada ausambaid. Meenutagem siin meiegi ärkamisaja rünnakuid luteri kiriku „mustade hakkide“ vastu, meie iseseisvuse ülistust enne ristirüütli (samade saksilaste ristirüütli, keda kristianiseeris Karl Suur) tulekut. Meie ärkamisaja ideoloogide põlgus rüütli vastu on võrdne Rosenbergi põlgusele Karl Suure ristirüütli vastu.

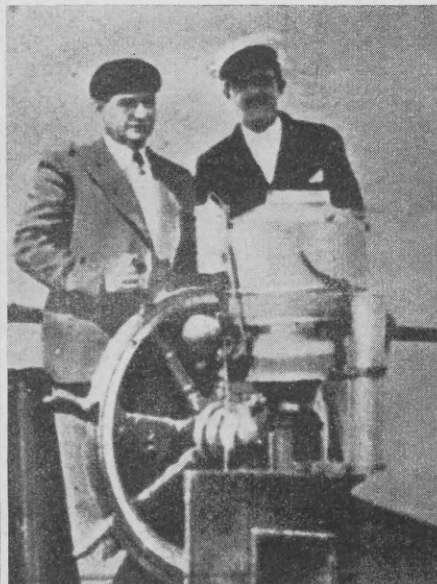

Riigijuhid suve veetmas
Chamberlain vahetab ajutiselt vihmavarju õngeridva ja püssi vastu

Siis veel see „müüt“ — rassi ülistus prantsuse aadliku Gobineau vaimus. Sama revolutsiooni rassitõu teooria on õieti viha prantsuse revolutsiooni vastu. Sama revolutsiooni järg lk. 158

Mussolini on kirglik sportlane nii suvel kui ka talvel

Daladier (vasakul) peab lugu juhtimisest

Roosevelt (vasakul all) on vaimustatud kalapüüdja

Jaan Tõnisson käib

Selles, et Jaan Tõnisson käib, ei või tõesti olla midagi erakorralist. Igaüks käib, kel on kaks jalga. Kas siis vahest ehk ei oleks õigem kirjutada midagi Jaan Tõnissoni kõnnakust.

Ei, siiski nimelt sellest, kuidas Jaan Tõnisson käib. Sest kõnnaku mõiste on piiravam. Kui keegi käib, siis meie loomulikult selle juures määritleme ka selle isiku kõnnaku: on see kerge, raske või midagi selle-sarnast.

Nii, kuidas Jaan Tõnisson käib, ei käigi keegi teine. Võib-olla on Jaan Tõnissoni käimine koguni järeleaimamatu. Aga kindlasti on see raske kunst, kaugelt raskem kui võtta J. Tõnissoni hoiak.

Vaadata, kuidas Jaan Tõnisson käib, see on nauding. Võib-olla oleks need read jäänud kirjutamata, kui üks kolleeg poleks kõnelnud kord, et ta tunneb alati ära Jaan Tõnissoni käimise ja seda isegi siis, kui kõndida J. Tõnissonist kaugel selja taga.

Tõepoolest! Ma olen ka alati ülima imetusega vaadanud Jaan Tõnissoni astumisi. Ning kui Ameerikas on kirjutatud suuri kõiteid sellest, kuidas inimesed käivad, ning et seal ammugi on vastus antud küsimusele: käi, ja ma ütlen, kes sa oled, üks siis selle kõrval tundu juba päris õigustatuna rääkida ja näha ühe rahvusliku suurmehe jalaastumisi.

Õigust öelda, Jaan Tõnissoni astumisi ei ole kerge analüüsida, samuti kui vahest tema elugi.

Kui ma vaatlen Jaan Tõnissoni hoiakut kõnetoolis, tahalöödud pead, kujutlen, et ta samm peaks olema ka vastav ta väljaastumisele, mehine ja tugev. Aga Tõnisson ei astu tugeva sammuga. Tõnissoni samm on päris kerge, imepeen, kuidagi libisev, hoopis rahulik ja tasakaaluline. See on nagu vastoluline ta isikuga, mis on ülekeev ja temperamendiküllane. Ent just see Tõnissoni sammuhulikkus, võiks öelda stiil, ongi see, mis paneb imestama. Tõnissoni käimises on täiuslik stiil. Ei ühtki konarlust, libastumist, ei ühtki jämedat ega robustset liigutust, rabelemist. Tõnissonil ei ole pikk samm, ta samm on pigem üsna lühike.

Aga kõik ta sammud on ühepikkused.

Ma ei ole tähele võinud panna, et J. Tõnisson pärast ägedat kõnet või ärritust oleks hakanud tormama. Ta „läheb küll üle“, nagu öeldakse, kuid käimise takti see ei muuda. Ikka see tasane, rahulik, sulav, kuid seejuures äärmiselt iseteadlik samm. Olen tähele pannud, et Jaan Tõnisson teeb vaevalt midagi n. ö. poole sammupäält. Olgu see ka üsna lihtne ja lähedane jutuaajamine einelauas, Tõnisson võtab ikka oma poosi, kui asub vestlusse.

Mul on riigivolikogus võimalik olnud teha tähelepanekuid. Ka siis, kui Tõnisson lihtsalt kõne keskel läheb võtma klaasi vett, ta ei tee seda kuidagi pikema või kiirendatud samuga. Ikka stiil! Ja see on väärtus. See on takt.

Inimese sammu järgi võiks tõepoolest öelda, kes ta on. Maamehe samm on raske, nagu maa küljes kinni. Siis on ju jalgade järelevedajaid, kes mõnikord on ka päris tähtsad mehed, tormajaid, kes enamasti on agendid või ajakirjanikud, tatsutajaid, kes jälle enamasti on ilusa kõhukesega varustatud direktorid, ja nõnda edasi. Oma stiiliga, täiesti omaette stiili ja taktiga käijaid on meil vähe. Sellepärast peabki rääkima eriti Tõnissonist, keda õieti ei saa panna ühtegi käijate klassi.

Võiks öelda, et Tõnisson ei käi eesti rahva stiilis. Tema käimine on liiga vähe võrreldav meie rahva enamiku käimise tunnustega. Võib-olla ütleks mõni nüüd, et Tõnissonil on „Tartu samm“.

Ei, politiseerida Tõnissoni sammu siiski ei saa. „Tartu vaim“ võib olla küll Tõnissoni hoiakus, ta avaldustes, mitte aga sammus. Tõnissoni samm ei ole vastupeegeldus ta võitluse teest, ta üsna tormilised elust, ta tõekspidamiste esiletõstmise hoost. Tõnissoni sammu taga saab ennekõike näha vaimset, korrastatud elustiiliga isiksust. Samm ei ole ta mõtete mõõt ega osaline, samm on tal vaimse isiksuse tõestus. Selgemini öeldes: ei tarvitse seepärast ise joosta, kui kõneldakse jooksmisest. Füüsiliselt head jooksjad võivad olla vaimurajal jalutute seisukorras.

Nõnda on J. Tõnisson kujundanud oma sammud nagu kontrastiks oma rahutule võitlejavaimule.

Võime kõnelda paljudest stiiliga käijatest? Tähelepanuäratavaid stiile ei ole siiski „jalaga segada“. Võiksime kohe katsuda loetella. Ants Laikmaal on kindlasti oma vääramatu stiil; eriti on tal aga kujunenud kepile toetumise poos. Peaminister K. Eenpalu on samuti üks oma stiiliga käijaid. Mõned ütlevad, et Eenpalu käimises leidub nagu Tõnissoni stiili sümptomeid. Mina seda küll ei julge väita. Eenpalu käimist saab vaadelda omaette kunstina. Selles on nii palju originaalsust ja isikupärasust, et tahahtamatult muutud imetlejaks. Igal juhul on Eenpalu käimise stiil väga rahulik, lühikesed, kindlad ja korrapärased sammud. Ses mõttes võiks kõnelda küll teatavast ühtlusest Tõnissoniga, kuid sammu kujundamine on neil kahel isikul täiesti erinev.

Presidendi sammu võiks pidada palju suuremal määral eestipäraseks kui J. Tõnissoni oma. Sammu pika-

lisus, jõulisus, rahulikkus ning asjalik kindlusejoon, üks selles ole mõndagi meie rahvuslikust mentaliteedist.

Jaan Sootsi käimine on ka kuidagi eriti tähelepanuväärne. Ei või öelda, et selles oleks just väga palju sõjamehelikku, pigem võiks siin kõnelda 'seteadva mulgi sammust.

Kindral Orasmaa on omapäraste lühikeste, pisut kärsitute, kuid siiski energiliste ja stiilkindlate rahvalike sammude tegija. Aga tal on stiil. Võib-olla sellepärast on tal eriti kiire, et on aastatega juba üle poolesaja, kuid maailmakolkad ei ole kõik veel läbi käidud. Sammu kaduvikku lähevad nagunii kõigil. Hea siis, kui kaduviku väravani jõudes ei oleks vaja enam muretseda tegemata jäänud teekäimistest.

Oskar Kallase sammust võib kuidagi tajuda õpetlast. Teatavat valgust, selgust ja rahu kiirgab neist astumistest, meenutades kuidagi samas ka inglaslikult korrastatud elustiili. Kindral Tõnissonist võiks kõnelda kui eeskujulikust sõjamehesammu omanikust.

Naiste seltskonnast ei oska ma, kahjuks, välja tõsta ühtki oma stiiliga käijat. Näib, et siin rikub kleidi laius ja pikkus mõndagi ära. Aga üks naised ole moele valmis ohverdama veel mõndagi rohkem.

Hea, kui leidub meil vähemalt mehi, kes oskavad astuda oma samme. Ei millalgi rohkem kui praegu vajab kogu maailm õigeid ja stiilkindlaid sammujaid.

Sest eesmärgile jõudmine on leib edasiminemisele ning lihtne, füüsilise samm kannab siiski ka vaimsete sammude pitsirit.

V. Kaljumäe

Alkohol ja vabadus

SÄÄRASE TEEMAGA karskuskoosoleku kuulutus oli hiljuti juhuse silmitseda ühe Pärnumaa aleviku kuulutustahvil. Oma kirevusega maitsetu kuulutuse äärele rasvaselt trükitud „tähtis kõigile“ pidi teema päevakohasust meenutama neile, kes pole küllalt taiplikud. Ajapudusel jäi kõne kuulmata, küll aga hakkasid mõtted liikuma samal teemal. Vaevalt küll ses suunas, nagu neid arendati kõnesoleval koosolekul.

Jaapanlased soodustavad nende poolt vallutatud Hiina aladel oopiumi levimist oma rassivendade — hiinlaste uimastamiseks, samuti nagu nad püüdvat valgeid võistlusvõimetuiks muuta alkoholi kättesaadavamaks tegemisega. Relvade abil võib küll vallutada ja pukki pääseda, mitte aga võimu püsivalt käes hoida. Uimastav sõna ja uimastav aine on tänuväärset abimehed võimuanastajaile.

Mitte ainult Hiinas. Ordurüütlike mõõgaga vallutatud Maarjamaad aitas neile oluliselt kindlustada rist ja muuseas ka selle kaitse all töötavad kloostrite õllekojad. Kui põletatud viin jõudis 16. saj. lõpul eestlaste maale, siis olid mõisnikud need, kes esialgu maksid preemiaid talupoegadele, kes ise viina jõid ja seda kaaslaste hulgas levitasid. Koguni kiriku-uste kõrval ülesseatud viinaankruist pakuti palvuselt lahkuvaile „eluvett“. Rasketes elu- ja töötingimustes asetsevat, vabaduseta, hariduseta ja muu seltskondliku meelelahutuse võimaluseta talurahvast tõmbas enda poole otseki kärbest meepaberile hetkelist heaolu võimaldavat alkoholiuim ja „rahvuslikuks“ kooskäimise kohaks kujunev kõrts.

Mõisasaksad hõõrusid käsi. Seda enam, et viinapõletuse ja kõrtside tulud ei moodustanud kaugeltki tühist osa nende majanduslikust kandejõust, mis omakorda kindlustas nende ülevõimu. Jõid muidugi ise ka, sest kainelt oli tõesti raske asetada inimesi looma tasemele.

1905. a., mil hulgad joobusid vabadusest, oli Maailmasõja eel ainus aasta, mis näitas ametliku statistika järgi tunduvat tagasiminekut alkoholi jookide tarvitamises. Teada on sellest ajast, et terve rida monopolipoodide ja kõrtse sulleti rahva nõudmisel või otsese aktsiooni tagajärjel. Karistussalgad seevastu pitseerisid ühe karskusseltsi maja ukсед kinni viinavabriku pitsatiga ja muutsid teise maja hobusetalliks. 1905. aastale järgneval reaktsioonijastul tõusis joomine tugevasti.

„Tähtis kõigile“

Eriti aga just tänapäeval on alkoholi ja vabaduse probleem „tähtis kõigile“. Muidugi juba ajaloolise vastuprotsiooni pärast: mida vähem vabadust, seda rohkem alkoholi. Tuntaksegi siis igatsust vabaduse järgi, kuna teda on maailmas vähe leida. Tuntakse vastikust alkoholi vastu, kuna see teiste tegurite seltsis ähvardab lämmatada rahva paremaid püüdeid ja tumestada selget mõistust, mis paneks hulki „järele mõtlema nende viletsa olukorra üle.“ Sest vabadus juua peab asendama vabadust kainelt mõtlemiseks ja tegutsemiseks. Taani ajakirjanik Larsen-Ledet nähvab siia sobivalt: „Imelik küll! just need, kes kõige tulisemalt kaitsevad nõuet, et peaks olema vabadus pidada joovastavaid jooke, kus aga soovitakse, kuuluvad alati nende hulka, kes muidu rahvale lubavad nii vähe kui võimalik vabadust“.

Saksamaal on viie aasta jooksul (enne Austria liitmist) põletatud viina tarvitamine tõusnud 397.000 hektoliitrit 761.000 hektoliitriks, õllejoomine 3,3 miljardilt 4,4 miljardile liitriks ja veinijoomine 232,4 miljardilt enam kui 450 miljardile liitriks, samal ajal on sigarettide tarvitamine tõusnud 31.348.000.000-lt 41.284.000.000 tükile. Partei poolt väljaantud lendlehes „Seda võlgne juhib“ kantakse ka need edusammud rahvussotsialistliku režiimi aktiivse, kuid saksa karsklaste häälekandja „Die Alkoholfrage“ julgeb lisada: „ükski rahvasõber ei saa sedalaadi elunautimise rohkendamise üle rõõmustada.“ — Samal ajal on hitlerinoorsoole joomine ja suitsetamine keelatud ning juhid hoiduvad alkoholist. Mussolini külaskäigu puhul Berliinis kirjutab seesama ajakiri: „Lauakõnede puhul tarvitati mineraalvett“, kuid „mõlemal külaskäigupäeval oli kõrtside lahtioleku aeg pikendatud või nad olid avatud kogu öö läbi.“

Meie maa muresid

Mis meid aga lähemalt puudutab, on see, et ka eestlased on hakanud viimastel aastatel hoolega viina võtma, taotledes „järelejõudmist ja möödaminemist“ võrreldes isegi sõja järelaastate kõrgseisuga. „Eesti Statistika“ (nr. 2, 1939) andmeil joodi Eestis joovastavaid jooke absoluutses alkoholis arvestatult elaniku kohta 1933. a. 2,05, 1938. a. aga 3,14 liitrit. Põhjust otsitakse eeskätt majanduslikus tõusus, millega selle konjunktuuriilise iseloomu tõttu ei ole suutnud kaasas käia sotsiaalsete ja kultuuriliste olude võrdne paranemine. Ometi oleks pidanud seda osaltki vähendama alk.-jookide hinna tõstmine abs. alkoholi liitri kohta 1933. a. 5,49 kroonilt 1938. a. 7,88 kroonile. Sellega on kaasas käinud tarvitatud alk. jookide maksumuse kolossaalne tõus 1933. a. 12,5 miljardilt 1938. a. 28 miljardile kroonile ja riigitulude tõus vastavalt 9 miljardilt rohkem kui 15 miljardile kroonile. Väärrib märkimist, et valdava osa viimastest summast kannab kokku peamiselt valge viina odava joovastusega leppima pidav vaenemees, sest näit. 1936. a. ulatus maksudemäär alkoholi jookide hinnast viinal ja piiritusel 79,6%, peennviinal 10%, veinil 9,8% ja õlles 21,1%.

Omajagu on tõstnud joomist kahtlemata alkoholi praegune hea kättesaadavus. 1933. a. lõpul oli alk. müügi-asutisi 1064, 1938. a. lõpul 2465. Eriti on alkoholjoogid tee leidnud tarbe- ja toiduainetekauplustesse, mis mõnikord asetsevad koolimaja väravas (ajuti koguni koolimajaga ühes majas, nagu veel möödunud aastal Võrus ja 1935. a. Valgemaal Holdres). Masendatult kirjutab üks Pärnumaa taluperenaine — maanaisteseltsi usaldusnaine: „Kooli ei ole enam X külas, meierei on poole hingega, ühtegi targemat inimest külas pole, ainult viinapudel ja pussnuga on hariduse ja kultuuri levitajad.“ Veel 1934. a. esimesel poolel võisid omavalitsused keelata alkoholimüügi oma piirkonnas volikogu või rahvahääletuse kaudu. Alkoholipoliitika tõsist tahet rahva füüsilise ja vaimse tervise ning moraali kahjustamise vältimiseks ei tõenda igatahes viinakaupmehele antav õigus piirata oma äri, vaid pigem demokraatliku kohaliku keeluõiguse taas kehtimapanek.

Üksteise järele võetakse ajakirjanduses jahmunult sõna ja mõistatakse: millest see ometi tuleb, et kodurahu ja üksmeele ajastul rahvas niivõrd roopast välja on langenud? Ega vist küll ilmaaegu ole mõni erapooletu vaatleja (näit. R. Kangro-Pool „Undisleshes“) meilgi hakanud otsima joomise tõusule ka hingeelulisi ja ühiskondlikke põhjusi. Mõnikord peab lihtsaile tõdedele tulema keerulisi radu pidi. Tänapäeval sunnivad aga tõed end ise peale neile, kes oskavad, tahavad ja viitsivad mõelda.

Õ. Tulle

Sada aastat tagasi

Praegu kaalutakse tõsiselt joovastavate jookide tarvitamise piiramist seadusandlikul teel, sel puhul võiksime tuua mõne paralleeli minevikust, kuidas ka minevikus on katsutud vastavate normidega piirata alkoholist jookide tarvitamist.

Selles suhtes väga huvitavaid norme sisaldab nn. „Kandle õigus“, mis on antud 1801 (—1804) Virumaal Kandle mõisas P. F. von Lövis of Menari poolt. „Kandle õiguse“ viis esimest raamatut on koopia kuulsast „Vigala õigusest“, mis anti 1789. a., kuid kuues raamat on „Kandle õiguse“ originaalne ja see sisaldab muuseas ka norme joodikute kohta, milliseid vaatlemegi alamal. Need normid on avaldatud „Kandle õiguse“ 7. raamatu 11. peatükis § 4 lõigetes 1—9.

„Kandle õiguses“ võideldakse küll peamiselt liigjoomise vastu, kõneldakse joodikuist, kuid eriti naiste ja noorte juures leitakse karistusväärseks juba joojnu olek.

Kellel on „jodikko sü“, see maksab esimesel korral valla kassasse 1 rubla. Kui aga joodik esimesest karistusest ei hooli, siis järgnevad juba raskemad karistused. Kui ta peale esimest karistamist uuesti on joojnu olnud, siis tasub ta iga kord selle eest rubla, kuid lisaks karistatakse teda veel, ja ta peab igal nädalal ühe päeva rohkem mõisas tegema. Kui karistatu on peremees, siis peab ta ise sulaste hulgas väljas olema. Lisateopäeva tegemine kestab seni, kui karistatu juures 1/4 aasta jooksul ei ole märgatud liigjoomist. Päevapalga lisapäeva eest tasus aga mõisahärra valla kassasse.

Korduvate karistamiste korral lisandatakse veel juurde häbistavaid karistusvahendeid. Nii peab joodik, kes juba mõne korra on manitsuse ja trahvi all olnud, „halvemad ja roppomad tööd tegema, mis tarvis on teha, igga valla innimesse asemel, kelle kohta nisuggune töö juhtub, olgu ta küllas ehk mõisas juhtunud.“ Seni kui joodik joomist ei jäta, arvatakse teda „meletumaks“. Keegi ei pea sallima, et ta kõrtsi tuleb, ainult teed käies lubatakse teda võtta üks suutäis õlut või viina, niipalju kui on vaja janu kustutuseks. Selle järele valvaku kõik ja ka kõrtsmikku keelatakse temale andmast.

„Kandle õigus“ tunneb juba ka nõnda ütelda moodsat pillajaks tunnustamist. „On jominne visiks jänud inni-

messele, kes on majapidaja, siis pannakse temmale holekandjaid, nenda kui väetimile.“ Joodiku hoolealuse vili korjatakse tema enda kulul ja pannakse valla aita ja seda saab ta siis iga nädal niipalju kui majapidamiseks vaja. Raskab ta seda vilja, siis nuheldakse teda varguse eest. Kui selline hoolealune peremees end ei paranda aasta jooksul, „siis ta vissatakse perre peält mahha“ ja pannakse sulaseks.

Eriti karmid ja omapärased sätted on ette nähtud kasvatajate, naiste ja noorsoo kohta.

Kuna joomine nooremate seas levinevat peamiselt vanemate ja kasvatajate läbi, siis keelatakse kangesti, et ükski ei pea lapsele viina andma, ja kästakse, et kõik vanemad aegsasti õpetaksid, mis häbiasi ja hirmus töö joomine on. Kui aga mõni noor inimene hakkab seda paha viisi näitama, et ta kanget joomaaega armastab, siis manitsetakse teda esimesel korral külakupja läbi. Teisel korral tuleb ta aga „kohto ette ja seisab, pakk jallas, kohto toa ukse ees, ja maksab rubla valla laeka.“ Kui aga noorur karistustest ei hooli, karistatakse teda raskemalt ja sunnitakse raskemale tööle ja karistatakse lõpuks kui joodikut teomeest.

Erilised häbistavad karistused määratakse aga joojnu naistele. Nii kannab naisterahvas, kes joojnu on olnud, sama karistust mis meeski, kuid peale selle kannab ta „nädalaks tõrva köiest ja vitsa ragudest tehtud krooni peas. Kui see veel mitte ei aita, siis ta seisab nelli kohto päeva sambas, nisuggune kroon peas, ja muddane kot ümber õllade, ja sedda mõda seätakse ikka kordkorral nuhtlus ikka kangemaks, kui ta õppetust ei võtta, ja tedda pannakse üllevatajatte alla, kes tedda allati tõle sundivad, et temmale ühtegi aega ei ole selle vallatusse peale mõttelda.“

Eeltoodud „Kandle õiguse“ sätted on huvitavad sellepolest, et mõõdunud sajandi algul isegi Balti aadlikud leidsid vajalikuks normidega piirata alkoholi tarvitamist. Teiseks on kahtlemata huvitavad need karistusviisid joodikute ja joojnu karistamiseks. Meie moodne seaduseandlus ei ole veel jõudnud niikaugele noorsoo alkoholist vastases kaitses ja ka teistes küsimustes kui oli „Kandle õigus“.

A. Looing

Tõest ja tõetsijaist

Igas asjas saab olla ainult üks tõde. Võib küll olla mitu tõekspidamist, ent tõde ise jääb samaks. Ja muudatada võivad ka ainult tõekspidamised, mitte aga tõde ise. Kui räägitakse uutest tõdedest, siis tuleks õigupoolest mõista vaid uusi tõekspidamisi.

Meie kõik peame endid tõearmastajaiks. Ent vähe on meie hulgas tõetsijaid. Tõde aga ei tungi kunagi ise peale, vaid laseb ennast otsida.

On kaheksaguseid tõetsijaid: ühed, kes julgevad rajada tõe juurde oma tee, ja teised, kes julgevad tõde otsida vaid teiste tallatud radade kaudu.

Julgeid tõetsijaid pole kunagi mõistetud, neid on pigem vihatud ja taga kiusatud. Ja seda mitte ainult tumedal keskajal, vaid ka „valgustatud“ tänapäeval.

Tee tõe juurde ei ole sirge ega sile. See viib läbi hingerahutuste tormi ja kahtluste rägastiku. Ja õiged tõetsija teavad seda: nad ei karda midagi rohkem kui seda, kus nad ei julgeks enam kahelda. Ainult kahtlemine sunnib otsima.

Õige tõetsija ei vihka kunagi teist tõetsijat. Ta näeb selles vaid head teekaaslast, kellega saab jagada tõetsimise rõõme ja muresid. Ainult variserlikud ja näilised

tõetsijad vihkavad teisi tõetsijaid ning arvavad ainult enestel olevat õiguse tõetsimiseks.

Tõde ei tunne omanikku. Ta kuulub kõigile — nagu õhk, vesi ja päike. Ent ometi on sõgedaid, kes usuvad, et nemad on tõeomanikud, ning peavad seda oma suuremeelsuseks ja helduseks, kui lasevad ka teistel tõest osa saada.

Meie tihti ei taha loobuda valesst tõe kasuks, sest väga paljudel juhtudel vale näib meelitavam tõest. Ja meie hoiame kramplikult kinni oma valedest, et mitte sattuda tõe põletavasse valgusse.

Tõde ei leita peagu kunagi suure rahvahulgaga otsides — paraadide ja massimiitingute abil, vaid üksinda või kõige rohkem kahe-kolmekesi. Seepärast läksidki va-

nasti tõetsijad erakutena kõrbedesse, et sealses vaikuses kuulda tõe häält.

Meie laseme endid tõetsimisel tihti eksiteele viia mingi tõekspidamise pooldajate hulgast: kui see on suur, siis kaldume uskuma, et see tõekspidamine ongi tõde ise. Ja niisugune eksimus võib väga tunduvalt halvata meie tõetsimist.

Paljud, kes peavad endid tõetsijateks, pole niivõrd huvitatud tõe leidmisest kui ainult teiste tõetsijate takistamisest tõe juurde pääseda.

Tõde ei saa surmata. Teda võib küll varjata, ent ükskord tuleb ta ikkagi ilmsiks. Ja siis põletab ta kõige valusamini oma kunagiste varjajate sõrmi.

Lui Olesk ja Saksa okupatsioonivõimud

EESTI AVALIKKUS TUNDIS enne meie riiklikku iseseisvust kahte teed ja kahte mõttevoolu rahvuslike nõudmiste teostamisel: ühelt poolt lojaalset õiguslikku teerada, mis toetus troonitruudusele ja vene monarhistliku aate levitamisele meie avalikkuses, ning teiselt poolt revolutsioonilist rada, mis toetus vene absolutismi täielisele eitamisele. Viimane eeltähendatud mõttevooludest oli määrava tähendusega meie rahvuspoliitilisele hilis-ajaloole.

Lui Oleski avalik poliitiline tegevus on lahutamatu seotud viiendate aastate revolutsiooniga. Siin andis Lui Olesk välja „Vaba Sõna“, mis aga konfiskeeriti vene võimukandjate poolt. A. 1908 tõstatatakse Lui Oleski vastu järjekordne poliitiline süüdistus ja ta saadetakse administratiivsel teel maalt välja — asumisele Vologdasse. Tagasi jõudes asumiselt töötab Lui Olesk advokaadina Tartus ja saadetakse 10 aastat hiljem — a. 1918 saksa okupatsioonivõimude poolt poliitilistel põhjustel uuesti maalt välja.

Lui Oleski süüdistustoimik on alal hoidunud Liivimaa sandarmivalitsuse aktides, kuid igasugused otsesed andmed Lui Oleski maalt väljasaatmise üle saksa okupatsioonivõimude poolt puuduvad. Võib ainult oletada, et Lui Oleski väljasaatmiseks andsid tõuke tema protestikirjad Tartu tolleaegsele pürjermeistrile E. Brockile ja linnaameti liikmele G. Seelandile. Lui Oleski protestikirjad on alal hoidunud Tartu linnaarhiivis, millest protestikiri „Tartu linna Esimese pürjermeistri herra E. Brock'ile“ 17. märtsil 1918. a. kõlab järgmiselt:

„Väga austatud herra!

Tartu „linnaameti“ poolt saadetakse Tartu linna majanikkudele saksakeelseid „Steuerzettel 1918“ kodu kätte. Kui Tartu linna seadusliku volikogu esimees protesteerin ma sarnase teguviisi vastu: esiteks ükski maksev seadus ei luba linnaametit ainult saksakeelseid maksukäskusi välja saata; teiseks on Tartu linna seaduslikult valitud volikogu ja selle volikogu poolt valitud linnaamet kohalise ajutise (meie sõrendus) saksa väeülemuse poolt ametist tagandatud ja ei ole ühelgi isikute kogul seaduslikult õigust ennast Tartu linna volikoguks, Tartu linnaametiks ega Tartu linnapääs nimetada. Seda tunnistate Teie, austatud herra, isegi oma ülespidamisega õigeks, sest Teie ei nimeta ennast mitte, milleks Teil ka ühtegi õigust ei oleks, „linnapääs“, vaid ainult „esimeseks pürjermeistriks“, milleks Teie ka tõepoolest olla võite, kui kohalik väeülemus Teid selleks on ülendanud.

Kuna Teie linnapääs ei ole ega ka seaduslik linnavolikogu koos ei käi, siis ei ole sellel asutusel, kus Teie eesistujaks olete ja kes ennast linnavolikoguks nimetab, vähematki õigust linnavolikoguna üles astuda, linnavolikoga nimel maksusid ja palkasid määrata ja sunduslisi määrusi välja anda. Seaduslikul alusel võite Teie ja Teie „linnavo-

likogu“ ainult nõuandvaks organiks väeülemuse poolt nimetatud linnaasjade ajaja väeametniku juures olla, ja võib ainult väeülemuse ehk tema poolt nimetada saksa väevalitsuse liige linna elanikkudele maksusi pääle panda ja isikuid palgata, kes linna asju ajaksivad. Teil, austatud herra, ega Teie „volikogu“ ei ole seda õigust mitte, mis pärast kõik sarnased sammud seadusevastased paistavad olema. Palun seda minu teadaannet oma „linnavolinikkudele“ läbikaalumiseks ette panda“.

Aupaklikult Lui Olesk,
Tartu linna volikogu esimees.“

Selles protestikirjas paistab enne kõike silma Lui Oleski poolt antud küsimuse puhtvormiline ja juriidiline kontseptsioon: sõjaväelise okupatsiooni alla langenud maades võivad väeülemused küll panna elanike peale maksusid ja ka määrata enestele nõuandjaid, nn. beiraate, kuid neil ei ole õigust laialt saata kohalikke omavalitsusi. See on rahvusvahelises sõjaõiguses kindlaks kujunenud vaade, mida kinnitab omalt poolt ka näit. M. Dogell eriteaduslikus ja põhjanevas töös „Sõjaväeline okupatsioon“ — „Occupatio bellica“. Lui Oleski protest selles osas, kus käsitletakse keeleküsimust, ei ole enam niipalju juriidiline kui otstarbekohasuse küsimus, kuna on päris ilme, et kohaliku omavalitsuse allesjäätisel oleks jäänud maksuvusele ka eesti keel kohalikes omavalitsustes.

Lui Oleski teine protestikiri Tartu tolleaegsele linnaametile on lühisõnaline ja veelgi teravam oma kokkusurutud stiililt. See on saadetud Tartu linnaameti liikmele G. Seelandile.

„Väga austatud herra Seeland.

Sain oma kirjakastist praegu Teie allkirjaga „Steuerzettel 1918“; saadan ta Teile kui linnaameti liikmele tagasi ja tähendan, et ükski seadus ei ole veel ilmunud, mis Teil lubaks ainult saksa keelseid ametlisi paberisi välja saata, mis pärast ma ka tõrgun seda paberit täitmast. Ma arvan, et oli aeg, kus kohalikud sakslased nägid, et eestlased nende vastu mitte chauvinistid ei ole ja sellepärast protesteerin ma sarnase kõiksaksliku lugupidamatuse ülesnäitamise vastu.

Täie lugupidamisega isiklikult Teie vastu
Tartus, 22 märtsil 1918.

aupaklikult Lui Olesk.“

Selleski protestikirjas läheb Lui Olesk välja enne kõike puhtjuriidilistest lähtekohtadest ja siia lisandub õiguslikele kaalutlustele rahvuslik protest okupatsioonivõimude „kõiksaksliku lugupidamatuse ülesnäitamise vastu“. Nende protestikirjade puhul määras Tartu tolleaegne „linnaamet“ saata Lui Oleski protestikirjad seisukohavõtmiseks 219 jalaväe divisjoni komandöridele, millega aga kahjuks lõpevadki kirjalikud materjalid Lui Oleski

protesti üle, mis oli sirgjooneliselt üles tõstetud rahvuspoliitiliste oluliste küsimuste üle. Lui ja ka Minni Olesk saadetakse maalt välja ja sellega on näiliselt ka tollaegne Tartu „linnaamet“ küsimusest ajutiselt üle saanud.

Lugedes ajalehtedest aeg-ajalt teateid nüüdsest Tšehhoslovakiast, tõuseb tahtmatult silmade ette meigi „must suvi“ ligi kakskümmend aastat tagasi. Tõuseb silmade ette tollaegse saksa sõduri hall kuju, kes tuli asendama halli vene-enamlasest sõdurit. Tõuseb silmade ette tollaegsete okupantide „keelan ja käsen“ ja see rutt, millega nad tulid ja millega nad omakorda läksid. Selles oli väga palju ühist vene ja läti enamlaste „sõjaväelise okupatsiooniga“ a. 1917. Aga loomulikult tõuseb silmade ette ka see vastus, mille andsid okupandid Lui Oleskile ta õigus-

latud protestikirjade puhul ja mis seisis õieti Lui Oleski vangistamises ja maalt väljasaatmises. Võimud olid küll vaheldunud, kuid süsteem ja meetodid olid jäänud endisteks. Aga oli see siis üldse kellegi vastus?

See vastus ei lahendanud kõige vähimalgi määral ja nähtavasti ei tahtnudki lahendada Lui Oleski poolt üles tõstetud probleeme, mis puudutasid rahvusliku keele ja kohaliku omavalitsuse olulist ja elulist küsimist. Et see tõesti nii oli, seda tõendas kõige kujukamalt paaniline rutt, millega pagesid okupatsioonivõimud mõni kuu hiljem, et anda maavalitsemine, kõnelemata kohalikust omavalitsusest, nende kätte, kes veetsid „musta suve“ saksa okupatsioonivõimude vangilaagrites.

M. P.

Veidi usust ja rahvusest

Valitsev ristiusk pole jõudnud oma avalikus propagandas tõusta kunagi kõrgemale rahvuslikust piirist, kuigi ta on oma seemise olemise ja oma õpetuse põhiidee poolest rahvusvaheline, nagu teaduski.

Vähe sellest, — ta on koguni šovinistlik, nagu iga paganuskki. Sõdade puhul palvetavad kõik ristiusurahvad ühe ja sama jumala poole, et see neid aitaks võita ja tappa teist, kes on samuti loodud sama jumala poolt. Nii langevad silmakirjalikud katted ja iga natsioon paljastab oma usu tõelise pale, mis on veel raskemal määral paganlik kui muhamedi usk.

Ent süüdistusi pole siin teha kellelegi. Ükski usk ei saa olla kõrgem kui inimeste moraalne tase, kelle südames ta elab. Miljon aastat vana elu oma bioloogiliste seaduste ja endasäilitamise tungiga on tugevam kui paa-rituhande-aastane udune loor, mille peent kudet on näinud üksikud miljonite hulgast ja mis haihtub kohe, kui hakkavad kõnelema ürginstinktid. Ning üksikute päralt ei ole usk.

Aga ka rahvuste koduses elus sattub ristiusk kadalippu. Ei ole ühegi loogika ega ristiusu ideega kooskõlas, kui kantslist kuulutatakse tuld ja tõrva patustele, propageeritakse maise vara hülgamist, kuid sealsamas õnnistatakse turuhoone nurgakivi panekut! Oleks tõesti aeg leida selline kompromiss, et ei kannataks ei usk ega inimene. Loomulik, et siis tuleks valitseval usul loobuda väga paljudest kivinenud dogmadest.

Ristiusk on inimkonna ajaloo jooksul oma tõekspidamistest toonud ränki ohvreid teaduse, s. o. vaimu ja mõistuse vägevatele löökidele. On vist asjata meenutada Brunod, Galileid, Kopernikust ja teisi. Valitseva usu pühad mõrvarid matsid siis vahel tõe maha ühes tema leiu-tajaga. Need ajad on muidugi kadunud — ent vaadake, et ei oleks enam võimalikud ka väikesed näppami-sedki. — Pimesi dogmadest (liha ülestõusmine jne.) kinni pidades kaotab valitsev usk lõpuks igasuguse lugupida-mise enese vastu. Eriti kui taevariigi ideoloogia kõrval esineb kontrastselt turuhoone õnnistamine.

Leidkem pigem kesktee ja püüdke rakendada ristiusu kõlblad ideed reaalse elu pinnale.

Tuleks loobuda rahvuse huvides alaväärsuse kompleksi istutamisest rahva sekka, süvendades tema hinges elujõuetust ja elueitamist taevariigi unistuste kasuks. Elu on vähemalt niisama püha kui usk, rahva vabadus ja elu samuti. Nad on kõik Looja loodud.

Võime ju ühineda oletusega, et inimhing on osa Loojast, ja selle hinge äralunastamine on tähtsam kui maine elu. Ent küsigem, mida on tehtud selle heaks meie kirikutes, et inimest viia Nirvaana õigele teele? Karistusest patu eest on seal räägitud, hirmu ja värisemist on seal sugereeritud.

Ja ei märgata, et pühas kirjas leidub ka sootuks teistsuguseid, vastandlikke õpetusi.

R. Tiitus

Epigramme

VIIMNE HOIATUS HR. ORASELE

Sa kohe oma koolitamisraha anna li-saks
nüüd härra nõunikule, muidu läheb
kisaks!

EESTI MAJANDUSLIK PROGRESS

Meil tööstuses valitseb kõrgkonjunk-tuur,
üha kiirem käib majanduspump;
edu muulaste arv tugab tehaseis suur
ja et „Revalsche Zeitung“ seal trump!

LOHUTUS

Langenud kõikjal inim-elude hinnad,
viletsuses rahvad ja varemeis linnad.
Kuid meid lohutab siiski veel teadmine,
et see kõik on ju rahu jaluleseadmine!

Ivar Paulson

Sõit kirikusse

Omariiklus ja majandus

VAIKUS ENNE TORMI — nii hinnatakse praegust seisukorda Euroopas. Meeled on pinevil ja igapäevased mured kaotavad kogu oma tähtsuse. On ju otsustamisel maailma saatused, meie kõikide saatused — ja nii jälgitakse pinevalt diplomaatlikku malemängu maailma malelual, kus ka Balti riigid osutusid küllalt tähtsaks malendeiks. Selles olustikus hakata kõnelema Eesti majandusprobleemidest — kas ei tundu see ajakohatuna? Võib ju arvata, et nende asjadega on aega, kui suured tormid tulemata jäävad või õnnelikult möödas on, küllap siis on aega põhjalikumalt mõelda oma asjadele ja muredele. Esialgu pole ju ses suhtes katki midagi — soodus konjunktuur kestab ja ühes sellega kestab kuidagi ka meie „äraelamine“.

Tõepoolest — meie rahvamajanduse arengu-probleemi käsitletakse praegu avalikkuses silmatorkavalt vähe. Hetkeks elustub vana vaidlus vabamajanduse ja reguleeritud majanduse pooldajate vahel, kuid üldises ükskõiksuses see vaibub ja elame edasi päevast päeva.

Eks olnud meil kümme aastat tagasi umbes samuti muretu olek majanduslike probleemide alal. Kui nüüd vaieldakse vabamajanduse üle, vaieldi siis väliskaubanduse bilansi passiivsuse ja aktiivsuse üle ega tuntud suuremat muret sellest, kuidas tõsta eesti rahva elatustaset ning avada väljavaateid rahva loovatele jõududele.

Siis tuli kriis — kõigepealt majanduslik ja selle järele ka poliitiline. „Äraelamise“ inertskatkes. Kui enne viidi elu hädaga otsotsaga kokku, siis libises nüüd kõik allapoole, tööpuuduse ja süveneva viletsuse olustikus valdas rahvast peetumuse ja protestitunne. Siis alles hakati tundma huvi ka majanduslike probleemide vastu. Vabamajandus, põllumajanduslik orientatsioon — need vanad põhimõtted heideti kõrvale ja tõsteti ausse vastupidised: majanduse reguleerimine, industrialiseerimine. Kuid kriis vaibus ja sellega lõdvenes ka pinge majanduselu põhimõtteliste küsimuste ümber. Reguleeritav majandus, tugevnenud suurtööstus — need on saanud faktideks, ja olukorra inertskannab need faktid edasi — teadmata tuleviku poole. Rahvas aga elab oma endist rasket elu — ta on ainult kriisielusega võrreldes saanud palju erksamaks, palju aktiivsemaks oma olukorra parandamise taotlustes. Tahetakse paremaid palku, paremaid kortereid, paremaid seadusi — kuid need taotlused ei suuda võita olukorra inertsi. Ja nüüd veel rahvusvaheline pinge, mis juhib kõrvale rahva enda, seda enam veel harilaskonna ja „juhtiva eliidi“ lähelepanu.

Jah, kuid a. 1933. oli rahvusvaheline olukord ka küllalt pinev. Dünaamiline jõud, mis ohustab praegu suuri ja väikesi riike, ilmnes juba tollal silmapiirile — ja selle mõju tundsimet me Eestis otsekohe ning selgesti; ka meie sisepoliitilise pinge arengus avaldus see mõju üsna tunduvalt. Kuid siis me mõtlesime oma sisemiste asjadele, asetaside mängu oma riikliku olemise põhialused ega tundnud suuremat muret rahvusvahelises olukorras. Sest siis ei olnud veel rahvusvahelises ulatuses midagi otsekohe katki — küll aga rebenes midagi siseelus. Ja ega meie enne asjadele ei mõtle, kui midagi katki on. Pealegi on meil vedanud — polnud veel kunagi üheaegselt „katki“ välispoliitiliselt ja sisepoliitiliselt.

Nii ka praeguse tormieelse vaikuse ajal. Momendil on veel kõik rahulik. Ootame — ja kui midagi tuleb, küllap siis näeme! Selles hoiakus ühinevad praegu lootusetumad pessimistid hurraa-optimistidega. Kas pole siiski võimalik kolmas vaatenurk — kas ei tuleks püüda olukorda läbi mõelda, kuni sündmused veel annavad selleks mahti?

„Külm sõda“

Keegi ei kahtle selles, et moodsas sõjas ja üldse moodsas maailmas on riikide majanduslik vastupidavus väga olulise tähtsusega riigikaitse edukusele ning ka riikide diplomaatliku positsiooni tugevusele.

Sellest seisukohast käsitletakse meil vahest praegu majanduslikke küsimusi. Kuid probleeme siin õieti ei teki.

Riigi ja rahva majanduslikku ettevalmistumist sõjaks käsitletakse puhtadministratiivse ülesandena, s. o. arvatakse, et see on riigi asi küllap riik seda nii või teisiti reguleerib — ta reguleerib niikuinii kogu aeg kõikisugu asju. Ei mõelda sellele, et siin ei ole vastutajaks ainult riigivõim, vaid ka eramajandus ning kogu rahvas.

Meie ajakirjanduses kõneldi hiljuti sellest, et sõjaohu mõjul loobub koguni Inglismaa oma vanadest liberaalsetest põhimõtetest ning rakendab riikliku reguleerimise põhimõtteid.

See on kahtlemata õige ja vabamajanduse puutumatu kaitse ei ole siin omal kohal. Kuid asjal on teine külg ja nimelt see, et Inglismaal on reguleeritud majanduse aluseks siiski — vabamajandus. Täpsemalt öeldes: omal jalal, oma ettevõtlikkuse ja ressursside alusel tegutses võimas majandusaparaat, mis pole harjunud igas asjas ja igapäev toetuma riigi abile — ning mis suudab hädadohu ajal pakkuda riigile tuge.

Selles ongi asja tuum: meil mõeldakse reguleeritud majanduse all olukorda, kus majandus toetub riigile; Inglismaal aga — riigi laialatuslikku toetumist majandusele.

See vahe ei paista silma, sest üksikuid majanduse reguleerimise akte vaadates näeme ka Inglismaal, et üht või teist majandusala toetatakse riigi poolt. Kuid need toetused tulevad ressursside arvel, mis saavutatakse majandusjõudude võitluse ja loomingu pinges, kuna meie eramajanduse tulukus on suurelt osalt rajatud riigi reguleerivatele korraldustele, nii et eramajandus ei tarvitsegi end eriti pingutada.

Seepärast rakendab Inglismaa majandusliku mobilisatsiooni korral riigiteenistusse vabamajanduse õhkkonnas kasvatatud ja karastatud majandusjõudude energia. Majanduslik mobilisatsioon tähendab seal rahva loovate jõudude mobiliseerimist, mitte ainult vabrikute ja ladude arvele võtmist ning riigiaparaadi korraldustele alistamist.

Inglismaa eeskujul on tähtis ka väikeriikidele — ja eriti just väikeriikidele. On ju teada, et väikeriikide sõjavägede tugevus seisab iga sõduri teadlikkuses ja algatusvõimes: mida vähem on välja panna arvuliselt, seda parem olgu kvaliteet. Kuid see käib ka majanduse kohta — nii üldiselt kui ka sõja puhul ja samuti ka selle „külm sõda“ puhul, mis viimasel ajal moodi on läinud, kus ei võidelda relvadega, vaid majandusliku survega — ja propagandaga. Väljapääs on igal juhul — eramajanduse algatusvõimes, seltskonna aktiivsuses, rahva teadlikkuses, iga kodaniku vastupanutahtes. Seepärast ei ole ka tormieelse vaikuse ajal lubatud mõnus passiivsus, olgu see tingitud pessimismist või vastupidi — piiramatust usust, et — küllap riik reguleerib. Siin on vastutavad kõik ja mitte ainult riigiaparaat. Ja nii selgub, et rida tõsisemaid probleeme peitub seal, kus võib paista, et tuleb vaid jagada käske ja neid täita, koostada kavu ja neid peale suruda. Riiklikuks reguleerimiseks on siin lai väli, kuid bürokraatlikkus oleks siin surmapatt.

Tšehhid ja eestlased

Nagu näha, nõuavad majanduselu probleemid vägagi palju lähelepanu just praegusel erakordsel ajal — ja need küsimused ei piirdu kaugeltki riigikaitse tehniliste vajadustega, vaid ulatuvad palju sügavamale. Küsimuse all on meie moraalne ja vaimne valmisolek oma vaba iseloomise säilitamiseks. See moraalne vastupidamine on ju lõppeks palju tähtsam kui kõik muud küsimused, sest ainult see on mõõduandev tuleviku saatuste otsustamisel.

Tšehhoslovakkia vabariiki ei ole enam. Kahtlemata on see tšehhi rahvale vapustav sündmus. Kuid ühtlasi on see vaid üks moment tšehhide tuhandeaastases võitluses saksluse vastu: saksluse järjekordne, kuid kindlasti mitte lõplik võit. Rahva hing jäi võitmatuks saksluse varemata võitude puhul ja võitmatuks jäi ta ka praegu. Seda rahva hinge ei piitsutatud üles kunstliku propagandaga, vaid iga rahvaliige on oma rahvaga ja oma riigimõttega kokku kasvanud oma iapäevases tegutsemises ning kaines arusaamises, et rahvas ja riik võivad püsida vaid tema, üksiku rahvaliikme vaba iseteadvuse ja majanduslikult loova pingutuse kaudu. Pikki aastakümneid enne riigi loomist 1919. a. kasvas tšehhi rahvas endale seda mentaliteeti — ja nii võib ta praegu julge olla oma asja lõplikuks võiduks.

Ja meil? Eks ole meilgi seda vaimu kasvatatud iseseisvuseel ajal? Eks olnud see vaim eesti rahvusliku tõusu kandjaks? Millest on aga tingitud, et iseseisvat riiki hakati meil pidama automaadiks, kes peab ainult jagama igaühe soovi kohaselt? Millest tuli arusaamine, et riigilt tuleb võtta, mitte aga riigile anda?

Need küsimused ei ole uued. Kuid praegune aeg asetab need uude ja eredasse valgusse.

Oleme ju selles suhtes niisama targad nagu kümme aastat — nagu viis aastat tagasi. See on reguleeritud majanduse olustikus loomulik: riigivõimu vastutus suureneb — rahva oma väheneb. Pealegi, kui riigivõim on end mõnegi lubadusega sidunud, kõigepealt nimelt tootmisjõudude kavakindla arendamise ja rahva elustamise töstmise mõttes.

Kuid nii targad meie peaksime praegu olema, et mõista, et paljas vabamajanduse jutlustamine ei ole võimeline seda olukorda muutma. Majandust reguleeritakse praegu üle maailma ja kui riigivõimu motiivid üksikuil maal on ka erinevad, üks joon on ühine: eramajandus otsib kas ise järjest enam riigi toetusi või ta on monopolistlike püüete tõttu reguleerimisküps. Ja selle taga peitub moodsa majanduse terav kriisitundlikkus, mis ei luba riikidel rahulduda *laissez-faire*-poliitikaga.

Oleks juba ammu aeg võtta käsile vabamajanduslike dogmade kordamise asemele küsimus: kuidas reguleerida? Kuidas reguleerida nii, et säilitada antud olukorras võimalikku maksimumi majanduslike jõudude vabaduse, aktiivsuse ja vastutuse suhtes — ning vähendada vastavalt hädavajaliku miinimumini riigivõimu majanduslikku vastutuskoormat.

See küsimus ei ole nii lihtne, nagu meil on harjutud asja käsitama nii vabamajanduse kui ka reguleeritud majanduse leiris. Kuid näib, et see on ainus viljakas ning ka vältimatu küsimuse asetuse.

Ja sel juhul ei oleks reguleeritud majanduse pooldajail nii kerge oma positsioone kaitsta nagu praegu. Siis

tuleks veel näidata, kas püsib meil riiklik reguleerimine tõeliste vajaduste piirides ning kas on ta andnud tulemusi, milliseid olime temalt õigustatud nõudma.

Vaeus, vaesus...

Oleme nüüd jõudnud kõige tähtsama ja kõige valusama küsimuse juurde.

Rahva jõudude aktiveerimine, vabaduse ja vastutuse ergutamine — see eesmärk on kahtlemata õige. Kuid ka selle saavutamine ei lahenda iseenesest meie majandusliku arengu probleeme.

Peahädaks on ju meil: vaesus. Tööliskonna, kuid ka haritlaskonna, suurelt osalt ka talurahva vaesus. Kitsad olud, kust otsitakse väljapääsu, kuid ei leita.

Töövõimalusi on nüüd rohkem — kuid see on teostunud industrialiseerimise peaaegu ainsaks mõjuvaks tulemuseks rahva elustaseme suhtes. Rahvuslik toodang on mitmekesistunud ja tõusnud, tööefektiivsus on tõusnud ja seda tõstetakse alatasa — kuid majandusliku tõusu aastatel jäi tööstustöölise palkade tõus maha elukalliduse tõusust ja eriti korterikriisi, korterite vähesus, puudulikkus, suurenev kallidus — surub elutaset järjest allapoole. Majanduse reguleerimine põhjustab kõrgeid hindu — kuid elustaseme tõusu kuulutatakse just sellesama reguleeritud majanduse kõrgemaks eesmärgiks! Ja kui nendest vastuoludest tekib pinge, siis — noh, selle pingega oleme juba harjunud! Peaasi, et majanduskriisi ei tuleks — siis saame kuidagiviisi ära elada. Ja rahvusvaheline kriis — see läheb loodetavasti meist mööda.

Kes aga ei taha end sellega trööstida — see on kohustatud mõtlema, pingutatult mõtlema meie majandusprobleemide püstitamiseks ja lahendamiseks. Need küsimused ei ole muidugi lahendatavad paugupealt, vaid võib-olla need on paremini nähtavad välgude valguses, mis löövad kord ühe, kord teise riigi pihta. Ja kui nii, siis ei saa ega tohi meie silmist lasta seda põhküsimust: kuidas näidata rahvale tema iseseisvas riigis väljapääsu vaesusest ja hädast? Kuidas saame meie, eesti haritlased, rahvast aidata ning juhtida? Oleme ju harjunud uhke teadmisesega, et oleme „eliit“, rahva juhtkond, rahva peaju. Kuhu ja kuidas võime meie rahvast juhtida? Sest sellesse, et majanduse reguleerimine iseenesest hädast välja aitab, on siin sama vähe usku nagu sellesse, et aitab vabamajanduse automaatika. Miski ei aita iseenesest. Meie ei saa ei riigiametnikkudena ega eramajanduse spetsidena üle olukorra inertsist, rahva vaesuse inertsist. Peame tundma enam vastutust rahva ees, peame lähemale astuma tema muredele, peame teda aitama ta igapäevases võitluses — nii, nagu tegid eesti haritlased iseseisvuseel ajal, luues sellega meie rahvusliku põhikapitali. Meil räägitakse palju riigist ja rahvusest — mõtelgem rohkem rahvale. See on terviseks rahvusele ja riigile.

A. Renning

Vaade Tartu supelrannale Emajõe luhal

Vasakul Võõpsu, paremal kahel pildil Petseri põlemine

Tuli!

ESTI oma eluilmutistes areneb viimasel ajal eriti õnnetustes, nende arvus ja ulatuses: uppumistes, veskite vahele jäämistes, tuleõnnetustes. Tänavustel kevadkuudel on rekord põlemistel ja põletamistel.

Kui asjale mõtelda, siis ei saa teha juttu põlemistest, vaid põletamistest. Esimesi juhtub õige harva — taeva tulukese või mõne vältimatu isesüttimise puhul. Iga tule tekkimise juhus hooletuse, hoolimatuse, tähelepanematuse või ükskõiksuse tagajärjel on põletamine. Ja põletamine igas olukorras ja tingimuses on kuritegu naabri, ligimese, rahva ja riigi vastu.

Kui üks kodanik teist sõnaga haavab või teoga materiaalselt kahjustab, siis on see seadusega karistatav kuritegu: süüdlast nuheldakse rahalise trahviga, isiklikkude õiguste kärpimise ja vangistusega. Hooletuse, ükskõiksuse ja hoolimatuse läbi tekkinud õnnetustest saadavad kahjud ei

ole aga kodanike omavahelistes õiglusemõistetes ülepea vist mitte hüvitatavad kahjusajaale. — Asjale vaadatakse kui õnnetusele ja paratamatusele, kus süüdlane tuletakkimises ise oma varanduse kaotanud, ja seatakse ta ühele astmele teiste kahjukannatajatega, tegelikult on aga esimese ja teiste õnnetuskaaslaste vahel oluline vahe. — Kui taluperemehe või -perenaise hooletuse läbi põleb maha nende oma talu ja tagajärel tule all naaber või terve küla, siis ei lama hooletusel mitte ainult moraalne süütunne (seda võib-olla ei tuntagi!) ja kuriteoline vastutus, vaid ka materiaalne hüvituskohustus.

Meie oleme ehituse- ja tuletõrjeseaduse täitmise suhtes äärmiselt loiud — ei jälgita nende nõudmisi tule- ja õnnetusjuhtumite vältimiseks. Üksel seisab, näiteks, küll jämedas kirjas: „suitsetamine keelatud“, aga sees tossutab igauks: peremees ja sulane.

Nüüd, kus kõu juba õige põrutavalt ja lähedal kõrgatanud, lüüakse

risti ette ja korraldatakse põõningute puhastamist, korstnate revideerimist ja muid ettevaatuse tegusid. — Ammu oleks olnud juba aeg teha propagandat tule ja tikkude vastu, nõuda tulemüüre ja tulekindlaid katuseid (esimesed on väärtuseta ilma viimasteta), heinte, õlgede, hagude ja muu süttiva materjali hoonete vahel ja läheduses laagerdamise keeldu, veemagistraalide ja basseinide asutamist asulate juurde jne.

Suitsetamine ei ole ei vajaline ihutoit ega hädaline arstirohi, vaid vastand — eriti noorerahva suhtes. Ei oleks siis ülekohus kodanike vastu, kui peale tubaka aktsiisi pannakse kehtima suitsetajate patent ja trahv suitsetamisele tehastes, ladudes, ärides, taluõuedel, aitades, lautades, lakkades, metsades ja soodes — igal pool, kus mahavisatud tikutoots ja suitsujupp võib tekitada tuld.

Kui oleme lapsed, kes ise ei oska enese järele valvata, siis ei tohi me imestada, kui meie ümber seatakse — lapsehoidjad. — iklus

Muljeid ja mõtteid Narva Jõesuust

Äike

Sadas kanget äikesevihma. Rändasin mere ääres, imetlesin toredaid välgusähvatusi, kuulasin kanget kõuet, ägedad vihasagarad peksid keha.

Inimesed ja loomad pugesisid varju oma kodusesse. Lendles vaid kajakas imeline, hele, nõtk, hurmav, karmas nagu valguse kiir või ilu mõte, mis ei kao iialgi. Nagu fõöniks tõuseb ta ikka jälle elu tuleriidalt, kadu- viku tuhast uues säras ja võlus igavikku.

Zeus oli tulivihane, ta puistas salvavaid sädemeid ja tõreles inimestega:

„Sõda tuleb, paratamata. Võtke aru pähe. Muidu hävite. Mina põrmustan teid tuules ja tormis, kui teie jätkate oma meeletut surma- ja vihamängu.“ Maa värises kõigest kehast ja Meri kohises palvetades. Maailm kuulis jumala jutlust, aga ei mõistnud seda.

Tundsin nagu palavaid pisaraid mööda keha alla nirsevat. Kas keegi nutab? Nähtamatu, Headus, Halastus — Jumal. Tuhat nime ja polegi nime. On vaid ime. —

Rändasin mererannal. Sadas kanget äikesevihma.

Tiik

Istun pargi tiigi ääres. Tema keskel saar luige koduga metsasalus. Veetlevad kased, pajud, vahtrad ja ülitore kuusk. Tumedas tiigivees ujuvad kogreparved.

Hinto contax-fotod

See on nende maailm. Siin nad sünnivad ja siia ka surevad. Hämar on see murede maailm, rõõmutu-kurb see elu. Kõik seisab paigal nagu tardunud. Pole minevikku ega tulevikku, lootust ega leina.

Veepinnal liuglevad majesteetlikud luigid. Ka nemad on seotud selle tiigi-maailmaga. Ei suuda nad tõusta lendu. Inimene, kõrvaldades hoosuled nende tiivust, hävitas selle võime. Julm roim vigastada nii üht Jumala meisterteost. Aga nad näevad päikest, kuud ja tähistaevast, näevad, kuidas need vees peegelduvad, samuti nagu puud, mööduvad loomad ja inimesed ning helevalged pilved rahutul rännakul sinitaeva taustal.

Oravat nägin täna. Ta tuli naabrusmetsast, et mändida siin tiigimaailmas oma sõprade luikede lõbuks, sädistades ja hüpeldes oksalt oksale. Ikka elurõõmus, elegantne, paradeerija, tsirkuse muretu kunstnik. Tema mustad silmad riivasid mind kelmikalt: „Naa, vana venas, kas elu pole lõbus?“

„Muidugi, muidugi, kui oled ainult orav.“

Laululinnud siristavad puie ladvus. Neid ei kuule ei kogrede fume rahvas, ega hooli neist luigid ega mänglev orav. Aga nad laulavad endale kunstniku loomingu hingest ja hoos lendlevad kuidas ja kuhu soovivad, looduse vabad lapsed.

Minu hing, inimese ja Jumala poja hing, hõlmab ja mõistab kõike seda sügava sümpaatiaga. Tema tunneb kaasa valusat, tumedat tuimust, kogremaailma musta muret, kannatab koos vigastatud luikede unielu, kuuleb isegi nende surilaulu, kui see elu viimaks murdub ja kustub. Oravaga mängleb ta muretult, sügava andumusega rõõmule ja laululindudega lendleb ning laulab ta selles ilusas maailmas, kus on nii palju kuu hellitavat kulda ning sädelevat tähe ja päikese sära.

Minu suur Unistus: Sina kuuled minu laulu. Kas sa mõistad seda?

F. Karlson

Vaade Petseri kloostrühte maaalusesse käiku.
Munki ja preestriõpilasi kloostrist

Piksekaitse korraldamisest

ÕHUS leidub igal ajal elektrit. Nii talvel kui suvel, päeval kui ööl — ainult suvel on elektrit õhus rohkem kui talvel ja öösel rohkem kui päeval. Erakordselt suured elektrihulgad koonduvad suvel kuuma ajal pilvedesse, põhjustades äikest.

Välke võib esineda kolme liiki ja nimelt pilvest maasse, maast pilvesse ja pilvedevahelised välgid. Sageduse mõttes tuleb kõige rohkem ette pilvevälkusi, kuid need on võrdlemisi väikesed ja seetõttu eriti suvel üldse mitte nähtavad. Maa- ja pilvedevahelistest välkudest on ~60% suunatud maapinnalt pilvedesse ja ~40% pilvedest maasse. Äikese tekkimise kohta ei valitse teadlaste seas üksmeelt, kuna nende põhjuste selgituseks on siiani esitatud ligemale 50 teooriat.

Läbistades mõnda eset, vaatamata sellele, kas ta liigub pilvest maa poole või maa poolt pilvesse, võib välg selle purustada.

On aga tabatud keha süttivast materjalist, siis paneb välg ta sageli ka põlema. Tabab välg mõnda elavat organismi, siis surmab ta peaaegu eranditult. Iga-aastased ainelised piksekahjud on väga suured. Viimase kolme aasta kestel hukkus äikese tõttu varandusi väärtuses üle 300.000 kr. ja sai surma ligi 40 inimest.

Abinõusid otseste välgulöövide kahju sünnitamata maasse juhtimiseks nimetatakse piksekaitseteks. Esimese piksekaitse piksevarda näol ehitas Benjamin Franklin aastal 1752. Sellest ajast peale on arendatud mitmesuguseid hüpoteese piksekaitsete tegevuse üle ja vastavalt sellele muudetud ka nende ehitusviise.

Põhiomaduseks on piksevardal vajalik kõrgus. Püst-piksevarras kaitseb enda ümber koonusekujulist piirkonda, mille põhja raadius võrdub ligikaudu piksevarda kõrgusega. Et pikselöögid tabavad näiteks kõrgema hoone kõrval olevat madalamat või välg lööb piksevarda asemel hoonesse; see on tingitud kas väiksema hoone paremast ühendusest maaga, piksevarda lohkast ehitusest või on ehk tegemist keravälguga. Keravälgu jaoks praegu mingit kindlat kaitsevahendit ei tunta, sest selle tekkimise põhjused ja iseloom on veel täiesti tundmatud. Niisiis, mida kõrgem on piksevarras, seda laiaulatulisem on ta kaitsepiirkond. Püstitava piksevarda süsteem on olnud sellest, mida soovitakse kaitsta. Kirikutornid, vabrikukorstenad ja muud väga kõrged esemed kaitstakse püstpiksevarraste abil, kusjuures tuleb arvestada, et piksevarda teravik peab asuma vastavast esemest nii palju kõrgemal, et see ese asuks üleni kaitsekoonuse piirkonnas. Eriti terav on see nõue korstnate puhul, sest korstnas olev nõgi on hea elektrijuht, mille kaudu välg võib kergesti pääseda hoonete sisesse. Kõrgemate linnahoonete kaitsemisel tarvitati tervet rida omavahel ühendatud püstpiksevarraid. Madalate taluhoonete kaitseks on aga Nõukogude Venemaal toimetatud vaatluse alusel parimaks kaitseks antenn-piksevarras. Hooneharjaga paralleelselt tõmmatakse kahe posti vahele mõlemast otsast maandatud jäme antenniraat. Antenni kõrgus peab olema valitud nii, et hoone asuks üleni tema kaitsepiirkonnas. Eriti tähtsad hooned, nagu laskemoona laod, bensiini hoiruumid jne. kaitstakse võrepiksekaitsega, st. hoone kohale tõmmatakse üles maandatud antenniraatidest võrk, mille iga ruudu serva pikkus on 15—25 sm.

Teiseks tähtsaks nõudmiseks piksevarraste ehitamisel on hea maanduse loomine. Nagu piksepüüdevarras nii ka maandusjuhe tuleb ehitada nii jämedana, et nad välgu läbiminekuks ära ei sulaks. Seni toimetatud vaatlused näitavad, et selleks piisab vaskjuhtme korral 50—60 mm² ja raudjuhtme korral 100—120 mm² ristlõike pindalast. Maandusjuhtme allatoomisel peab hoiduma järskudest kõverdumistest; kõik maandusjuhtme suuna muutumised toimugu laiemas kaares. Maandusjuhet on tarvilik üle värvida veekindla värviga, näiteks tinapunasega, sest rooste kiht, mis tekib maandusjuhtme pinnal, on välgu elektrivoolule suureks takistuseks ja teatavil juhtudel võib välg

maandusjuhtme hoone külge üle hüpata. Kui maandusjuhtmeid on mitu, mis tegelikult on kindlam maandamisviis, siis iga juhtme ristlõige võib olla väiksem. Maaühendusena tarvitatakse uuemate seadeldiste juures hoone ümber umbes 1/2 m sügavusele kaevatud 20—50 mm² ristlõike pindalaga tsiingitud traati, nn. ringmaandus. Selline maandamisviis on nõutav liivase maapinna korral. Savise ja lubjase maapinna korral jätkub ringmaanduse asemel ka sirskest metallist, mille pikkus võib olla 15—30 m. Nagu näeme, ei ole endine nõue suurepinnalise vaskplaadi kaevamisest põhjavee sügavusele uuemate uurimuste alusel mitte kategooriliselt vajalik. Ringmaandus olgu hoone vundamendist umbes 1 m kaugusel.

Kahjuks on piksekaitse korraldus meil Eestis veel väga madalal tasemel. Kohati on piksevarrad nagu moeartiklina läbi löönud — kõik talud eranditult on piksevarrastega varustatud, edasi sõites aga ei ole jällegi kümnete kilomeetrite tagant ühtegi piksevarrast näha. Kuid olemasolevate piksevarraste ülespanek on suuremalt osalt täiesti asjatundmatult toimunud: maandusjuhtmed on tehtud liiga peenest, roostetanud raudtraadist, maanduseks mingi tavaline raadiomaanduslatti, jätkukohad on lihtsalt roostetanud traadiga omavahel seotud ja hooned ei asu kaugeltki üleni piksevarda kaitsepiirkonnas. Kui nüüd vaatamata piksevarda olemasolule välg siiski tabab hoonet, siis on peetumus suur, kuigi selles pahanduses on süüdi peamiselt piksevarda lohakas ülespanekuviis.

Üldiselt peetagu silmas viit seadust piksekaitse alalt:

1. Äikese ajal väljas viibides ei tohi puude alla vihma varju pügeda, sest kui välg tabab puud, siis tekib puu halva elektrijuhtivuse tõttu peaaegu eranditult haruühendus maaga inimese keha kaudu. Metsas olid katsega pääseda metsa lähedusse lagendikule.

2. Lagedal olles on soovitatav ägeda äikese ajal pikali heita, võimalust mööda kraavi küljeli. Parem läbi liguneda kui ägeda äikese ajal olla lagedal kohal kõrgemaks punktiks!

3. Toas olles ärgu seistagu pliidi või ahjusuu juures. Korstnatahm on hea elektrijuhe, mille kaudu välg võib tuppa pääseda. Parem on niisugusel korral kõõgist lahkuda. Samuti on kardetav telefoni- ja raadiomaanduste läheduses viibida.

4. Ärgu hoitagu äikese ajal suurtest metallesemetest kinni. Nendes tekib lähedase välgulöögi ajal tugev indutseeritud elektrilaeng, mis läbistades inimese keha võib tekitada raskeid põrutusi ja erakordselt põhjustada ka surma!

5. Varustatagu elamud korralikkude piksekaitse seadeldistega!

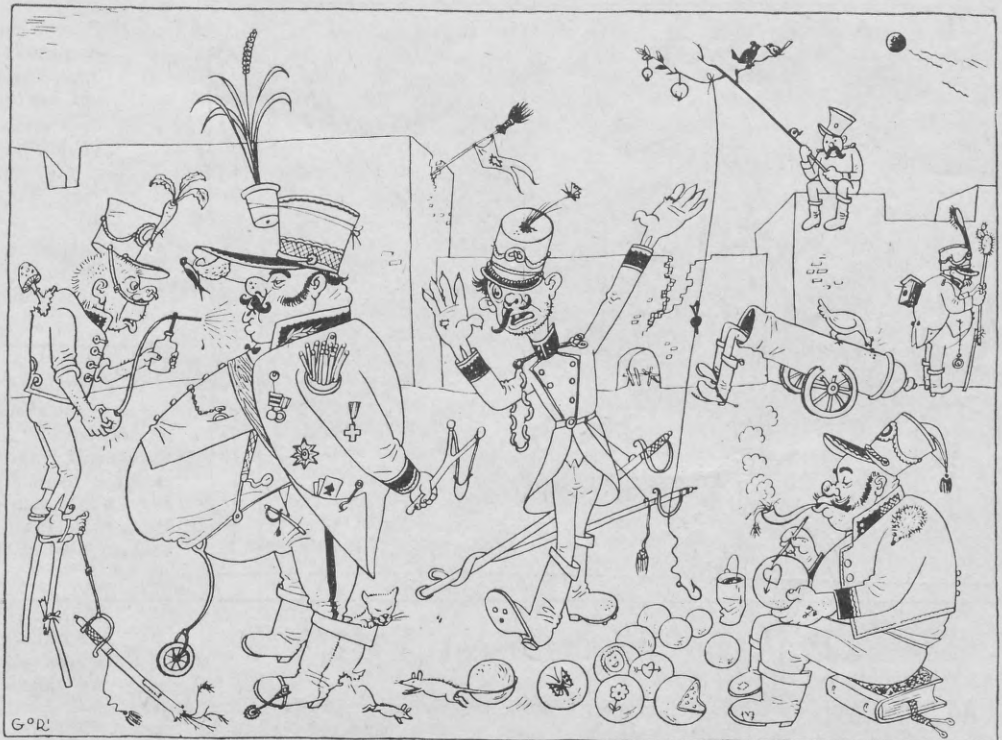
Praegu toimuvat üleriiklikku „kodukaunistuse“ aktsiooni peaks tingimata laiendatama „kodukaunistamise ja piksekaitse“ aktsiooniks, selleks, et koos hoone nägusaks võõpamisega paraneks samas mõõdus üleriiklikkus ulatuse ka kindlustus piksekahjude vastu.

M.

Pildike kaugest minevikust

(Ons see meie ajal teisiti?)

„Härra kindral, kas ei oleks aeg alata ettevalmistustega kaitseks — pomm tuleb juba?“

Epigramme

TEGELINSKI JUUBELIKS

Ajalehist jälle loed,
kes on ühiskonna toed.
Juubeliteks on ju normid,
trafareetsed kiiduvormid:
„kümne küünega“ ta kaapind
(mõndagi nii kokku kraapind!),
„jõudu mööda kaasa rühkind“
(lausa trügind, lausa nühkind!)...

PARADOKS

Kõik on pahupidi käänat,
loogika ju ammu väänat:
paavst on humanismi kaitsja!
kasvatuse, sõna vaba...
See on paradoks, mis rabab!

Tcened selleks suurel juhil:
kasvab vägivalla kuhi.
Nagu pimedal keskajal
ässitatakse rassiviha.
Kõik on rakmes, — vaim ja liha!

Filosoof ent sügab naba:
mõte teispool täagitaba...

DEMOKRAADI UNENÄGU

Nägi unes nagu ilmsi
vana ausat majesteeti,
tsensorit ja kardavoid...
Tundis lausa pieteeti,
ehk küll muiste halvaks peeti
väikseid humaniste noid...

August Alle

Tuvisöötja

LAUL KOLMVEERANDSANGARI-TELE

Kui viivuks piimameeste vankrikõma
Eeslinna tänavatel vakatab,
Lööb idataevas lausa ahhetama.
Näe, üleval üks ärkliaken pakatab!

Ning ilmub sasipea ja vaatab välja.
Ons nondest üks, kes koidust joobuvad?
Kes maha raputavad unevalja
Ja pühapäevarahust loobuvad?

Kas vaatad itta sa ja ootad päikest,
Mis veretades valaks lunastust?
Või ootad süngelt läänetaevast äikest —
Suurt, vabastavat kõueraksatust?

Ei oota sina imet uuel päevalt,
Vaid pigem otsid eilselt lepitust.
Suur torm ja tung viib edasi sind vae-
valt,
Sest puudub arusaam sul möödunust.

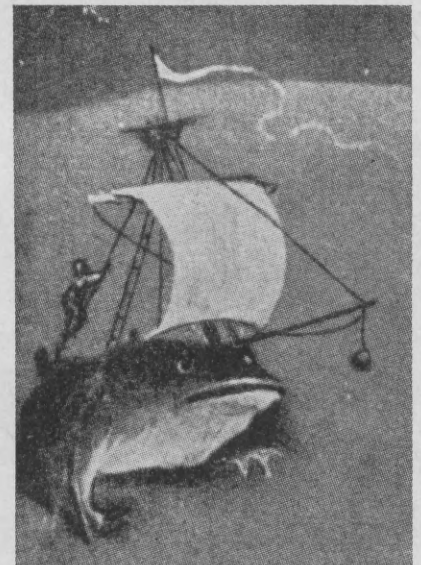
Ju laskub linde aknaalusele:
Neil meeles palad, mida saanud siit.
Tribuuti nooruk maksab argusele,
Kui sööda tuvi, vaimu sümbolit.

Peopesalt leivaraase alla puistab,
Kätt sirutades ligi meelitäb.
Lind inimese sõprust vaevalt mõistab,
Ning targu paraskaugust eelistab.

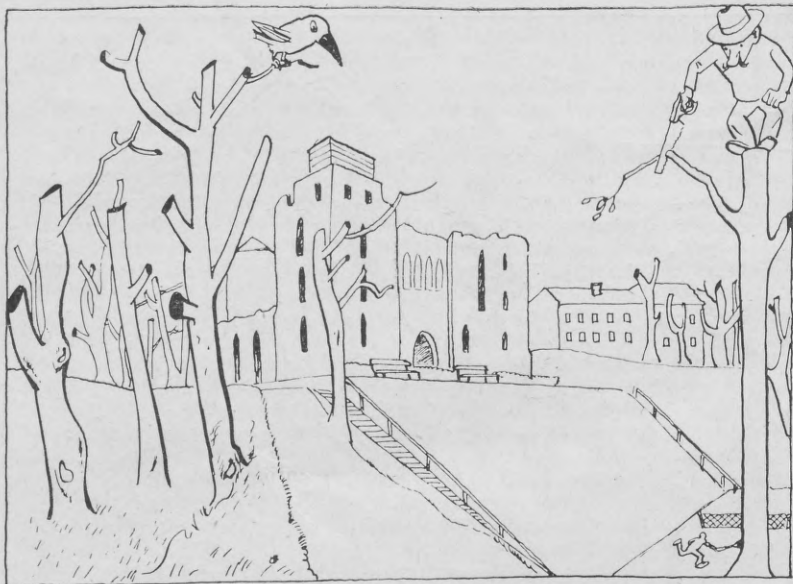
On selle rõõm, kes elus leidnud kivi,
Mis nüritand ta kirve terava,
Veel lohutada, andes noile ivi,
Kelt arusaamist pole oodata.

Niisama vargsi nagu linnud peljud
Saad isegi sa elult osajao
Ja vaikselt viletsuses vaibud mulda.
Kuid tea, et tules proovitakse kulla!
Teedviitva tähena võid loita läbi ao,
Ning sangarina mälestusis heljud.

Aadu Mäerist

Alati ja igavesti noor positiivne tüüp (Hieronymus Boschi joonistuse „Püha Antoniuse kiusamine“ järele)

RETSEPT

Ei ole ilus vanu kombeid juurida
ja maailma telgitagust uurida.
Sest kusagilt paberimapist,
või kaetud pimedast sopist
võib äkki valgus plahvatada
ja inimesed võivad kahvatada.

E. Ilmale

MOODNE NAINE

Kas olgu tänavätüdruk, demimond,
või talunäitsik — sitkesooneline —
daam tänapäeval — vesinikublond,
peas kübar — voolujooneline!

Karl Tuulre

Üks unustatud asi

Tartu linnas käib suur korrastamistöö. Aednikud on kõikjal tööl suure usinusega, et anda linnale nägusamat vaadet Ainult Toomemägi seisab endiselt, nagu jumal ta loonud. Oleks viimane aeg ka siin sooritada korrastamisaktsioon kooskõlas linna muu rohelusega. Eriti hästi harmoneeruks see süsteem Toome varematega

Romulus

Traktaat armastusest VIII*)

MEIE üdini lõhestatud tänapäev on toonud päevavalgele paljude teiste kriiside kõrval ka pärimusliku naistüübi kriisi. Kuigi lähtsamais substraatides muutunud elu on üheksateistkümnenda sajandi ideoloogiatelt ammu ära uhtunud alused, kollitavad veel kodukäijatena ringi ilsepäeva arusaamad. Pastorid, špiisserid ja täisikka jõudvate tütarde abielutamishimulised emad püüavad vägisi püsti ajada ammu ebamoraalseks muutunud, seest sisu kaotanud minevikulise seksuaal-eetose tühja kotti. Neile sekundeerivad mitmetkarva „isamaalased“, „vana hea aja“ tuumata sõnakestade donkihhotid. Kuid asjata kätutatakse muuseumidest kõik roostetanud vaimukahurid: tänapäeva noorse varblaskond vastab arvatavaile vägevaile mürkudele parimal juhul lõbusa lendutõusmisega.

Ning tõde ja õigus on nende pool, sest ei või ühest küljest tunnustada nüüdisaega ja teisest küljest mitte teatavaks võtta sellesama nüüdisaja paratamatuid järeldusi.

Aeg lahustab ka minevikust pärandatud erootilise kompleksi ja kontrollib arvamuste vastavust realiteedile. Sealjuures osutub mõnigi kaljukindel arvamus paljaks eelarvamuseks.

Meie aja vaieldamatu „abielukriis“ juurdub selles, et tühjakas koorukeks osutus kõik see, millesse vaimuorjalikumad ajad püüdsid peita sugupoolte vaheliste vahekorjade neile kättesaamatuks jäänud tuuma. Ja veel enam selles, et oma moraaliga rappa joosnud variserid ei raatsi avalikult tunnustada oma eelarvamuste pankrotumist.

Et kaine ja võrdlemisi julge nüüdisnoorus ei lase ennast enam lolli-

tada nii lihtsais asjus, siis ongi mõlemast soost nutunaised lendu lasknud vagajutu meie aja moraallangusest, kuigi see igivana (retoorilise turunaise Cicero lemmiklause *o tempora, o mores!*) jutt ei ole olnud kunagi vähem kohane kui praegu.

Kui näiteks veel paarikümne aasta eest naisepoolseks abielueelduseks päris tõsiselt peeti mõrsja „mehest mittemidagi teadmist“ või pigem selle seltskondlikku fiktsiooni, siis nüüdisaeg kaldub omistama sellele ennemini pisut koomilist maiku. Aga see ei ole sugugi moraallangus, vaid ainult omavoliliselt üle õigete piiride laiutanud fiktiivse „väärtuse“ parajale kohale paigutamine. (Käsiäes sellega käib ju ka vallasema ausse tõstmine).

Et kahe maailmasõja vahel heitlev inimene ei saa enam näha traagikat seal, kus on tegemist parimal juhul narrusega, — see on paratamatu, — kuid igasugu vaimuproovintsid üleskasvanud väikekoodanlikud tütrekesed on sattunud peagu samasse anakronistlikku olukorda nagu need — ikka veel leiduvad — hiina naised, keda nende eilseist pat-sikandjaist vanemad on saatnud (samuti heas, kuid rumalas usus) ellu minevikuideaalikohaselt vigaseks pressitud jalgadega —, meie spordijastul!

Selle anakronistliku tibu-tüübi kõrval produtseerib nüüdisaeg (pendlilöökö vastassuunas!) aga ka teist kriisitüüpi — tundelagedat gõrli, kelle kogu lembeelu on taandanud paljalt-funktsionaalsele tähendusele.

Aga kui minevikutüübi legitiimne *marriage* enamasti degenereerus tühjakas tunde vahukloppimiseks, siis selle olevikunaise lembevahekord peab

andma paratamatult lühikäendit, mida pikapeale ei suuda ära hoida ka järeleaitamistunnid tolle armastust puusavõimlemiseks labastanud Hollandi arsti juures, kes aastakümne eest vallutas maailmaturu erootilise müllerdamise standardõpikuga.

See ainuüksi loomafunktsioonidele redutseeritud naistetüüp peab kaotama selle, mida vaistlikum suhtumine austab mitte ilma põhjusteta „naise võluks“, ja kuna armastus ja abielu teatavasti kestavad mitte ainult öösiti, vaid ka — ning palju enam — päeval, siis ta peab kaotama kõik, mis ta on võitnud vaimu vabanemisega minevikurused alt.

Ilusaingri näolapike ja osavaim hilpude draperii (Veenus siidis, šifoonis, kretongis jne.) ei löö ju vastu kiiresti tõusvale igavusele, ja paratamatult kasvab vastumeelsus, kui partnerid ei vaevu pöörduma hingelikele, mis on võimelised kastma ja värskendama püüasematki elu. Sellepärast jääb naise viimseks võidutumbiks ikkagi armastus, mida ajavaimu ratsionalism asjata püüab seletada puhtfüsioloogiliseks funktsiooniks.

Mis on elu ilma armastuseta? Viljatu kõrb.

Mis on mees ilma armastuseta? Töös või nürinevas lõbus unustust otsiv üksiklane.

Mis on naine ilma armastuseta? Oma võimaluste karikatuur. Merelainete poolt — täie rahakotiga — tühjale saarele paisatud robinson.

Ringi vaadates näme, et lahtiorjastatud naine ei ole saanud õnneli-

*) V. Adamsi „Traktaat armastusest“ I—III vaata „Tänapäev“ nr. 1 — 1935, IV—VI Tnp. nr. 2 — 1935 ja VII — Tnp. nr. 6 — 1936.

kuks keset uusi vabadusi. Nüüdisaja elus ta on säilitanud oma põlisest võlust — šarmist — ainult riismed. Vabanend kanaarilinnu-puurist, leiab ta end tundmustekõrves.

Asjalikkude pilkudega sääртеomanikuna foksitab ta tualetitantsinguil, tühjuse sümbolina kannab ta lihtlabaseks vaesunud elukese läbi ballide ja olengute tühjuse — üha enam kaotades sädelevat maagilist naisevõlu ja sellele põhjenevat üle-meelikut teadvust oma võidukast naiselikkusest. Kadunud on tantsivate menaadide, vesta-neitsite, hekata-preestritaride erootiline vägi, kogu too hoog ja paatos, mis kunagi tõstis naise „jumalikuks“, kuigi nüüdisaja naine on kindlasti ilusam ja targem oma eelkäijast, nagu ka nüüdisaja riietus on väärikamaks katteks ta ravitumale ihule. Kuid hingeta iludus on vaid mask, määssi ta kuitahes ilusaisse hilpudesse; aga hingestatud naine kiirgab ilu igas riides ning riideitagi.

In *erotibus* on siiski märgatavat vahet peni ja Ovidiuse vahel. Sellepärast ongi: *ars amandi* (Ovidiuse puhul õigemini „*ars amatoria*“). Igal lembekultuuri klassiilisel ajastul valitses sellele kultuurile vastav (hari-

punktini üles kirjutamata) *ars amandi*. *Ars amandi* on armastuse-funktsiooni palja funktsioneerimise ületamine ja loomaliku tõstmine inimlikuks. Ja see on alati passiivse läbielamise tõstmine aktiivseks elukujunduseks.

Lembekultuur võib olla produktiivne vaid siis, kui selles juhtiv osa (nähtavalt või nähtamatult) on naise käes. Sest mehest enam naine ammutab tundeelu sügavustest ja — vaistlikult läbides õhukesest ratsionaalsest kihist — leiab tee hinge juurde.

Asjasse pühendatud naised armastavad rääkida, et iga mees on olemuselt lihtne. Küllap see on ka tõsi, — kuid igas mehes peitub oma sfinks, mis ootab lahtimõistatamist. Iga mees kannab eneses midagi,

mis elab hinge viimses sopol,
kui seeme — igatsev ja tumm.

Ja selle kõige varjatuma, kõige intiimsema avastamist — armastust — ta ootab salaja naiselt. Suudab naine seda, siis ta saab võluriks, mehe hinge demonile taltsutajaks. „Saktiks“ nimetavad naisugust naist hindud, kes on lembekultuuris meist kaugele ees; Nietzsche ütleb ka: „Die Herren der Herren“ („Fröhliche Wissenschaft“ I, 70).

Mees lamestub ja kibestub, kui naine ei tungi ta südame põhjani, vaid alatasa sumiseb ta pea kohal nagu kärbes. Ja vastupidi: mees saab vajaliku elujulgust ja hoogu vaimulennuks, kui ta leiab kodu oma naise hinges.

Sellepärast nüüdisajal *ars amandi* ei saa enam piirduda välisustega, vaid peab enne kõike süvendama siseelu. Ei ole õige, et õige armastus on ainult illusion (see peab palka ainult lembeloterii — ülekaalus olevate — tühjade looside kohta). Eriti naise armastus võib tänapäeval nagu ennegi teha mehega tõelist imet ja naine ise saab sajakordse tasu, kui ta loeb armastatud mehe silmist oma tõusmist ta hinge valitsejaks.

Kuid selle hinge põhjas oleva tiheda ja intiiimse lembeliidu kõrval peab abielu olema ka ideaalide ühenduseks, kõrgemate väärtuste osaduskonnaks. Alles siis, kui ühist „sü-dant“ valgustab ühine „taevatäht“, saab kahest eri indiviidist kahepäine ühissubjekt.

Ei ole seda, siis on abielu endiselt vaat, millel põhi on alt ära löödud — ja millised atleedid suudaksid või tahaksid seda täita?!

Valmar Adams

Turismipoliitika

Nagu kõneleme kultuur-, majandus-, ehitus-, haridus-poliitikat jne., nii võime kõnelda ka turismipoliitikat. Turismipoliitika üldiseks sihiks on kavakindel võõraste liiklemise korraldamine ja suunamine, kusjuures tema alaks on turist ja turistlik liikumine suurtes arvudes. Tähtsamaks eriülesandeks seejuures on aga ülemaaliselt nende vajalikkude eeltingimuste loomine, mis meelitaksid võõrast meile tulema ja kindlustaksid talle mugava siinviibimise kultuurseis tingimusi.

Teostada võib sise- ja väliturismipoliitikat, kuid alati tuleb seda teha selliselt, et võõrasteliiklemine oleks rahvusmajanduslikult tulutoov — seepärast ei saa olla turismipoliitikat, mis oleks lahutatud üldisest majanduspoliitikast.

Turism nii sisemaalises kui ka rahvusvahelises ulatuses on temas peituva dünaamika tõttu majanduslikult ja poliitiliselt üheväärtuslik probleem, mis otstarbekalt lahendatuna kindlustab paljude riikide majandusliku heaolu. Sel põhjusel ongi peagu kõigis riikides turismipoliitika kandjaks vastavad riiklikud asutised, millede ülesanne on rakendada võõrasteliiklemist niihästi riigi maksebilansi tasakaalustamiseks kui ka riigikodanikkudele sissetulekute hankimiseks. Võõrasteliiklemise abil saab elustada kodumaa produktiivseid, kuid oma iseloomult passiivseid jõude, mis peituvad looduslikkudes tervisvarades, ainulaadseis nägemisväärsustes, looduslikult kaunites maastikudes jne. ning mis asuvad kohtades, mis oma geograafilise asendi tõttu ei ole soodsad tööstuslikuks, põllumajanduslikuks või kaubanduslikuks tegevuseks.

Selliste põhimõtetele on rajatud ka Eesti turismipoliitika, mida Sotsiaalministeerium teostab Loodushoiu- ja Turismi Instituudi kaudu. Olgugi et Eestil ei ole nii suuri eeldusi saada turismimaaks kui Lääne- ja Lõuna-Euroopa maadel, on meil siiski võrdlemisi rikkalikult sääraseid huviobjekte, mis on ainulaadsed koguni ka kõigist vetest läbikäinud globetroterite silmis. Nende hulgas oleks meie kõige omapärasem looduslik tervisvara — meremuda, meie kaunid meresupluskohad, meie ajalooliselt suurt huvi

pakkuvate keskaegsete ordulosside jäänused, ajaloolised linnad, nagu Tallinn, Narva ja Tartu, ning oma ilmetl ainus kogu maailmas — Petseri klooster. Nende huviobjektide senisest suuremale kasutamisele ongi suunatud meie turismipoliitika.

Meie võõrasteliiklemise korraldamine on alles algastmel. Sellele on omistatud vähe tähelepanu, samuti on vajalike eeltingimuste loomine teostamata.

Nüüd aga, kus riigivõim on turismi alal võtnud enda kätte juhtiva osa, on võimalik selle ala korraldamisel edasi jõuda kiirema tempoga, sest iga aasta viivitamist tähendab suurenevate otseste tulude ärajäämist fiskusele kuuluvaile ettevõtetele, nagu seda on raudtee, post, tele-

Sørve poolsaare ots ja päästejaam vaadatuna tuletornist

graaf, aktsiis jne., millele tulud kasvavad ühes vööraste-
liiklemise elavnemisega. Saamata jääksid ka riigi mak-
sebilansi seisukohalt tähtsad välismaksuvahendite väärtu-
sed, mida välisvöörad sisse toovad. Ka eramajandus jääks
ilma turismiliiklemisega kaasa käivaist suurendatud tulu-
dest.

Esimeseks ja tähtsamaks ülesandeks on hoolitseda
selle eest, et vöörasteliiklemiseks sobivad kohad oleksid
korraldatud kultuurinimese vajaduste kohaselt, et neis ei
puuduks korralikud ulualused, sanitaarsed, hügieenilised ja
kultuurilised varustused, et neis valitseks tõeline vöör-
raslahkus, et ühendusteel oleksid kiired ning mugavad
jne. Enne kui see külg ei ole korraldatud, ei või kõne
alla tulla propaganda, mis ka kuulub turismipoliitika
valdkonda. Sellega on ka seletatav, miks välismaal rek-
laamkirjandust Eestist kui turismimaast on olnud leida
vähe: toob ainult kahju, kui vööras, meelitatud veenvast
reklaamist, külastab meid kui uut turismimaad ja satub
siin olukorda, millest ta on sügavasti pettunud, ning lah-
kudes viib kaasa ainult ühe mõtte: "Ei kunagi enam
Eestisse!" Kes tunneb meie ööbimisvöimalusi väljaspool
Tallinat või paari suuremat provintsi-linna, see teab ka,
kuidas see küsimus on lahendamata. Tähendab, enne kui
algame reklaamiga, tuleb kodus tõsta kohapealsed olud
ajanoüete kõrgusele. Selleks on vaja teostada järgmist:

1. Korraldada ümber meie mudakuurortide raviasu-
tised, uuendades nende sisseseeideid, luues haigetele roh-
kem mugavusi, võttes tarvitusele uusi ravivahendeid ning
ravimeetodeid jne. Mudaravilate juurde on vaja soetada
ruume statsiooniarsete haigete paigutamiseks. Meie vane-
maisse mudaravilinnadesse tuleks püstitada päris uusi rav-
vilaid, sest praegused hooned on iganenud.

2. Meie mudakuurortidesse on vaja ehitada uusi aja-
kohaseid vöörastemajaj, Pärnu on jõudnud seda juba tebs-
tada, kuid Haapsalu ja Kuressaare on selles suhtes veel
maha jäänud. Olemasolevaid vöörastemajaj ei saa uutele
oludele kohandada, selleks on nad liiga vanad ja ehitus-
viisilt kõlbmatud. On vaja uusi hooned, mis oleksid nii
konstrueeritud, et neid talvekuudel saaks kasutada selts-
kondlikeks hooneteks. Viimaste järele ⁰¹¹ kohtadel suur
vajadus, sest rahvamajade ehitamine on olnud mõlema
ülanimetatud linna püüdeks juba aastaid.

3. Pirita randa on vaja ehitada vöörastemajaj 200 voo-
diga, avarate terrassidega ja supelkabiinidega. Vööraste-
majaj juurde on vaja luua tennisplatsid ja veespordi vöo-
malused. Pirita vöörastemajaj leiaks elavat kasutamist
pühasti meie oma rahva kui ka välismaalaste poolt.
Praegu näiteks on Pirital võimatu saada suvel tuba lühe-
maks ajaks. Lühiajalistele suvitajatele võimaldaks uus
vöörastemajaj mugavat ja kultuurset elamist. Soomlastele
kujuneks see kindlasti mõnusaks nädalalöpu veetmise koha-
haks, Pirita hotell aitaks ka Tallinna vöörastemajajade
puudust kergendada, sest suvekuudel on praegu võimatu
leida tuba Tallinna paremates hotellides. Suur-Pirita pla-
neerimiskava tingimustes on ka uuele vöörastemajajale koha
määramine ette nähtud. Talvel oleks vöörastemajaj pea-
tuskohaks talisportlasile.

4. Petseri kloostril lähedusse on vaja ehitada aja-
kohaste mugavustega vöörastemajaj — vähemalt 100 voo-
diga, lähedate seltskondlike ruumidega, autogaraazi-
diga jne. Vöörastemajaj peab olema kindel talvehoone,
sest tema tegevus ei püüdu ainult suvekuudega, vaid ta
leiab tarvitamist aasta läbi, peamiselt aga suurte kiriklik-
kude pühade ja sündmuste puhul. Tavalisele välisvöörale
ei ole midagi haaravamast kui õigeusu kirikuteenistus,
kloostrikellade helin, ristikäigud jne.

Viimasel ajal on Kemeril vöörastemajaj Lätis kujune-
nud paljudel Tallinna kodanikkudele pühadeveetmise
paigaks. Kas samad kodanikud ei sõidaks siis pühadeks
Petseri, kui seal leiduks eeskujulikke vöimalusi ulaluseks.

5. Petseri kloostrimuseumi jaoks tuleks soetada uued
ruumid (neid leiduks ka olemasolevais hoonetes), kuhu
vöiks üle viia praegusest kitsast ja poolpimedast vara-
kambrist väärtuslikud aarded, asetades need avaraisse

hüstivalgustatud vitriinidesse, koostades katalogid mitmes
keeles, kus leidub üksikasjalisi kirjeldusi kataloogiseeritud
esemete kohta.

6. Rakendada tööle rahvatantsude ja -mängude inst-
rktor, kelle juhatusel korraldada etendusi välisvöörastele.

7. Luua korralik ühendus Valga-Petseri ja Tartu-Pet-
seri vahel. Praegu peab raudteel reisija Valgas ootama
4 tundi, et rongiga Petseri pääseda. Steeparast ei kasuta
väga paljud vöörad üldse meie raudteed, vaid otsivad sõi-
divöimalusi Riist autobusega, kui sealt juhtub soõtma
mõni ekskursioon.

8. Valga-Petseri vahel on vaja liikuma panna omni-
bus, olgu siis erasisiku või raudteevalitsuse korraldusel.

9. Petseri kloostril kohta on vaja välja anda vöörkeel-
set kirjandust, rikkalikkude piltidega ja ajaloolise ülevaa-
tega.

10. Mitte vähemat huvi ei paku Petseri naabruses asuv
Vana-Irboska oma legendaarse vürsti Truvori los vare-
metega, tema hauaga, Mõla kloostril varemetega jne. ning

1

Viimastel aastatel on meil eesti raamatu graafikas saanud mingisuguseks lööksõnaks puulõige. Kui jälgida viimase viie-kuue aasta jooksul ilmunud ilukirjanduslikke teoseid, mida on tahetud illustreeritult välja anda, siis leidub nende hulgas rohkesti just puulõigetega ilustatud raamatuid. Seda nähtust on püüdnud peale väljaandjate ergutada ka igaaastased raamatuillustratsioonide ametlikud hindamised, mida toimib vastav komisjon Eesti Raamatufondi ülesandel.

Puulõige — see on huvitav graafika ala, mida on viljeldud juba aastasadu ning eriti siis, kui ei tuntud veel tsinkograafiat. Sellel alal on loodud geniaalseid teoseid sääraste meistrite poolt nagu Dürer 16. saj. või nagu Frans Masereel meie päevil, olgugi et tehnilised võtted kummalgi on dia-metraalselt lahkuminevad. Eeltingimus, mis nende surematuid teoseid iseloomustab, on aga mõlemal üks ja sama: nad on suureandelised kunstnikud ja geniaalsed joonistajad. Graafika ja eriti raamatugraafika nõuab joonistuse alal virtuoosi või muidu muutub töö kuivaks käsitööks, mille puudub kunstihõng.

Kuivõrd vastab praeguse aja eesti puulõige nendele vastuvaidlematutele printsiipidele?

Vaadeldes ainult meie uuemates „puulõigetega“ ilustatud raamatutes noid tuimi ja elutuid laiike ja saama-

tusega joonistatud figure? Kas teile ei paista, et üks diletantlikult joonistatud „puulõige“ rohkem riivab kui rõõmustab teie silma? Kas teile ei paista, et nii sageli sääraste puulõike taha on peidetud vähene joonistusoskus, tihti koguni maitselagedus? On vastuvaidlematult selge, et kunstiväär-tuslikku puulõiget võib valmistada suureandeline kunstnik ja virtuooslik joonistaja, mitte aga mõni diletant või algaja kunstipilane.

Imelikul kombel leidub meil kunstihindajaid, kelle vaimustusel ei ole piiri, kui tal tuleb hinnata mõnda säärast puulõiget, küsimata sellest, milline on selle kunstiväärtus. Joonistus jääb joonistuseks, olgu ta põletatud tsinki või lõigatud puusse. Suureandelised joonistajad oskavad puulõike puhul joonistusele anda teatavat šarmi, vastavalt materjali iseloomule ja see ongi puulõike voorus. Viletsa joonistaja käes aga muutub puulõige saamatuks käsitööks, hariliku sule või pintslijoonistuse järeclairimiseks. Lõikamine puusse on iseenesest puhas käsitöö ja ei saa arvesse tulla joonistuse kunstilise külje hindamisel, sest iga sellekohaselt vilunud oskustööline lõikab kunstniku poolt puuplo-kile joonistatud joonistuse täpselt välja. Kuulsad kunstnikud, kes vilje-lenud puulõiget, on ise harva lõiganud, selleks olid neil vilunud oskustöölised. Üht joonistust ainult selle-pärast kunstiliselt kõrgeks hinnata, et ta on lõigatud puusse, on täielikult väär.

Kiri kohvimaalt

ESIMEST KORDA SOOME! See ammune igatsus tõi rahutuse ja eluvuse südamesse, kui sõit äki tuli ette võtta. Olid näinud Soomet varem ainult Viru kõrgelt kaldalt, kuhu üle laheselja sinab soomlaste maa — Suur- ja Tütarsaar. Olid hõimelnud seni ainult Mahu saarerahva pühadel, kuhu hämaratest aegadest peale igal aastal sõidavad Soome saarlased pidama hõimupüha — südamlikumata ja soojemat, mis meil vist üldse soomlastega peetakse — koos Viru rannakaluri, talupoegade ja piiritusvedajatega.

Nende algaegsete purjevenede ja etnograafiliste koorekala söömiskommete ning isatalu tütarlastest „sõbra“-sidemete jätkuna startis nüüd „Aero“ lennuk Ülemistelt. Kaheksakümmend kilomeetrit ei ole raske tee säärasele linnule, mis seni Viru rannatalus kevad- ja sügistormide ajal ometi nii hädadohtlik ja hukutat oli paistnud. Varsti varjasid udupilved maa ja hakkas kaugel lahe kohal paistma meri ning Soome kaljune ja sakiline rand.

Kas ka armastus esimesest pilgust veetagusena venna vastu, mõtlesin, kui

astusime kohvile Ostrobotnia tallu koos sõpruslepinglastega. Vanasse põhjalaste majja, mis, nagu kaks teistki Helsingi üliõpilasmaja on üles ehitatud annetuste ja kingitustega. — Viie päeva jooksul nägi siis esmakordne külaline selle sugulasmaa nägu, kes mitmeti meist erineb ja paljut pidi meist — ees on.

Väliselt: kui erinevad on need kaks vendade linna Soome lahe kitsamas kohas, Helsingi ja Tallinn! Üks vana ja romantiline, teine värske ja uusaajalik, mis on läinud nii kaugemale, et Eduskunna hoone on otse vis-à-vis raudteejaamaga. Helsingi oli veel enne Maailmasõda elanikkude arvult taga Tallinnast, nüüd ületab ta meie pealinna selle poolest kahekordselt. Igal pool valitseb puhtus, kord ja otstarbekohasus, eriti uues, ker-kivas Töölo linnaosas.

Inimesed nagu meiegi. Ainult kuidagi loomulikumad, rohkem värvimata ja lakkimata. Spordist lugupidamine ja keha eest hoolitsemine on otse hämmastav. Nägime uues messihallis ühte poksi-maavoistlust: 7000 pealtvaatajat ja hiigla meeleavaldused. Nägime pühapäeva hommikul vara

Laps ja kunst! Lapse kunstimeele esimeseks arendajaks on kõigepealt lapse mänguasjad. See on vastuvaidlematu tõde ja sellepärast on kõigis maades, kus sellest aru saadud, suuri-mat tähelepanu pööratud ilusate ja lõpmatult mitmekesiste laste mänguasjade valmistamisele.

Kuidas on lugu selle poolest meil Eestis?

Käige läbi meie laste mänguasjade kauplused ja vaadake, mida teie seal näete? Asjakased, mis määratud lastele, on enamikus sarnased, et peate kaua ja kaua otsima, kuni midagi leiata, mis vahest teie lapsele kõlbaks, eriti siis, kui tahate oma lapsele anda ilusat, kunstimeelt arendavat mänguasja. Umbes 90% olemasolevaist laste mänguasjadest on valmistatud ammu nähtud ja kuni tüütuseni igavates konstruktsioonides, joonistustis ja värvides. Neidki on meisterdanud nähtavasti kõige tavalisemad käsitöölised ja mis ime siis, kui laps säärase eseme vahest juba esimesel vaatlemisel kõrvale viskab ja palub endale uut tuua.

On siingi viimne aeg võtta revideerimisele meie laste mänguasjade valmistamine, et kõrvaldada turult see praht ja anda lastele tõeliselt ilusaid, kunstipäraseid ja mitmekesiseid mänguasju. Seda nõuab meie kohus ja vastutus lapse kunstimeele arengu eest. Pealegi vabastaks see meid vajadusest hankida maitskaid laste mänguasju välismailt.

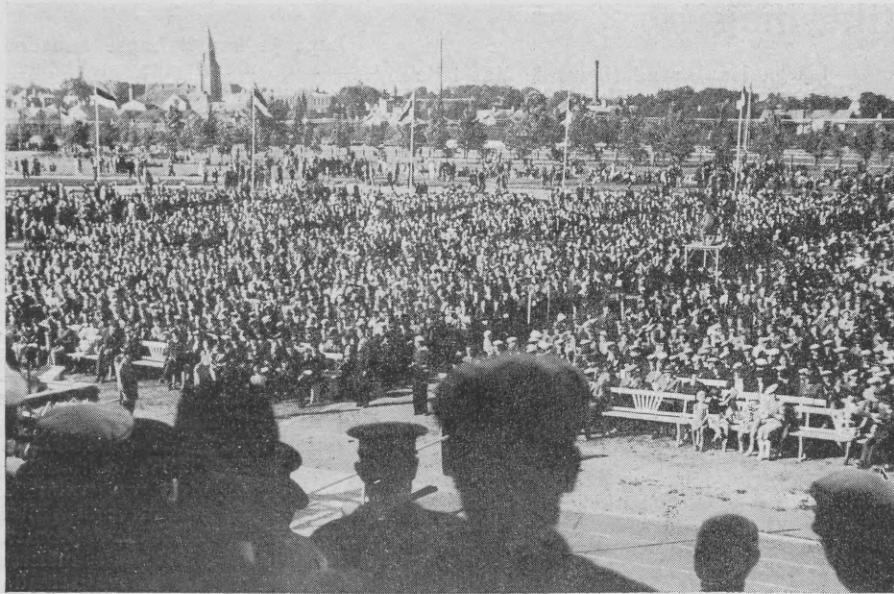
Jaana Vahtra

suurt osa Helsingi elanikkudest ruttavat kergesse spordirietusse rõivastatult linnast välja, noori ja vanu, mehi ja naisi. Läksime kaasa Munkkiniemile ja imestasime, et tramm, mis läks sama teed pidi, sõitis tühjalt: kõik läksid jala, kiiresti ja kiiresti. Meil Tallinnas on see Piritaga küll päris teistsiti: tormijooks bussidele on päris harilik.

Kohv ja kohv — selle vastu olime juba varemkuuldu järgi ette valmistatud. Nad katkestavad isegi piduliku aktuse, et vahepeal kohvi juua. Kohvikultuur ei paista aga ometi „kõrgel järjel“ olevat. Selleks ei ole vist aega ega tahtmistki.

Sisemiselt: nad on siiski meist palju tugevamad. Ajalooliselt noorem vend Soome on meist mõõda läinud, on ette jõudnud nii rahva-arvult, majanduslikult kui ka kultuuriliselt. Aeg ja olud on neile soodsamad olnud. Nad on sattunud kokku kultuursete rootslastega, kes ei ole soome rahvast kunagi säärasesse alamusse röhunud kui meid meie „kulturträgerid“ siin.

Soomlaste poliitiline tegutsemine on meist kaks-kolm põlve ees. Nende minek Vene alla toimus omavalitsuse allesjäämisel, neil olid omad riigipäevad, oma raha ja Helsingi ülikool an-

Vaade eesti laulupidude 70 a. juubelilaulupeole, V eesti meeslaulupäevale. Paremalt Miina Härma ja Juhan Simm ühendatud koore juhatamas

Hinto contax-fotod

dis kogu aeg oma professorkonnast soomluse juhte, sel ajal, kui Eestis rahva asju ajasid külakoolmeistrid, köstrid ja talupojad.

Nende ühiskondlik organism on tänapäevalgi meist hoopis tugevam ja ühtlasem, mis sealse vapsluse (võrreldes meie omaga) lihtsalt valutult ära seedis. — Seda edumaad annab meil nüüd tasa teha, mida ometi ei mak-sagi püüda saavutada aastatega.

Istume ja kõneleme nende „juhla-päivällisel“ ühistest muredest. Need küsimused kerkivad kõne alla ka mu-jalgi külaskäikudel juhuslikkudel jutuajamistel. Ning märkame, et tä-napäev teeb soomlastelegi muret. Rää-gid juttu vanade Eesti sõpradega, kõ-neled Akad. Karjala Seltsi noorte meeslega või kohvi ja tantsu vahel neidudega: ikka kuuled, et rahutu tä-napäev toob rahutuid mõtteid. Oma rõõmuks aga leiad igalt poolt ava-meelse tunnustuse, et soomlased jäl-givad suure tähelepanuga eestlaste teed ja usuvad meie riike ja rahvaid oleval saatusekaaslastel. „Iseseisva Eestita ei ole iseseisvat Soomet“ — nii kuulsime mõndagi korda ütelda-vat.

Seda arusaadavam tundub soome akadeemilise noorsoo unistus Suur-Soomest, mis juhatab neid aina end kaitsvatelt mõtetelt üle minema pea-lungivatele ideedele. „Kõige parem kaitse on pealetung“ — selles on üks AKS-i peajõud, aga ka idakarjalaste ja ingerlaste saatuse, kuigi nad oma ägedate nõudmistega Vene valduses olevatele hõimudele ennem kahju kui kasu toovad. Ning meilegi, eestlastele, on suursoome mõtted vastuvõetava-mad ära kuulata kui sakslaste „Drang

nach Osten“ või venelaste „akna rai-umine läände“.

Lahkud ausate, elujõuliste ja jõu-kate soomlaste maalt heade mälestus-tega. Ja tunned, et paljumõnitatud ning lühiseks peetud akadeemilise noorsoo vastastikusel hõimlemisel on ometi oma suur väärtus ning osa kahe sugulasrahva lähenemisel.

Ning astudes sisse Tallinna koh-vikusse tunned, kui erinev on siiski meie elu võrreldes Soomega. Olekus, hoos, elustiilis on palju vahet. Seal mitmete haritlaspõlvadega tugevaks ja iseteadvaks ning jõukaks saanud kul-tuurne intelligents — meil suuremalt jaolt esimese põlve algajad. Majan-duslik vaesus ja ühiskondliku orga-nismi kindlustus on meie suurim nõrkus ülelahe „noorema“ vennaga võrreldes. Ja siit tuleb mitmetpidine tõusiklus, vaesemehe hädisus, eel-miste sugupõlvade kogemusteta rabe-lemine. Üle sugupõlvade tõttame, „aastakutega“ üle aastakümnete ja ei võta aega ega tahet sisemiselt ja ma-janduslikult kaasa kasvada selle vä-lise eduga. Kas ei komista meie lõ-puks selle välise tõttamise otsa, mil-lega muu areng ei suuda sammu pi-dada?

Aga omad voorusedki on meil: suurem elurõõm ja eluhoog, suurem risk ühtlasi siinsel hädasohtlikul maal elades — soomlaste puisuse ja välis-maailma suhtes sageli üsna saama-tute arvamuste vastu.

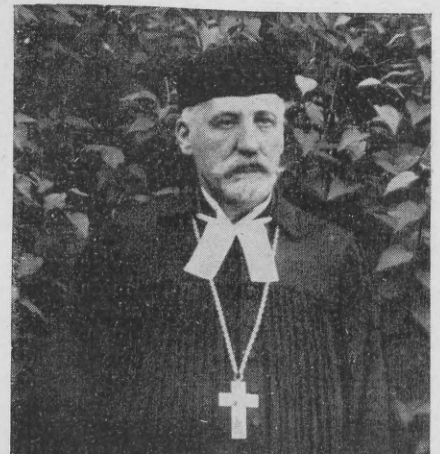
Ometi: on hea, et vennad erinevad. On hea samuti, et meie rahval on nii häid sõpru, kelle kaudu avaneb meile parim sild jõudmiseks põhjamaade rahvaste peresse.

E. R.

Fr. Ederberg †

Mai kuus lahkus elavate hulgast viimaseid ärkamisaja noorema põlve esindajaid Fr. W. Ederberg. Kadunu kuulus usina sulamehena eesti-huviliste pastorite kilda, olles samal ajal väsimatu avaliku elu tegelane. Oma tegevuse alguses katsetas ta al-gupärase kirjanduse alal. Hiljem aga tõlkis ta lähelepandava eduga vene klassikuid Puškinit, Gogolit, Turgenje-vit eesti keelde, samuti on ta rohkesti tõlkinud saksa kirjandust, muuseas ka esimese eestikeelse ooperi (C. M. Weberi järele), mida Wiera oma näit-lejatega 114 korda ette kandis. Ava-liku elu tegelasena võttis ta a. 1881 osa E. Üliõpilaste Seltsi lipu värvide koostamisest, mis nüüd on Eesti Va-bariigi värvideks.

E. P.

Ringvaade

NARVA-JÕESUU RÜHIB 10.000 POOLE

Narva-Jõesuu on jälle avanud uk- sed ja kutsub kogu maailma puh- kust vajavaid, päikest, vett, liiva ja metsa armastavaid kodanikke! Just kogu maailma, sest läinud hooajal peatus siin patisaksu 28 riigi piiridest.

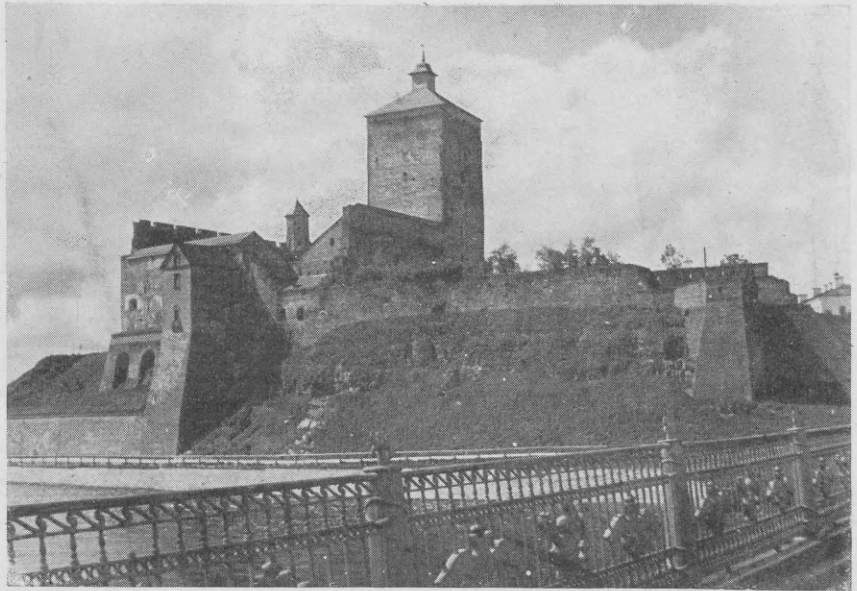
Narva linna Narva-Jõesuu linna- osa vanemal A. Pöderil on suur mu- re. Millal tõuseb Narva-Jõesuu suvi- tajate arv 10.000-le?

Tänavu nii kaugele vist siiski ei jõuta. Vähemalt hooaja algus on üsna jahe ja tagasihoidlik. Siin võib aga meenutada läinud suve, kus juu- nis ei saanud üldse vette minna ja kus siiski Narva-Jõesuu saavutas jär- jekordse rekordi külastajate arvus, mis tõusis 7218-le. Viimastel suvedel on külaliste arvu kasvamine olnud üsna stabiilne, olles umbes 500 hinge suves.

Mis on, mis meelitab aasta-aastalt rohkem ja rohkem suvitajaid Narva- Jõesuuhu? Ega siin vist ole teist vas- tust kui Jõesuu looduslikkus. Pole ju ei lähedal ega kaugel võistlejaid tema lõpmatule liivikule, Pime- pargi saledatele määndidele, kogu su- vitusrajooni „metsikusele“, ja päi- kestki paistvat siin statistika järele rohkem kui teistes kuurortides, välja arvatud võib-olla Kuressaare. Ja tõe- poolest: käid Narva-Jõesuu läbi ja rinda jääb tunne, et oled näinud tü- kikesse elavat ja üsna metsikutki loo- dust. Ning ei aimagi sealjuures, kui palju on siin seadnud ja korraldanud inimkäsi. See viimane ei ole aga esile tükkinud, ta on olnud abistaja, mitte parandaja.

Tänavu läheb kuurordi ehitami- seks ja korrastamiseks ümmarguselt 100.000 krooni. Niisamasuur summa olevat juba ka paljudel viimastel aas- tadel siia „maetud“. Ehitatakse 7 km uusi asfalttänavaid, korraldatakse aedu, parke jne.

Suurt tööd tehakse Valge pargi planeerimise ja haljaksmuutmisega ning eriteadlasena käis siin nõu and- mas meie iluaedade paremaid eri- teadlasi E. Lepp. Kus aga kõige rohkem eeloleval hooajal uut näha ja kaasa elada, on lõbustuskohad. Mõelge ainult: Narva-Jõesuus läheb moodi ratsasport! Kui seni kasutati ratsuks mootorpaadi taha kinnitatud lauda, siis nüüd on hotell-restoran „Frantsia“ omanik muretsenud päris elusad ratsahobused. Järeleandmine välismaa nõudlikele suvitajatele. „Vil- la Capriccio“ on muutunud tõeliseks luksushotelliks. Siin on siidiga tapet- seeritud tube, milliseid leidub nüüd ka kuurhoones. Kõik see on välis- maa „rahaonude“ jaoks, keda ei vai- musta põrmugi meie lihtsus ja prak- tilisus.

Valvur Ida-Euroopa piiril: Hermani kindlus Narva jõe kaldal

Oleks ülekohus jätta nimetamata laste osa Narva-Jõesuus. On ju Jõe- suud nimetatud laste paradiisiks, mi- da ta tõepoolest ka ongi oma lõpma- tute liivatagavarade, sooja ja ranna lähedal madala veega. Linnavalitsuse poolt peeti tänavu väikesi külalisi meeles ja rikastati nende lõbustusi mitmesuguste uute mängudega.

Osto

„KULTARANTA“ HOOAJA ALUL

Nagu igal aastal, nii tänavugi on Oru lossi ümber käimas kiired kor- rastustööd, et anda lossile ja ümbru- sele väarikat ilmet. Suurtrumbiks kujuneb kahtlematult kivitaimla, mis rajatakse lossist ida poole kõrgkaldale. Siinne kõrge kallas on nagu loo- dud terrasideks, teekesteks, laskuva- teks treppideks, millede vahel omapä- rased kivitaimed, ojakased, veekuk- kumised. Ülevalt kaldaveerelt kuni

Tee Oru lossist mereranda

RAHU
Mets, liivarand, soniv, luulutav meri, Oivaline sära üle vee. Päike puistab lainetele kiirte teri. Sügav rahu. Tukubki pilvetel. Rahutu ainult on minu tee. Millest igatsed, unistad, kirglik veri? Mets, liivarand, soniv, luulutav meri.

F. Karlson

alla mererannani ehitatakse kivitaim- la, milleks telliti suurem osa taimi otse välismaalt. Ka ehitustööd toi- musid osaliselt Saksamaa aiaarhitekti juhatusel. Kui kivitaimla kunagi on täiesti korras, on see võib-olla kogu riigi suurepärasemaks ja omapärase- maks vaatamisväärsuseks. Kivitaimla kohal kindlustatakse all ka mererand.

Palju oli tööd pargi ja ranna pu- hastamisega. Talvetormid olid küh- veldanud kiviklibustikku mudaravila juurde kunstlikult loodud plaasile

Oru loss kevadel

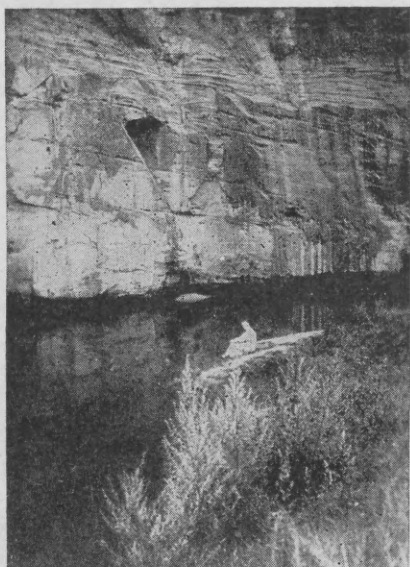
Vasakul: K. A. Hindrey asub Tartu teele
Paremal: Pr. H. Põld istub oma suvila rõdul Valgemetsas

ning kivide tagasiloopimine andis hulgaks ajaks tööd. Uue võõba sai ka samas asuv mudaravila, mis männituka veerel pakub eriti meeliharavat vaatepilti oma omapärase ehitustiiliga.

Sadamas on iga päev mitukümme meest ametis. Tänavu vist ei saadagi sadamat lõplikult valmis, kuid nii kaugele vast jõutakse, et laevad hakkavad juba tormivarju leidma. Enne tuleb aga sadamakai tagune süvendada.

Nii kestis ja osalt kestab praegugi töö Oru lossis ja ümbruses. Veoautod voorivad kivikoormatega, naised ja lapsed on ametis rehade ja luudadega, mehed ehitavad sadamat ja kivitaimitlat. Kõik see töö ja energiline tegevus on suunatud sellele, et anda riigi presidendil suvipeatuskohale ilmet, mis rahuldaks kõrgeimategi väliskülaliste kultiveeritud maitset.

O. T.

Vaade kaunile Ahja jõeale
Valgemetsa kohal

KIRI VALGEMETSALT

Valgemetsa — kuigi see nimi pole tuletatud mingist valgest metsast, siis ometi on ta sellele vastsele metsa-suvituskohale päris paslik. Ainult kolmveerand tundi raudteesõitu Tartust, ja rong jätab sind roopapaari vahele, mida kahelt poolt piirab mets. Läbi metsa kulgevad aga orud ja valged devooni liivakivi-paljandid, kust Ahja jõgi on aegade kestel uuristanud enesele teed. Kohisedes voolab ta nii suvel kui talvel suurte kivirahnude vahel, muutudes paiguti lausa kärestikuks. Tehes suuri ja pisikesi käänakuid, vahel laienedes ja vahel kitsamaks tõmbudes, kulgeb see läikiv veesoon metsa roheluse ja valgete liivakivi-paljandite vahel otsegu pulbitsev elu.

Inimene, olles kivi, betooni ja rauarägastiku vahel elades tuimaks muutunud, on viimasel ajal hakanud hindama ürgelise looduse karget võlu. Ja üks säärane ürgse looduse omapärane nurgake on ka Valgemetsa, mida kirvetera eest nüüd juba päris teadlikult säästetakse. Seal ei püüa inimene kunstlikult midagi muuta, ainult kui loodus ise midagi kangutab, murrab ja maha varistab, siis lastakse sel loomulikkuse huvides sündida. Ja nii näemegi, kuidas jõgi kaldaaluseid aina uuristab ja uuristab, juba paistavad haralised männijuured, puu õõtsub ja kõigub, hirmunult pistavad linnupojad pesast oma pead ja näib, otsegu tahaksid nad kohkunult piiksuda: ai-ai, nüüd kukume alla! Kuid kõik see võtab aega — enne õpivad nad, kuidas tuleb tuult tiibade alla võtta, kui puu ükskord variseb. Kas ta siis kukub jõkke, kus vool ta edasi kannab, või langeb ladvaga teisele kaldale, moodustades enesest loomuliku purde. Ja tõepoolest — siis nagu jääd ootama metsatihnikust ilmuvaid härjapõlvlasti, et vaat' nüüd, nüüd lähevad nad sellest purdest üle.

Kesitad kuulutama jäädes. Äkki

lööb havi jões sulpsu, taamal häälitseb liirutaja, hüüab kasevindi või jällegi kuuled kasevindi häält. Ülal pea kohal oksaharude vahel mõksutab aga orav. Siis äkki kuuled, kuidas kuskilt kaugelt, õige kaugelt metsasügavikust huikab hirv, ta häält kostab otsegu mingi hääbuv kaja.

Sammud edasi, jalg libiseb metsasamblal ja keset palukavarsi. Kuskil puudutab su nägu kasteniisket ämblikuvõrku, mis samas rebeneb. Oi-oi, kui palju pahandust ma teile teen, mõtled. Tõepoolest, ei uskunud, et oskad nii tühiseid pisiasju ja olen-deid ka tähele panna, sest nende jaoks pole meil ju kunagi aega.

Elades keset betooni, mürinal edasitagasi kihutatavat rauda ja inimvaimu loodud korrapärasust, kus iga väariti astutud samm võib isegi hukatust tuua, meie siiski ei märka, kui väsinud kõigest sellest oleme. Kuid siinses metsade regioonis, astud edasi või koguni sammukese tagasi, pöördud paremale või vasemale, jääd seisatama või istud koguni maha, tunned sa ennast ikka ja alati vabana otsegu pinge alt vallandatud vedru.

Siin ja seal vilksatab metsa vahel aeg-ajalt suvila punane katuse. Ja kui seda metsa varjamas poleks, alles siis võiksid näha, et neid maju ja majakesi on siin koguni üpris palju. Aga kõik nad on metsa varju nii ära peidetud, et suudad neid ainult ükskõik näha. Ronid liivakivisse uuristatud astmeid mööda üles, kuid samas tuleb kuskil jällegi alla laskuda. Siin on jällegi jõekäänak, jällegi üksik purre, kuni satud hiigelkuuske-de alla, kus on palju pimedusega varjutatud kolkaid.

Kogu ümbrus on aga osoonirikast õhust lausa tiine, nii et tunned roidumust ihus. Tahaksid pikali heita, suunata pilgu läbi metsaladva üles taevaalaotuse poole ning unustada, kust oled siia tulnud ja kas on sul üldse veel sidet betoonist ja rauast ehitatud maailmaga.

Maret Kippel

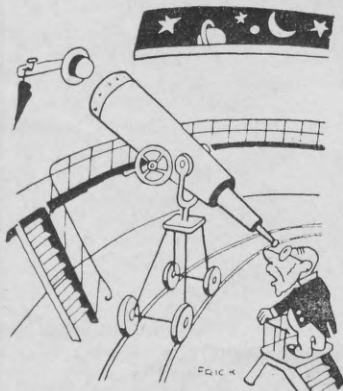

Seesmised võidud

Ärialal võidetakse kuulus eesti jonn. Ei asutata enam üks kauplus otse teise vastu, vaid veidike kõrvale.

Ka kunstnikud ei tee enam üksteist hoopis maha, vaid jä-tavad kolleegist veidikene ka välja.

Papid on juba ammu võitnud kiusatuse tegelda maiste asja-dega — nad tegelevad abielu-küsimusega — ja abielud sõl-mitakse ju taevas.

— Oh! oh!... milline on see uus tundmatu planeet?

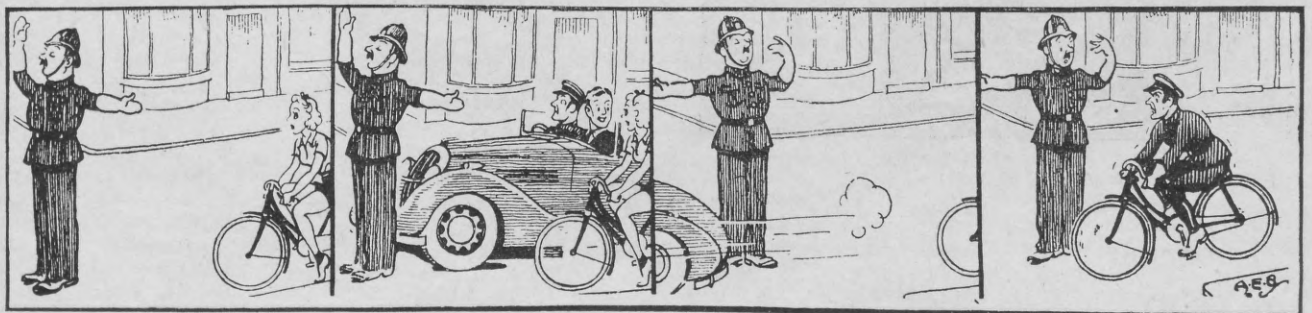

Tallinna ja Tartu kirjanikud võidavad vaenu ja asutavad ühi-selt Tapa Kirjanikkude Liidu.

Samuti võidetakse ära onupoeg-likkus. Aetakse läbi esiotsa mõ-jukate tädidega.

Romulus

„Ole rahulik ja lase oma vur-rud alla, proua usub siis, et kell on 7.25.“

Tellige „TÄNAPÄEVA“!
Soovitage oma tuttavatele!

Kaunimad mälestused elu ilusamatest momentidest, suursündmustest ja suvepuhkusest püsivad ainult siis, kui jäädvustate need fotodena

Suures valikus

fotokaameraid ja värskaid filme,
jahi- ja elektrimaterjale

VIDRIK SÄRG & Ko

TARTUS, VÕIDU 10, TEL. 20-78

FOTO - AMATÖÖRTÖÖD

Palume külastada meie kohvikut

COLUMBIA

Niguliste 10, «E. Punase Risti» kõrval
Tallinnas

*

Avatud kella 8 hommikul kuni kella 10-ni õhtul
Igal ajal saadaval soojad hommikueined pannilt
Meie kohvi «JERICO» ainumüük meie kohvikus

Columbian Kahvi O.-Y. Helsinki

E. PÄRT

Parfümeeria, kosmeetika,
kristall- ja ehteasjad
kummikaubad

TARTUS, VÕIDU 6
TELEF. 34-96

VÄRSKENDAVAD JA MAITSVAD

ON

ANTS SILVERE

TEHASTE

PILSENI, EKSPORT-PILSENI JA
MÜNCHENI ÕLLED

NING

KARASTAVAD JOOGID

Sidrunisooda „Turist“
Jõhvikajook * Selters

Raamat ja meie rahvas

Aastat kakskümmend viis tagasi kinnitasid ja imetlesid venelased meie rahva kirjaoskust, grammatikast. Nende andmetel ulatus see juba siis 95 protsendini.

Praegusel ajal peaks see veel märksa suurem olema. Ulatab ehk saja protsendini juba? Vastavaid andmeid pole mul käepärast.

Järelikult: meie rahvas oskab ja tahab raamatuid lugeda, kuid ta ei saa seda teha. Lugu meenutab tuntud rahvalaulu kuningatütrest ja kuningapojast, kes teineteisele kuidagi lähedale ei pääsenud.

Võrreldes rahva arvuga, kirjastatakse ning levib meil kirjanduslikke ja muid teoseid vaevalt 1/13% rahva arvust. Samal ajal aga, nagu andmed räägivad, müüakse meil piiblit ja levitatakse rahva sekka iga aasta üle 1% rahvaarvust. Ja nii on piiblit kaugelt üle saja aasta meie rahva hulka levitatud ning müüdüd.

Ühtele on piibel ju jumalasõna, enamikule rahvast aga on ta vaid ühe õnnetu rahva ajalugu, milleks peab teda ka see rahvas ise, kelle saatus on tänapäeval umbes samasugune, kui siis, mil see rahvas kord pidi Egiptusest välja kõrvesse rändama.

Kui aga ühe meile kauge ja võõra rahva ajalugu meil iga aasta nii palju levib ja meie oma meeste sõnad, meie autorite tööd, nii vähe kõlapinda leiavad, siis peab selles mitu kardinaalset viga olema, mis avastamist vajaksid.

Võrreldes meie rahva elustandardiga, ostuvõimega, on meil ilmutud väärtuslikud raamatud küllaltki kallid. Kallid seepärast, et nende tiraaž, levik on liiga väike. Kui üksik teos leviks meil 1000 eksemplari asemel 5—6000 eksemplari ulatuses, oleks tema hind peaaegu 5—6 korda odavam, mis iseenest raamatu ostu ja levikut soodustaks. Meie praegustes oludes aga ei riskeeri ükski kirjastus

teost kuigi palju üle tuhande eksemplari trükkida. Ja see arv peab kõik kulud katma. Sellest ka raamatute võrdlemisi kõrge hind.

Kõik kirjastused arvestavad kirjastamisel peamiselt rahva- ning kooliraamatukogusid kui ostjaid. Isiklike oste leidub võrdlemisi vähe. Nende hankimiseks korraldatakse küll odavahinnalisi etteellimisi, küll „väljamüüke“, mis aga raamatuturul on lausa ebasoovitavad nähtused.

Üldiselt on avalikud raamatukogud rahva kultuuri levitamiseks vaid hädabinõud. Nad tekkisid ja loodi meil juba Vene ajal, kus muid abinõusid ei olnud. Kuid meie ajal on need „hädabinõud“ saanud otse kahjulikeks nii autoreile, kirjastajale kui ka rahvale enesele kultuuri süvendamise mõttes.

Raamatukogust saab asjasthuvitatu raamatu vaid ühekordseks lugemiseks. Raamat aga vajab korduvat lugemist ja mõtlemist tema üle selleks, et temast aru ja kasu saada. Piiblit loetakse korduvalt, otsitakse sealt välja üksikuid, kohati väga uduseid mõttevälgatusi ja luuakse sellest enesele sihte ja kavatsid ning ollakse õndsad.

Igas meieaja suurema kirjaniku teoses leidub samasuguseid sügavaid ning ajakohaseid mõtteid kui piiblis, kui neid aga osatakse sealt leida ja lugeda. Seesuguseks raamatu sisusse süvenemiseks peaks igal raamatusõbral raamat kodus käepärast olema. Kogust laenutamiseks ei saada sealt peale lühikese ajaviite midagi kätte.

Ja millised on meie avalikud raamatukogud? Need kiratsevad kõikjal summade puudusel.

Meil leitakse igasugu toredusteks summasid, hiiglakapitale, kuid avalikkude raamatukogude kui ainsate rahvakultuuri arendajate jaoks saadakse suure vaevaga kokku vaid mõnikümmend krooni!

Raamatukaupmeestel on ees suur ülesanne rahvakultuuri levitamise alal, kui nad seda tõsiselt võtavad. Korralikke raamatukaupmehe võime praegusel ajal kahjuks kümnel sõrmel loendada. Enamik raamatukaupmehe on meil raamatute levitamisel senini nii passiivsed olnud, et otse imestama peab. Ja kui siis kirjastused ehk mõni teine raamatute levitamise alal midagi ette võtab, siis on raamatukaupmehed need, kes oma organisatsiooni abil seda tõkestada püüavad, otse veto peale panevad.

Väikerahva jõud ja osatähtsus teiste rahvaste keskel peitub tema kultuuris, selle täielikkuses. See on ka talle parimaks kaitserelvaks oma olemise eest. Ja need, kes oma rahva kultuuri ei arenda ja sellele koguni tõkkeid teevad, hävitavad rahva elu- ja arenguvõimet.

Tuleb ikka meeles pidada, et kultuur areneb, kasvab vaid elava sõna kaudu ja abil.

K. Laagus

Kaks suurraamatut

II
LEO TOLSTOI romaani „Anna Karenina“ ei ilmu eestikeelses tõlkes esmakordselt. Sellest on üle 35 aasta tagasi, kui ajavahemikul 1902—1903 ilmus see kaheksajaoline suurromaan A. Solberi tõlkes, olles antud välja 25 andes ja sisaldades kokku 807 lehekülge. See tõlge oli tol korral tehtud ajalehe jaoks ning seetõttu ülepeakaela ja oli puudulik. Praegune tõlge on mitmeti parem, kuigi mitte nii hea kui seda tahtnuks näha. Selles on püütud jälgida algupäandi teksti ligidust, olla täpne väljendustes, tabada Tolstoi stiili omapära, kuid see ei ole tõlkijal täiesti korda läinud.

„Anna Karenina“ on „Sõja ja rahu“ kõrval Tolstoi kuulsamaid teoseid, kuuludes maailmakirjanduse sügavamate ja kunstiküpsimate romaanide hulka. Selles kujutatakse vene aadli elu läinud sajandi 3. veerandil ja romaani süžees on truudusetu naine ja tema eludraama,

mis truudusetusest tuleneb. Romaani kirjutamist algas kirjanik märtsis 1873 ja see valmis nelja aasta pärast, ilmudes aastal 1877. „Anna Karenina“ kajastub ilmselt see sisemise vaimse kriisi protsess, mis toimus kirjanikus teose kirjutamise aja kestel. Tolstoi oli noil aastail tugevasti saksa mõttetarga A. Schopenhaueri filosoofia mõju all, tegeldes kogu aeg elu igavese probleemiga, selle tähtsaima eluküsimusega, mis on hea ja kuri. See küsimus vaevas teda noil aastail raske vaimse koormana.

„Anna Karenina“ kui romaan on elu ise, võltsimata ja maskita elu. Peaaegu kõik tegelased on elust võetud. Huvitav on ära märkida, et Anna Karenina prototüüp on Puškini tütar paruness Hartung, eriti mis puutub selle kuhu välimusse, nagu märgib vene kirjandusteadlane P. V. Ivanov-Razumnik. Kuid see kõik ei ole nii tähtis. Tähtsam on fakt, et säärases kandvas kujus, nagu on seda Levin, kujutab Tolstoi iseenast. See on

lk. 136 järg mahategemiseks kirjutas ju ka Gobineau oma surematu teose „Essai sur inégalité de race“.

Meenutagem Tartu ühiskonna vaimustust möödunud sajandi lõpul ja 20. sajandi algul tõuküsimuse vastu. EÜS-is oli Gobineau teos tol ajal loetavam raamat. Tõufanaatikud olid tol ajal Juhan Luiga, Villem Reiman jt. Hiljem kirjutas Jaan Kitzberg, mõjutatud Tartu õhkkonna tõu-vaimustusest ühe parima „tõulise“ näidendi „Libahunt“ ja Villem Grünthal „Tõuküsimuse“ — konservatiivse ja revolutsioonide vastase uurimuse, üleoleva suhtumisega 1905. a. sündmustele. V. Grünthal pidi selle tagajärjel labkuma Noor-Eesti kirjanikkude Seltsi juhatusest.

Et mitte pahandada meie ametlikke ajaloolasi, on vist parem, „Tänapäeva“ lugeja, kui selle jutu sedapuhku lõpetame.

Teie, lugupeetav lugeja, küsite võib olla, milleks sellest kirjutada, kes seda usub, et Saksamaal praegu jutlustatakse ideoloogiat, mida meil 70 a. tagasi jutlustati ja mida meie oleme läbi elanud ning läbiproovinud — ja kolikambri heitnud. Aga on tarvis just kirjutada ka nendele, kes nüüdses Saksamaas näevad ilmutusi, mida tuleks eeskujuks võtta! Meie tulime ju Maailmasõjast võitjana välja, mis mõte on meil viljelda allasurutud ja kokkuvarisenud rahvaste ideid ning tundeplahvatusi.

Ah

ilmne tõsiasi. Jälgides Levini hingelist ja vaimset arengut saame käsitleda Tolstoi enda sisemaailma heitlustest ja võitlustest. Seesama Ivanov-Razumnin tähendab, et Tolstoi võis peamiselt ainult seda kujutada, mis temas ja ta ümber toimus, mida ta tundis, mõtles ja läbi elas, alates varasest noorusest peale kuni elu lõpuni. „Anna Karenina“ kogu tegevus toimubki Tolstoi enese eluringis, kuid romaani sisu, seda kandvad ideed ja probleemid ei piirdu ainult selle eluringiga, vaid nad on üldinimliku ja igavikulise ulatusega, tõustes kõigist seisuslikest ja rahvuslikest vahesest kõrgemale, kuna iga inimese elu, seda rohkem veel suurvaimu oma, on osa üldinimlikust ja igavikulisest olemisest.

Millised üldinimlikud ideed ja probleemid siis häälestavad ja kannavad seda Tolstoi romaani? Kaasaja arvustajad arvasid, et need on abielu ja vabaarmastuse küsimused. Neile arvustajatele vastas aga Tolstoi ironiliselt, et nemad nagu teaksid rohkem kui tema ise. Ainuke inimene, kes kaasaegseist kohe esimesest hetkest peale taipas romaani õiget põhiideed, oli Dostojevski, kes on ühtlasi ka ainuke kirjanikukuju vene kirjanduses, kes ületab Tolstoi. Dostojevski oli esimene, kes toonitas, et „Anna Karenina“ põhiidee ei peitu hoopis mitte abielu, vabaarmastuse ja abielu lahutuse teemastikus, vaid sügavas ja igaveses elutões — inimese süü ja kannatuse probleemid. See on ka tõesti nii. Eks avaldu see juba motos, mille Tolstoi on pannud oma romaanile: „Minu päralt on kättemaksmine ja tasumine.“ See moto on nagu võtmeks, mis avab romaani sügava sisuolemise. Aga küis võisid seda motot nobedad kaasaegsed arvustajad lähele panna! Nemad otsisid sensatsiooni.

„Minu päralt on kättemaksmine ja tasumine“. Mille eest siis ja mispärast makseti Anna Kareninale kätte! Kas truuduse murdmise pärast abielus, kas abielurikkumise pärast? Kas sellest johtuva süü — ja patutunde pärast? Ei. Tolstoi näitab selgemalt kui selgelt, et hoopis suurem patt oli just see abielu „truudus“ ja „armastus“, mis hulga aastaid oli kestnud vastiku Išinovniku Karni ja tema noore naise vahel. Et siin ei ole küsimuses kättemaksmine abielurikkumise kui süü pärast, nähtub ka sellest, et Oblonskile, Anna vennale, kes samuti oli ebatruu ja rikkus abielu, ei makstud midagi

kätte. Siit tuleneb, et mitte abielurikkumises kui süüs ei peitu romaani põhiprobleem, vaid et see peitub kannatuse müsteeriumis, inimeste kannatustundes. Kas kõik inimesed kannatavad? Mitte kõik. Mitte kõigile ei ole osaks antud kannatada. Kannatavad ja hukuvad ikka parimad ja väärtuslikud inimesed maailmas. See on elu salajane ja sügav seadus, see on ka kunstilise loomingu seadus. Ainult neile inimestele langeb osaks kannatus, kes seda väärt on, et kannatada ja kannatusi ka ära kanda suudavad, või kui nad ei suuda neid ära kanda, siis murduvad väärilt, mitte aga ei paindu ega rooma. J. S. Mill ütleb väga tabavalt: „Parem on olla õnnetu inimene kui enesega rahulolev siga.“

Aga nüüd jääb küsimus, miks siis kannatas ja hukkus Anna Karenina, mille eest langes talle osaks vanatestamentliku Jumala halastamatu kättemaksmine, kui ta ju ometi oli süütu? Kaheksa aastat piinas ta ennast endale vastumeelse mehe kõrval, hävitas eneses kõik, mis tas oli elavat, mattis maha oma nooruse ja oma õnne. Kordagi ei mõelnud ta sellele, et ta on noor inimene ja tahab ka elada ja armastada. Ta taotles ja püüdis oma meest armastada, kuid ometi ei saanud. Ja siis viimaks loobus ta sellest teesklemisest ja maskikandmisest, tahtmata enam edasi ennast ja oma meest petta. Ta sööstis ellu, et armastada ja olla õnnelik, mis ei ole ju süü, vaid süütus, nagu näitab kirjanik. Ja ometi, miks sai talle osaks kättemaksmine ja tasumine? Siin peitubki romaani sügavam mõte ja vastus võib olla siin vaid üks: Iga inimese õnn on õigustatud, kuid oma õnnehoonet ei tohi keegi ehitada teise inimese õnnetuse varemeile. Kui ta seda teeb, siis ta hukub. Ja Anna Karenina hukkus just seepärast, et ta nii tegi, ehitades oma armuhoone teise elumaja rusudele, valmistades teisele inimesele kannatustee elu Kolgatale, millega ta eksis elu kõrgema õiguse, jumaliku eluseaduse vastu. Tolstoi näitab suure psühholoogilise usutavusega ja meisterlikkusega, kuidas võrgud Anna ümber raudse järjekindlusega üha tihenevad, teda enesesse mässivad ja kuidas ta viimaks paratamatult hukub, olgugi lõpuks süütu inimesena. Mingit pääsu tal enam ei ole. Lunastusete löigati tal ära. Tolstoi moraali loogika peitub tões, et parem on ise hukkuda kui hukutada teist, sest kes hukutab teise, sel kaob enesel elumõte ja ta eluteed varjutab pilkane pimedus, mis viib olematusse.

See on sügav elu, süü ja kannatuse filosoofia, mis häälestab „Anna Karenina“ sisuolemust algusest lõpuni. Säärasena pakub selle romaani lugemine suurimat naudingut.

J. Roos

Jaan Kärner: Öösiti kumavad linnad

Romaan. Noor-Eesti kirjastus 1939. 302 lk.

Hind kr. 4.25.

See on suure südamesoojusega ning pisut nukrutseva alatooniga kirjutatud raamat. Autor ei aseta selles lugejat otsemaid maailmatasurte ning kunstlikult konstrueeritud probleemide ette, et hakata neid siis tasapisi nokitsedes lahti mõistatama. Ei, ta ei koorma lugejat, vaid jutustab lihtsa laduse ja isegi sümpaatse intiimsusega ühe Lõuna-Eesti taluperemehe igapäevast elu kõigi ta murede ja rõõmudega. Ja muresid ongi siin palju — igal perekonna pisiliikmelgi oma. Hoolimata patriarhaalset korrrast ja tihedast sidemeist omavahel, jõuab lasterikas perekond ometi äratundmisele, et tulevikus jääb isakodu neile kõigile kitsaks. Ja see on probleem omaette, mis juba ammusest ajast püsinud ja püsib aktuaalsena ka tänapäeval meie taludes. Nagu teame, on Põhja-Eestis juba varem lahendatud seda sel teel, et talud tükeldati laste vahel kord-korralt ikka väiksemaiks, kuni neist jäid järele ainult popsikohakesed. Lõuna-Eestis on aga ikka püütud talusid säilitada, neid esialgses suuruses ainult ühele lapsele pärandades.

Sellise vaatenurga on valinud enesele ka Jaan Kärner, kui ta oma romaanis on asunud talupärimise probleemi lahendamata. Kuid seejuures ei näita ta meile mingeid tüli-

Suvitama säites

ärge unustage varustamast end
kirjandusega

Meie laost leiate rikkaliku valiku

**Uudisteoseid,
algupärandeid,
tõlkeid,
populaarteaduslikke,
memuaare,
noorsoo- ja
lastekirjandust jne. jne.**

Müügil ka kõigi teiste kirjastuste raamatud.
Tutvuge raamatute väljapanekutega kaup-
luses.

Nõudke hinnakirju.

**O.Ü. „NOOR-EESTI KIRJASTUSE“
RAAMATUKAUPLUS**

Tartus, Rüütli tän. 11, tel. 18-22.

sid, kisklemisi ega kadedust, vaid kõik lapsed on nagu enesestmõistetavalt teadlikud, et vanem nende seast on pärija, kuna kõigil teistel tuleb varem või hiljem isakodust lahkuda. Vanema poja järgmine — Jaak, kes ühtlasi ongi romaani peategelane, olles saanud teistest pisut enam kooliharidust, suunabki juba oma pilgu isakodust välja, vahtides pimedail sügisõhtuil metsade tagant kumavate linnatulede poole.

Kuid tuleviku-väljavaade pole üksnes laste mure, ka isa on sellele kogu aeg mõelnud. Ent mitte linnaelu jaoks ei taha ta oma lapsi kasvatada, vaid siduda neid nii palju kui võimalik maa külge. Selleks on ta juba valmis vaadanud naabruses asuva renditalu, et seda tulevikus osta oma teisele pojale — Jaagule. Siit tekibki isa ja poja vaheline konflikt, mida romaani lugedes arvame õige suureks paisuvat ning ootame sellest intriigi peasõlme. Kuid peatselt selgub, et taluost peab nurjuma ning seega ühtlasi kaob ka isa ja poja vaheline pinevus.

Romaanis ei puudu ka armastuse intriig, kuid see on alles arglik puberteedialiste pulbitsemine, mis peategelase kodust lahkudes ühtlasi ka katkeb.

Mis aga selle romaani eriti sümpaatseks teeb ning põnevusega lugema sunnib, on see, et kogu aeg tundub autori tihedat ühtekuuluvust kirjeldatava miljöoga. Tundub, et autor ise on võrsunud sellest ümbrusest ning et see on jäänud talle eriti südamelähedaseks. Päris kindlasti võib ütelda, et seda romaani kirjutades autor pole rännanud märkmiku ja pliiatsiga kuskil talus ringi ja noteerinud kõike, mis seal sünnib päevatõusust magamaheitmiseni. Ei, talu elu-olu üksikasjade kirjeldamisega on ta olnud üpris kasin, kuid need vähesed karakterjooned, mis on antud, istuvad selle eest hästi. Üldse teeb Kärner selles romaanis vähe sõnu, need aga, mis ta ütleb, on olnud piisavalt vajalikud. Ja just seepärast ongi ta sõnastus elav, viib sündmustikku edasi ning hoiab lugejat kogu aeg põnevil.

Ei sõanda ütelda, et see romaan on Kärneri toodangus parim, kuid parem kindlasti.

Enn Kippel

Filosoofia peaküsimusi

PÕUANE JA VAENE on meie kirjandusturg filosoofiliste teoste poolest. Ajal, mil otse massiliselt ilmub igasugust ajaviitekirjandust, ei taha edeneda „liiga tõsise“ kirjanduse levik. Eriti maksab see filosoofilise sisuga raamatute kohta; neid on viimase paarikümne aasta jooksul ilmunud ainult näppudel ülesloetav arv. Ühegi kultuurmaa raamatuvara ega kellegi raamatukogu ei ole aga täielik, kui seal puuduvad „teaduste teaduse“ köited, mõtteteaduslikud raamatud. Ei ole ühtegi kultuuri tõusu olnud ilma filosoofiata, ei ole ükski rahvas maailma ajaloos tähtsat osa etendanud, kellele oleks puudunud filosoofiline mõtlemine.

Peaksime seda ala püüdma sihiteadlikult ergutada. Ühiskondliku organismi põhiline tugevus ja jõud peitub ta vaimses sisus. Seda kasvatust elu jaoks ei anna aga üksi teadmised, vaid palju enam iseloom, tahe, meelekindlus, alad, kus mõtteteadusel ja filosoofilisel mõtlemisel on väga palju kaasa kõnelda. Filosoofia on alati määranud ajajärgude vaimse pale, ta on näidanud sihid ja alused elunähtuste hindamiseks, ta on ikka olnud nagu koorijuht üksikteaduste orkestris.

Tänuväärse algatuse on filosoofilise kirjanduse levimise alal teinud „Noor-Eesti Kirjastus“ oma „Filosoofilise seeriaga“ (avaldanud seni 7 raamatut). Viimasena ilmus neil päevil Tartu Ülikooli filosoofia dotsendi dr. W. Freymanni „Filosoofia peaküsimusi“, milles antakse selle ala peaprobleemidest kokkuvõtlik ja head orientatsiooni pakkuv käsitus. Autor on tuntud väga hea ettekandjana ning sama voores on ka tema raamatul: teema arendus on lihtne ja selge, ruttu edasiviiv, ülevaatlik. Teos haarab peale sissejuhatuse (filosoofia olust, ajaloost ja liigitusest) kolme peala: tunnetust, olemust ja kõlbust, milliste peaküsimuste juures autor süveneb üksikasjalisele probleemikäsitlusele nii ajaloolisest kui ka süstemaatilise lähtekohast. Mida saame tunnetada ja mida mitte, mis on tõepoolest olemas, missugune on maailm tõeliselt, olenemata inimese puudulikest tunnetusest, kuidas peab inimene käituma ja toimima, mis on hüve, hea ja kuri — nendele küsimustele otsitakse lahendust.

„Filosoofia peaküsimusi“ on hädavajalik käsiraamat igale, kes huvi tunneb nende igivanade inimhinge piinunud otsingute vastu. Ta on hädavajalik ka neile, kes meie praegusel väärtuste purunemise ajajärgul tahavad end harjutada omama teravaid silmi õigete väärtuste ja tõdede eritlemiseks ja — hoidmiseks.

E. R.

O.Ü. „Noor-Eesti Kirjastuse“

TRÜKI- JA KÖITEKODA

TARTUS, GUSTAV-ADOLFI 9/11. TELEF. 14-29

★

VALMISTAVAD

KÕIKSUGU TRÜKI- JA KÖITETÖID

Veel saab
tellida

ajakirja „Teatrit“

1. jaanuarist
1939. a.

Mis on „Teater“?

„Eesti teatrikuultuuri peenimaid taotlusi ja tunge käsitleb nüüd iseseisvalt ilmuv ja väga palju loetud ajakiri „Teater“, mida toimetatakse hoolsa ülevaatlikkusega, kultuurse kainusega ja haruldase sisuintensiteediga. Eesti teatrielu võib olla uhke sellele ajakirjale, sest ühelgi naabreist-väikerahvastest ei ole sellele väärilist üritust vastu seada.“

(Eesti kultuursaavutusi iseseisvuse aastail — „Postimees“ 1938. a.)

„TEATER“ algab kuundet aastakäiku.

„TEATER“ hoiab Teid kursis teatrieluga kodu- ja välismaal.

„TEATER“ on näitlejate ja publiku ühine häälkandja linnas ja maal.

1939. a. „Teater“ ilmub iga kuu vähemalt 52-leheküljelisena kunstipärase kaaneilustustega ja siseillustratsioonidega eriti valitud paberil. Oleme laiendanud oma kaastööliste võrku välismaal. Kodumaalt kirjutavad „Teatril“ kirjanduse- ja teatrielu parimad asjatundjad. Avaldame artikleid teatri ja kirjanduse alal, arvustusi, analüüse, teatmeid algajaile teatrikunsti harrastajaile, ülevaateid, vesteid ja vahelugemisi. Meie ajakirja „loetut-nähtut-kuuldu“ on huvitavalt korraldatud varia-osa eesti ajakirjanduses. 1939. a. saavad tellijad Shakespeare'i erinumbri, mis on 100 lk. koguteos, sisaldades artikleid 16 autorilt ja 52 pilti. Üksikmüügil maksab erinumber Kr. 1.—.

Aastakäik ühes koju kättesaatmisega maksab Kr. 3.—, välismaale Kr. 4.—.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutused (arve nr. 434) ja teatribürood.

Tellimisraha võib tasuda talituses, Tallinn, Vabadusväljak 7-4 (EKA maja) iga päev kella 9-3, saata kirjas postmarkides või maksa posti jooksvale arvele nr. 434.

„TEATER“ on ajakiri kõikidele kirjanduse ja kultuurihuvilistele lugejatele.

„TEATRI“ TOIMETUS JA TALITUS:
Tallinn, Vabadusväljak 7-4 („EKA“ m.). Tel. 479-40.

Kõige suurem valik

TAPEETE

Hinnad alates 15 senti rull.

Paberiäri „Kodumaa“ Aleksandri 10

Klaas Portselan Teras

A-s. «D. Mirvits & Pojad»

Tallinn

Tartu

„Tänapäev“ ilmub kord kuus. Tellimishind aastas (12 nr.) kr. 3.60, poolaastas kr. 1.80, veerandaastas kr. —.90
Üksiknumber 35 s.

Toimetuse ja talituse aadress: Tartu, Gustav-Adolfi 8, Noor-Eesti, telefon 22-66. Toimetaja kõnetund igal äripäeval k. 11—12.

Tarvitamata jäänud käsikirju alal ei hoita. Käsikirjad saadetakse tagasi, kui selleks on lisatud vastaval määral postmarke.

Vastutav ja tegev toimetaja: E. ROONE.

Väljaandja: K-Ü. „TÄNAPÄEV“.

Noor-Eesti Kirjastuse trükk Tartus 1939

Ilmus 20. juunil 1939.

Klišeed A. Raba tsinkograafiast.

MARIE UNDERI KOGUTUD TEOSED

Väljaanne ilmub luksuspaberil kolmes köites.

Esimene köide sisaldab: „Eelöitseng“, „Sonetid“, „Sinine puri“ ja „Rõõm ühest ilusast päevast“; teine köide — „Verivalla“, „Pärisosa“ ja „Hääl varjust“ ning kolmas köide — „Õnnevarjutus“, „Lageda taeva all“ ja „Kivi südamele“, kokku ca 800 lk.

SOODUSTATUD ETTETELLIMISHIND:

kuni 1. oktoobrini 1939. a.

9 krooni kohemaksetavas rahas,

10 krooni osade viisi makstes.

(Tellimise andmisel Kr. 4.— ja iga köite ilmumisel Kr. 2.—.)

Kõidetult linasesse, seljatrükk kullas on väljaanne Kr. 3.— kallim.

Ilmumisel on väljaanne üle 40% kallim.

Loomingulise ja kujundusliku jõu suurus ning meisterlik väljendus tõstavad Marie Underi luuletuskogud üheks meie rahva aardeks. Need aarded on igale raamatukogule hingeks ja südameks. Ilma heade luuleteosteta ei ole ükski raamatukogu täielik.

Tellimisi võetakse vastu: O.-ü. „Noor-Eesti Kirjastuse“ raamatukaupluses Tartus, Rüütli 11 ja kõigis teistes raamatukauplustes.

Tellida võib ka posti teel, makstes tellimishinna posti jooksvale arvele nr. 2232 või saates rahakaardiga O.-ü. „Noor-Eesti Kirjastusele“ Tartus.

OSAÜHING „NOOR-EESTI KIRJASTUS“ Tartus, G.-Adolfi 8.

Sisukus on „Uus Eesti“ edu alus

- * Värsked päevauudised
- * Tõsioludele põhjenev objektiivne informatsioon
- * Välismaalt oma kirjasaatjate kirjutised
- * Huvitavad pildiromaanid ja köitvad kirjutised

Tellijaille soodne hind ja erisoodustused väärtusliku kirjanduse ostuks

Hind 35 senti